

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Diplomová práce

2012

Tomáš Jirota

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Tomáš Jirota

Evropeizace ODS a KSČM v kontextu stranického systému ČR

Europeization of ODS and KSČM in the context of the party system of ČR

Tomáš Jirota

vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš, Ph.D.

Děkuji PhDr. Janu Burešovi, Ph.D. za odbornou pomoc a četné cenné rady, které mi poskytl v průběhu psaní této diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mníšku pod Brdy dne 29. července 2012

Anotace

Práce si klade za cíl provést analýzu, objasnit vznik, vývoj a projevy procesu evropeizace u dvou aktérů českého stranického systému – ODS a KSČM. Práce je uvozena teoretickou částí, která shrnuje současné debaty evropeizaci v politologii a v kontextu stranicví. Snahou bylo vysledovat změny, které se projevovaly v důsledku zapojení uvedených politických stran do diskuse nad významem evropské integrace pro českou politiku a praktického zapojení do institucí EU. Základní hypotéza, která je ověřována, má za cíl prověřit jasnou a negativistickou korelaci ODS a KSČM k otázkám evropské integrace po dvacetiletí působení těchto subjektů ve stranickém systému ČR. Zároveň byla provedena analýza volebních výsledků zmíněných stran do Evropského parlamentu, jakožto i způsob volební kampaně těchto stran do téže instituce. Analytická část práce tedy analyzuje ODS a KSČM v rovině obecného impaktu evropských politik, programových východisek afektovaných stran, ale i volební soutěže při volbách EP a PS PČR.

Klíčová slova: evropeizace, politické strany, ODS, KSČM, Evropská unie

Abstract

The thesis aims to analyze and explain the origin, development and manifestations of the process of Europeanization of two players of the Czech party system - the ODS and the KSČM. The thesis starts with a theoretical part, which summarizes the current debate in political science and Europeanization in the context of political parties. The main aim was to trace the changes that were seen among those due to the involvement of political parties in the debate over the meaning of European integration for Czech politics and the practical integration into EU institutions. The basic hypothesis, which is verified, aims to examine the correlation and negativistic relation ODS and KSČM on issues of European integration after twenty years of exposure in the Czech party system. At the same time an analysis of election results mentioned parties to the European Parliament, as well as the method of election campaigns of parties in the same institution. The analytical part of the work analyzes the ODS and KSČM in the line of the general impact of European policies, program outcomes of affected parties, as well as electoral competition in elections to the EP and Czech national assembly.

Key words: Europeanization, political parties, ODS, KSČM, European Union

Seznam zkratk

CAP Společná zemědělská politika

CEP Centrum pro ekonomiku a politiku

CEFTA Středoevropská zóna volného obchodu

ČSSD Česká strana sociálně demokratická

ČNR Česká národní rada

ECRG frakce Evropských konzervativců a reformistů

EHS Evropské hospodářské společenství

EK Evropská komise

EPP-ED frakce Evropská lidová strana – Evropští demokraté

ER Evropská rada

EUL/NGL frakce Evropská sjednocená levice - Severská zelená levice

FOE Volby prvního řádu

KDU-ČSL Křesťansko-demokratická unie – Československá strana lidová

KSČM Komunistická strana Čech a Moravy

NATO Organizace severoatlantické smlouvy

ODS Občanská demokratická strana

PS PČR Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky

SEL Strana evropské levice

SNK-ED SNK – Evropští demokraté

SOE Volby druhého řádu

SOET teorie národních voleb druhého řádu

US-DEU Unie svobody – Demokratická unie

ÚV KSČM Ústřední výkonný výbor Komunistické strany Čech a Moravy

Obsah

1 Úvod	9
1 Politická věda a evropeizace	14
1.1 Uvedení do problematiky	14
2.2 Evropeizace a komparativní politologie	18
3 Evropeizace stranické politiky	24
3.1 Evropeizace politických stran	24
3.2 Evropeizace stranických systémů	28
3.3 Základní úkoly při výzkumu evropeizace politických stran.....	33
4 Evropeizace ODS a KSČM.....	37
4.1 Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM).....	37
4.2 Občanská demokratická strana (ODS)	46
5 Analýza evropských voleb 2004 a 2009	63
5.1 Programatika ODS a KSČM při volbách do EP 2004.....	69
5.2 Programatika ODS a KSČM při volbách do EP 2009.....	74
6 Závěr	78
7 Literatura	84
7.1 Odborná literatura	84
7.2 Články v odborných periodikách	86
7.3 Elektronické dokumenty.....	87
7.4 Ostatní elektronické zdroje	89
7.5 Ostatní prameny	90
Přílohy	91
Rozhovor autora s Miloslavem Ransdorfem	91
Rozhovor autora s Alexandrem Vondrou.....	95

1 Úvod

Záměrem tohoto textu je pokus o uchopení pojmu evropeizace v intencích české politické scény, explicitně potom zařadit termín mezi studované parlamentní strany České republiky – Občanské demokraty a české komunisty. Snahou je především postihnout fenomén evropeizmu obecně a posléze rozkrýt postoje těchto dvou politických subjektů, které zaujímají často protichůdný názorový proud k danému tématu.

Základ diplomové práce se skládá ze dvou částí. Nejprve bude nastíněn současný postoj ke studovanému termínu evropeizace, který posléze přejde do deskripce a komparace českých politických stran – Občanských demokratů (ODS) a Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM) v intencích jejich vztahu k problematice Evropské unie (EU). Předmětem zájmu se staly tyto dvě politické strany nejen proto, že získaly parlamentní zastoupení ve volbách do České národní rady (ČNR) Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (PS PČR) po celé demokratické období (volby v letech 1990 – 2010), ale úspěšně získávaly mandáty i při volbách do Evropského parlamentu (EP) v období 2004 - 2009 a 2009 - 2014. Samotná relevance těchto stran ve stranickém systému ČR nebyla však tím určujícím kritériem pro výběr těchto subjektů. Co tím myslím? Pokud chceme lépe pochopit vývoj českých politických stran k tématu EU, neubráníme se exkurzu, jenž nás dovede nejen do roku 2004, kdy Češi poprvé hlasovali do Evropského parlamentu, ale již do začátku 90. let, kdy se začala domácí politická scéna, poněkud euforicky, byť velmi obrazně, obracet směrem k západoevropským integračním trendům. Definice evropeizace může poskytnout mnohá podobenství. Společně s politologem Vitem Hlouškem můžeme říci, že pojem evropeizace se používá především v kontextu toho, jak se proměňují a vyvíjejí politické instituce a jejich konkrétní politiky v daných evropských zemích v souvislosti s evropskou integrací (Hloušek 2004: 93).

V rámci úvodu mé diplomové práce bych rád nastínil tři hlavní výzkumné otázky, ke kterým chci v analytické části textu dojít. Snahou je nalezení odpovědí na tyto otázky:

- 1. K jakým změnám programatiky ODS a KSČM docházelo v souvislosti s nástupem evropského integračního procesu od raných let devadesátých do současnosti?*
- 2. Jak se vyvíjel postoj ODS a KSČM k evropské integraci v dobách před vstupem do EU a po roce 2004?*

3. *Existuje relace mezi ideologickým ukotvením ODS a KSČM a jejich názorem na evropskou integraci?*

Jestliže jsem výše nastínil výzkumné otázky této diplomové práce, je třeba hned v úvodu načrtnout resp. formulovat pracovní hypotézu, která bude ve statí převedena do podoby základních argumentů a interpretačního rámce. Má hypotéza spočívá v následujícím mínění. Předpokládá, že jak Občanská demokratická strana, tak Komunistická stran Čech a Moravy vykazuje shodné rysy, paralely a programová východiska, které popisované organizace staví do rámce euroskeptických stran. Kladu i tedy za cíl ověřit tuto hypotetickou shodu a sounáležitost. Práce bude zkoumat, proč je možné resp. není možné k tomuto závěru dojít, když obě strany jsou zdánlivě ideologicky antagonistické. Proč hledat shodu v procesu evropské integrace, když se obě strany profilují na zcela opačném konci osy levice-pravice? Ale stejně jako se vyvíjely dějiny evropského integračního procesu (*Maastrichtská smlouva, Smlouva z Nice, Lisabonská smlouva či Pakt stability a růstu*), utvářela a vyvíjela se česká politická scéna. Hypotéza spočívá v tom, že jako se mění geopolitický rámec, ve kterém fungovalo Československo, později Česká republika, mění se i stanoviska politických vůdců konkrétních partají. Kritérium může být nejen politické myšlení dané strany (pokud vůbec z nějakého vychází), ale i členství dané strany ve vládě resp. aktuální role v opozici.

Fenomén evropeizace je vysoce komplexní, rozsáhlé téma bez existence stanovené metodologie a názvosloví. Je proto nutné nejprve jasně vymezit termín evropeizace, a sice z toho důvodu, aby tato jasné definice předešla možným nevhodným interpretacím zkoumaného fenoménu. To ovšem znamená určit takovou definici evropeizace, která bude nejbližší náplni a obsahu zkoumaného jevu – tedy dvou parlamentních českých politických stran ODS a KSČM. Závěry či výstupy z části teoretické budou sloužit jako základ v následující analýze a při výzkumu evropeizačních tendencí obou popisovaných stran. Jak ODS, tak KSČM bude podrobena detailnímu zkoumání. Objevitelský étos práce pak cílí právě na korelaci těchto politických aktérů v pozadí vývoje stranického systému České republiky, volebních výsledků do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (PS PČR) a do Evropského parlamentu (EP), střídání vedoucích představitelů či změn v programatice stran. Pokud budou nelezeny korelace, mohou procházet vývojem v čase. Neboť fenomén evropeizace politických stran souvisí i s majoritou určité frakce, křídla či politického myšlení, které právě

dominuje a bývá zpravidla hegemónní. Byla v tomto smyslu Občanská demokratická strana jiná tehdy, dokud měl na formování zahraniční politiky vliv Josef Zieleniec nebo Jan Zahradil? Jak se tato oblast politiky vyvíjela u KSČM za dominantní role Miloslava Ransdorfa v době a kdy převládají spíše komunističtí pragmatici? Zároveň bude provedena komparace obou stran na pozadí evropských voleb v letech 2004 a 2009. Bude zde ověřena další hypotéza, a sice: představují volby do Evropského parlamentu v ČR, konkrétně u ODS a KSČM skutečně volby druhého řádu (second-order elections, SOE¹)?

I z hlediska metodologie jsem se rozhodl práci rozdělit na dvě oblasti – teoretickou a analytickou. První část v dostatečné míře představí současnou diskusi o evropeizaci. Jde tedy o shrnutí dosavadních koncepcí výzkumu na poli daného fenoménu, přičemž z hlediska metodologie se jeví jako vhodná metoda deskripce. V druhé empirické části se potom setkáme v našem textu s inspirací výzkumné koncepce Roberta Ladrecha – tedy jeho *pět oblastí zkoumání evropeizace*. Současně s užitím Ladrechova konceptu je třeba zdůraznit užití kvantitativní analytické metody. *Kvantitativní analýza* je v podstatě rozbor obsahu: poslouží pro určení intenzity evropské programatiky politických subjektů vč. analýzy hlasování. U *kvalitativní analýzy* se především jedná o sumu matematických výstupů. Pro analytickou část bude zvolena především analýza kvantitativní z důvodu hlubšího pochopení studovaného jevu. To celé bude završeno komparací obou politických stran v kontextu voleb do Evropského parlamentu v letech 2004 a 2009 a v konečném shrnutí ucelených závěrů práce.

Pro tuto práci by bylo nemyslitelné nepoužít relevantní zdroje. V textu je odkazováno nejen na zdroje knižní, ale i na prameny z internetu v podobě odborných článků, odborných konferencí či na veřejně přístupné manifesty. V některých pasážích, zvláště v části analytické, je odkazováno na zdroje z českých médií (tištěných i elektronických) a rovněž na autorem provedené rozhovory s klíčovými aktéry zahraniční politiky ODS a KSČM. To všechno pomohlo lépe zpracovat a uchopit teoretickou, jakožto i analytickou úroveň této diplomové práce. Z autorů, na které odkazuje tato práce,

¹ „V teorii voleb druhého řádu (second-order elections, SOE) autoři rozdělují volby na prvořadé (first-order elections, FOE), což jsou hlavní národní volby a druhořadé (SOE), kam patří lokální a regionální volby, volby do horních komor parlamentů, prezidentské volby (v neprezidentských systémech) a volby do EP. Pokud bychom se omezili na povrchní shrnutí problematiky, mohli bychom konstatovat, že rozdíly mezi FOE a SOE plynou z důležitosti, kterou voliči volbám přisuzují, přičemž nejdůležitější jsou pro voliče ty národní volby, ve kterých mají největší možnost a ambice změnit dominantní vládní administrativu a všechny ostatní volby jsou pro ně charakterem své agendy a mírou vlivu na jejich životy méně podstatné. Z míry důležitosti voleb pak vyplývá rozhodnutí voličů, zda k volbám vůbec půjdou a koho budou volit“ (Slámová, 2011: 9).

je třeba zmínit texty předních zahraničních politologů, kteří se více než dvacet let soustavně věnují problematice evropeizace a poskytují jistý, avšak často dosti rozdílný teoretický základ, ze kterého lze vycházet při determinaci a výzkumu evropeizačních tendencí a konkrétních subjektů českého stranického systému.

Ve své práci budu odkazovat kromě klasiků stranictví – tedy z Giovanni Sartoriho – konkrétně z českého překladu knihy *Strany a stranické systémy* (2005) nebo nedávno zesnulého irského politologa Petera Maira (odborný článek *The Limited Impact of Europe on National Party Systems* z roku 2000), tak i na další západoevropské politology, kteří se zabývali evropeizací se stejnou erudicí a hloubkou. Tímto mám na mysli především teoretické koncepty Roberta Ladrecha, konkrétně jeho studii *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis* (2001 a dále pak článek *Europeanization and political parties* (2002) uveřejněný v periodiku *Party Politics*. Kromě výše uvedených autorů je třeba poukázat na sborník *The Europeanization of Central and Eastern Europe* (2005) od editorů Schimmelfennig a Engert, monografii *Restructuring Europe* od Bartolini Stefano z roku 2005. Do diskuse k evropeizaci národních stranických systémů přispěli rovněž politologové Claudio Radaelli, Paul Taggart či Aleks Szczerbiak.

V rámci české politologie se fenoménu evropeizace věnovali především akademičtí pracovníci z Masarykovy univerzity v Brně. Mezi autory, ze kterých čerpá tato práce, patří nepochybně Vlastimil Havlík se svou monografií *České politické strany a evropská integrace: Evropeiuzace, evropanství, eurospekticismus?* (2008). O generaci starší politolog a zakladatel politologie na jižní Moravě – Petr Fiala, přišel v roce 2009 se sborníkem *Evropeizace zájmů: Politické strany a zájmové skupiny v České republice*. Evropeizací se v českém prostoru dále zabývali Vít Hloušek, Markéta Pitrová, Michal Kopeček, Adéla Gjuričová či Ladislav Cabada. Právě již zmínění autoři Gjuričová a Kopeček sestavili v roce 2008 sborník *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*, jenž se mimo jiné věnuje konkrétním projevům evropeizace u ODS v KSČM během téměř dvou dekad.

Ve své diplomové práci jsem také použil texty pocházející z českých odborných (politologických) žurnálů od etablovaných domácích autorů: *Sociologický časopis*, *Sociální studia* či *Středoevropské sociální studie*. Také nemůže být opomenuto dalšího typu zdrojového materiálu, a sice *working papy*, jenž byly k dispozici v na serveru Knihovny společenských věd T.G.M. v Jinonicích. Důležitou komponentou byly primární dokumenty dvou zkoumaných stran – ODS a KSČM. Tím jsou myšleny

především manifesty, deklaráce, stanovy, komentáře k daným událostem. Nikoliv nevýznamnou složku použitých pramenů tvoří kromě odborných textů, monografií, sborníků a článků internetové zdroje na konkrétní oficiální instituce: weby českých politických stran, veřejných institucí (Český statistický úřad, Evropský parlament, servery evropských stranických frakcí apod.).

1 Politická věda a evropeizace

1.1 Uvedení do problematiky

Účelem této kapitoly bude racionální snaha uvést pojem evropeizace² v intencích politické vědy, v oblastech *polity*, *politics* a *policy*, jakožto i na poli českého stranického systému v případové studii dvou analyzovaných relevantních stran. Koncept evropeizace se začal nejprve zabývat proměnou politických institucí a počínáním evropských vlád v kontextu prohlubující se evropské integrace (Hloušek; Pitrová 2009: 16).

Evropeizaci lze použít v oboru politologie, evropská studia, mezinárodní vztahy či politická ekonomie. Podle Claudio M. Radaelli lze vymezit následující roviny evropeizace, které lze zkoumat:

1. instituce
2. veřejná správa
3. vztahy mezi úrovněmi domácího politického systému
4. právní struktura
5. struktura reprezentace
6. kognitivní a normativní struktury

(Radaelli 2000: 8-13).

V posledních letech se výzkum začal přesouvat od případových studií partikulárních oblastí do systému, jenž afektuje komplexnost a vzájemnou provázanost (Haverland 2003: 1, cit. dle Hloušek, Pitrová 2009: 16). Poněkud odlišný, i když neméně zajímavý pohled na zkoumání evropeizace nám poskytují američtí antropologové John Borneman a Nick Fower, kteří důsledek evropské integrace spatřují ve faktu první i druhé světové války. Během let však došlo na jedné straně k sovětizaci východní, na druhé straně k amerikanizaci Evropy západní. Ukončení bipolárního konfliktu v letech 1989-1991 přineslo nebývalý rozmach právě evropeizace (Hloušek, Pitrová 2009: 18). Naším cílem je ovšem užší vymezení evropeizace, které se týká výzkumu stranických systémů a

² Analýza politologických studií dokládá, že pojem evropeizace je fenoménem v posledních dvou dekadách (Hloušek, Pitrová 2009: 15).

politických stran. Irský politolog Peter Mair vymezil tři pole působnosti, v nichž lze zkoumat daný jev:

1. Vznik a vývoj transnacionálních a zejména transevropských federací politických stran. V tomto aspektu se ponejvíce věnujeme výzkumu eurostran, popřípadě frakcí v Evropském parlamentu.
2. Vlastnosti a dynamičnost politických stran na národní úrovni a stranická soutěž v rámci samotného Evropského parlamentu. V tomto bodě se často zabýváme rozbořem hlasování v EP, pročež je nutno se soustředit i na analýzu proměn členství národních politických stran v rámci eurostran a frakcí EP.
3. Stav, v němž se politické strany a stranické systému přizpůsobují procesu evropské integrace.

(Havlík 2009: 14)

Cílem této diplomové práce nebude ovšem takto široce pojatá kompletní analýza, nýbrž se primárně zaměříme národní charakteristiku stranického systému s předem vybranými aktéry – politickými stranami zdánlivě stojících na opačném pólu osy levice-pravice: ODS a KSČM. Z tohoto důvodu bude pro nás determinující „třetí“ Mairova definice evropeizace. V tomto přišel Stanislav Havlík s typologizací subtypů – oblastí badatelského zájmu, které mohou být inspirativní pro výzkum českých politických stran. Jedná se o tyto body:

1. Ovlivnění činnosti politických stran z hlediska evropské integrace.
2. Názory samotných politických stran na evropskou integraci.
3. Evropská integrace a ideologické směřování resp. postoje politických stran.
4. Intenzita, které politické strany tomuto tématu věnují.

(Havlík 2009: 14)

Z hlediska výzkumu národních politických stran (v západní Evropě) je důležitým předělem rok 1979, kdy se konaly první a přímé volby do Evropského parlamentu. Pročež do té doby byl Evropský parlament resp. Shromáždění sestavován nepřímými členy parlamentů jednotlivých členských zemí (Fiala, Pitrová 2003: 268). Přesto nemůžeme

tvrdit, že volby do EP probíhají v určitém vzduchoprázdnu. Nejsou autonomní a při kampaních se objevují i ta témata, která spíše souvisí s národní politikou té či oné členské země. I z tohoto důvodu Vlastimil Havlík hovoří o volbách „druhořadého významu“ - *second-order elections* (Havlík 2009: 15). Vznik instituce voleb do EP však umožnil vyplnit prostor pro zatím neobsazenou veřejnou (stranickou diskusi) nad osudem a směrem evropské integrace.

Mezi významné teoretiky evropeizace politických stran řadíme politologa Roberta Ladrecha, jemuž se podařilo definovat pět oblastí evropeizace (Ladrech 2002: 396 – 400). Jsou to tyto oblasti: 1. vývoj programatiky + úroveň *policy*, 2. změny v organizaci stran, 3. vzhled stranické soutěže, 4. vztah mezi vládou a politickou stranou a konečně 5. pojetí strany mimo úroveň národního rámce. Tak se měnila povaha Evropského společenství – zejména společný konsenzus nad politickou integrací v polovině let osmdesátých a do toho byli přijímáni noví členové, začala se pochopitelně diverzifikovat pole názorů na proces integrace. Všechny publikace, které nějakým způsobem shrnují problematiku evropeizace, upozorňují na již legendární projev³ ministerské předsedkyně Spojeného království – Margaret Thatcherové v roce 1988 během summitu Evropské rady v Bruggách. Od té doby se začalo operovat s pojmem evropeizace, i když toto označení je především dílem žurnalistů (Havlík 2009: 16). Podoba euroskepticismu může mít mnoho podob – záleží na míře, obsahu a úrovni zastoupení euroskeptických stran v parlamentech resp. přímo ve vládě (Taggart, Sczerbiak 2002: 7). Jestliže hovoříme o euroskepticismu, je třeba brát též v úvahu geografické hledisko. Daný fenomén vykazuje jiné známky, pokud se zaměříme na země střední a východní Evropy. Rozvoj euroskepticismu zde zpravidla nastal až po vstupu do EU, neboť předtím existoval určitý „předvstupní konsenzus“ (Kubini, Kučerová 2009: 7).

Ve své výzkumné studii, která se zabývá v obecné rovině evropeizací českého a slovenského stranického systému, duo autorů Kubini a Kučerová připouštějí, že v otázce definice evropeizace panují značné neshody (Kubini, Kučerová 2010: 6). Přičemž předmětem studie byla primárně úroveň programových změn jakožto nejvíce explicitního projevu evropeizace. Již jednou výše zmíněný politolog Ladrech rozděluje studium

³ Projev s názvem *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")* byl přednesen 20. srpna 1988 na summitu v Bruggách. Thatcherová se namísto politické integrace snažila zvýraznit princip „ochotné a aktivní spolupráce mezi nezávislými suverénními státy, jež je nejlepší cestou k budování úspěšného Evropského společenství...Politiky společenství musí být řešeny současně praktickou cestou, bez ohledu na to, jak těžká cesta bude...Evropské společenství musí být takové, jež podporuje podnikání...“ (Thatcher 1988).

politických stran a evropské integrace do dvou oblastí. První se zabývá pozicí národních stran na evropskou integraci rozvíjející se v evropské úrovni. Druhá oblast se soustředí na vznik a formování eurostran a stranických frakcí v EP. Zcela jistě můžeme však říci, že tyto zkoumané oblasti tvoří podobor výzkumu politických stran (Ladrech 2009: 5-6).

Než se výzkumník pustí do složitější analýzy, je třeba rekapitulací zdůraznit hlavní proudy literatury o evropeizaci tedy trendy dosavadních výzkumů. Nejdříve zmiňme práce z raného období evropeizace respektive formování integračního procesu, avšak tyto práce měly zejména teoretický ráz bez odpovídající hlubší reflexe probíhajících změn (Havlík, Vykoupilová 2007: 121). Před rokem 1992 tak vznikaly práce, které se přednostně zabývaly zkoumáním samotného integračního procesu – „vytváření institucionálního rámce Společenství“, rozborem jednotlivých evropských politik policies a snahou vystihnout paradigmatata integračního procesu (Havlík, Vykoupilová 2007: 122).

Druhým velkým souborem jsou posléze práce, které se už věnují zcela fenoménu evropeizace. Jednak v nejširší obecné formě – veškeré procesy v EU, jednak konkrétně partikulárně vymezují definici evropeizace. Přičemž se jedná zejména o tyto autory: Martin Bulmer, Claudio M. Radaelli, Romain Pasquier a Kevin Featherstone (Kubini, Kučerová 2010: 8). Jak připomíná Havlík a Fiala, v odborné politologické literatuře se tedy můžeme setkat se „starým“ a „novým“ pojetím evropeizace, jejímž definičním znakem je pojetí přítomnosti respektive absence zpětné vazby – monitoring průběhu působení integračního procesu (Havlík, Fiala 2007: 8). Britský politolog Kevin Featherstone rozvinul a popsal čtyři základní vymezení evropeizace:

1. **Evropeizace jako historický fenomén** – tím chápeme vývoz evropských norem a vzorců chování do kolonií nebo mimo Evropu. Jsou určité hodnoty dané jen určité skupině, která žije na vymezeném (geografickém) prostoru?
2. **Evropeizace jako transnacionální kulturní difúze** - v druhém chápání evropeizace jde o transnacionální neboli přeshraniční šíření kultury a zvyků (kulturní normy, identity, myšlenky a vzorce chování. Rozdíl oproti prvnímu bodu spočívá v tom, že jde o vymezení, které existuje jen mezi evropskými zeměmi jen v regionu Evropa.

3. **Adaptace politik (policies)** – toto pole se snoubí s faktem existence Evropské unie a její impakt na formu veřejných politik (public policy) konkrétních členských států EU. Tato oblast často popisuje odstraňování národních regulačních mechanismů vyvstávajícího z tlaku EU.
4. **Institucionální adaptace (public policy)** – zde se zkoumají tenze, které vyplývají z tlaku Evropské unie, která ovlivňuje jednotlivé aktéry – instituce či politické strany příp. adaptace zkoumá přijímání odsouhlasených povinností pro orgány státu dané členské země.

(Featherstone 2003: 5 – 13)

Třetí a do značné míry specifickou oblastí studií jsou práce na téma euroskepticismu (Kubini, Kučerová 2010: 8). Tato kategorie bude určující v analytické části této diplomové práce, při komparaci dvou údajných euroskeptických stran českého stranického spektra: ODS a KSČM. Výzkumem euroskepticismu se především zabývají práce autorů Paul Taggart a Aleks Szczerbiak. Pokud se zaměříme na český politologický diskurz, i zde najdeme zkušené autory, kteří se rekrutují zejména z Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Významným nakladatelským počinem byla např. kniha *Evropeizace zájmů: politické strany a zájmové skupiny v České republice*. Tento rozsáhlý sborník pochází od kolektivu autorů Petr Fiala, Vít Hloušek, Markéta Pitrová a Petr Suchý. Z téhož pracoviště dále pochází významné studie od Vlastimila Havlíka a Břetislava Dančáka.

2.2 Evropeizace a komparativní politologie

Evropskou integraci lze rozdělit na dva současně propojené procesy. Jednak jsou na supranacionální rovinu delegovány politické kompetence (z důvodu dosažení jasných a daných politických výstupů), dále pak na nadnárodní úrovni vytváří instituce, které mají exekutivní, legislativní a soudní kompetence (Hloušek, Pitrová 2009: 21). Ovšem zcela klíčové podle politologů Hixe a Goetze je právě to, jakým způsobem se toto delegování pravomocí projeví na domácí scéně u výstupů politiky (policy). Stejně tak důležité je i způsob vlády institucí Evropské unie (Hix, Goetz 2000: 3-9). Tito autoři dospěli

k názoru, že evropská integrace bude mít vlastně jen dva typy, které dopadají na hráče vnitřní politiky včetně jejich propojení:

1. Tím, že kompetence budou delegovány na evropskou úroveň, že z voleb vzejdou určité výsledky, které posílí institucionální a politický vývoj v daném teritoriu a vytvoří tlak na změnu v jiných oblastech.
2. Protože se utvoří nové vládní instituce na supranacionální úrovni, vznikla příležitost pro nerespektování politik daných příslušným národním rámcem, což je výhodné pro blokaci nebo naopak podporu určitých politik či dosažení benefitů.

(Hix, Goetz 2000: 10)

Jestliže jsme se na několika předchozích stranách snažili o popsání náplně evropeizace, nyní nemůžeme nevpomenout již klasickou a vlastně zcela klíčovou definici evropeizace, kterou ve svém článku *Europeanisation: Solution or problém?* představil Claudio M. Radaelli:

„Proces evropeizace obsahuje procesy a) konstrukce, b) rozšiřování, c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, policy paradigm, „způsobů kterák dělat věci“ a sdílených hodnot a norem, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rámci EU policy procesů a potom jsou začleněny v logice domácího (národního a substátního) diskurzu, politických struktur a veřejných politik“ (Radaelli 2000: 4).

Definice nám ukazuje změny v logice politického chování. Je suplementem k dominantnímu institucionálně zaměřenému typu. Předpokládá, že domácí politika bude reagovat adaptací od EU směrem dolů. Ovšem může se dostavit i rezistentní politika od národních aktérů (Dančák, Fiala, Hloušek 2005: 20-21). Podle Hlouška a Pitrové je sice příkladné, že Radaelliho definice obsahuje nejen formální, ale i neformální pravidla pro tvorbu politiky a to včetně politické kultury. Na druhou stranu se jedná o definice, které se přiklání k přístupu top-down evropské integrace – jednosměrná adaptace EU politik na lokální úrovni. Nicméně Radaelli se v jiné práci zmiňuje i o důležitosti bottom up perspektivy – jak domácí aktéři ovlivňují evropskou integraci (Hloušek, Pitrová 2009: 23-24).

Jestliže jsme zmiňovali, že proces evropeizace existuje ve sférách *polity*, *policy* a *politics*, představíme se nyní Tabulku 1 (viz níže) se sumou – tedy výčtem efektů evropeizace, kterou sestavili Tanja Börzel a Thomas Risse. Přitom jejich poznání není novátorské a s podobnými definičními znaky se lze setkat již u strukturně-funkcionální analýzy – systémové teorie D. Eastona⁴ (Hloušek, Pitrová 2009: 24).

Polity	Policy	Politics
Politické instituce	Standardy	Procesy:
Mezivládní vztahy	Nástroje	a) Formování zájmů
Soudní struktury	Přístupy k řešení problémů	b) Agregace zájmů
Veřejná správa	Diskursy policy	c) Reprezentace zájmů
Státní tradice		d) Veřejné diskurzy
Ekonomické instituce		
Vztahy stát-společnost		
Kolektivní identity		

Tabulka 1 – evropeizace ve sférách *polity*, *policy*, *politics*

Zdroj: Börzel, Risse 2003: 60

V oblasti komparativní politologie je řada oblastí, do nichž náleží koncept evropeizace. Jedná se např. o proces adaptace národních struktur (vlády, komory parlamentu, regiony), které reagují na změny kompetencí dané rozvojem regulace Evropské unie. Další oblastí je výzkum politických aktérů (politické strany, zájmové skupiny, sociální hnutí). Evropská agenda a požadavky, které prosazují tyto zájmy, mohou rozhýbat veřejným míněním, jakožto i zamíchat volebními výsledky či ovlivňovat diskusi (Dančák, Fiala, Hloušek 2005: 22-23).

Mezi paradigmatu evropské integrace, která se rozvíjela od 90. let 20. století, patří intergovernalismus, supranacionalismus a nově též víceúrovňové vládnutí (multilevel governance). První dvě zmíněné chápou proces evropské integrace jako závislou proměnnou. Proces samotný a výsledek spočívá v institucionální struktuře EU. Jinými

⁴ „Základním prvkem politického systému podle Eastona již není pouze instituce, ale stává se jím především člověk a jeho chování v kontextu vztahu k jiným lidem“ (Říchová 2000: 51).

slovy lze říci, že se jedná proces působící „zdola“ (*bottom-up*), kdy v národním kontextu hledáme východiska jak budovat supranacionální struktury. Pokud se jedná o proces určený „shora“ (*top-down*), závislou proměnou zde není integrační proces, nýbrž změny v politických systémech členských států EU, na které působí tlak evropeizace. Je to vliv nadnárodního politického společenství. V případě víceúrovňového vládnutí můžeme překonat tuto tradiční dichotomii a spojit oba protiklady dohromady. (Hloušek, Pitrová 2009: 25-26).

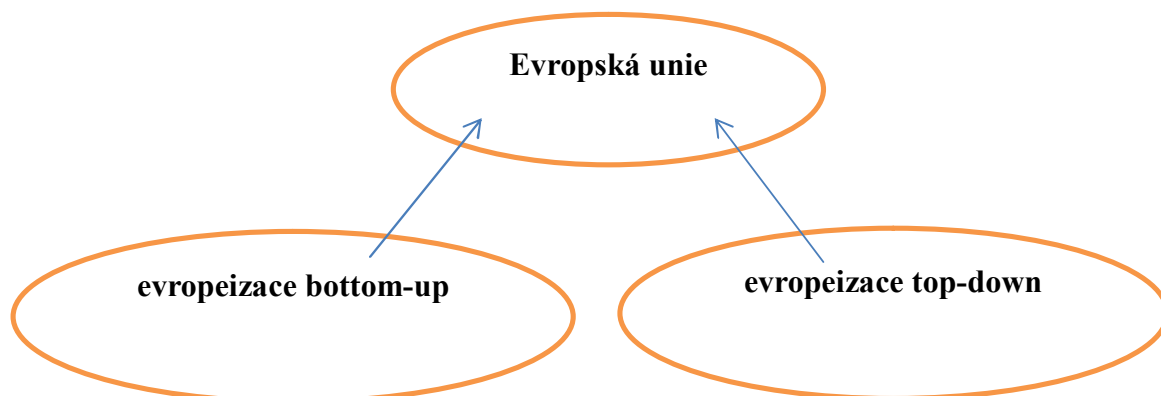

Schéma 1 – procesy evropské integrace

Zdroj: Hloušek, Pitrová 2009: 25-26

Problematika multilevel governance začala být aktuální od chvíle, kdy v roce 1987 vstoupil v platnost Jednotný evropský akt (JEA⁵), jakožto i přejetí nových členských států – Španělska, Portugalska či Řecka. Konkrétně se princip objevil v rámci fungování strukturálních fondů v podobě partnerství Evropské komise, národních a regionálních aktérů. Takto pojaté *governance* propojuje výzkum formálních i neformálních pravidel hry (Hloušek, Pitrová 2009: 26-27).

Pro pochopení úspěšnosti evropeizace na národní úrovni hraje roli chování tamních institucí. Pokud je distinkce mezi politikami EU úrovně a státní úrovně poměrně malá, k evropeizaci dochází. V opačném případě se tomu tak neděje z důvodu vysokých transakčních nákladů domácích institucí. Hovoříme tam o konceptu nesouladu jako o základním východisku evropeizačních snah. Samotnou evropeizaci pak rozumíme proces

⁵ „Jednotný evropský akt (JEA) reviduje Římské smlouvy za účelem dát nový impuls evropské integraci a dokončit realizaci vnitřního trhu. Upravuje pravidla fungování evropských orgánů a rozšiřuje pravomoci Společenství, zejména v oblasti výzkumu a vývoje, životního prostředí a společné zahraniční politiky“ (http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_singleact_cs.htm, 30.4. 2012).

konvergence, jenž směřuje k modelu na supranacionální úrovni - politiky EU (Hloušek, Pitrová: 2009, 28).

V zemích střední a východní Evropy docházelo nebo dochází k adopci pravidel, která vznikla na úrovni celé EU (Sedelmeier 2005: 7). Proces je řízen buď domácími nebo EU aktéry. Níže uvedený model pracuje s logikou vhodnosti a následků.

Table 1.1 Alternative mechanisms of Europeanization

Principal actor in rule adoption process	Logic of rule adoption	
	Logic of consequences	Logic of appropriateness
EU-driven	External incentives model	Social learning model
CEEC-driven	Lesson-drawing model	Lesson-drawing model

Tabulka 2 – Mechanismy evropeizace střední a východní Evropy dle Schimmelfenniga a Sedelmaiera.

Zdroj: Schimmelfennig, Sedelmeier 2005: 8

Proces evropeizace může být řízen na úrovni EU nebo domácími aktéry. Zatímco Evropská unie může požadovat opatření a aktivní poskytování adopce jejích pravidel v jednotlivých oblastech, EU akce se mohou pouze přijmout a případně posílit – procesem adopce, do kterého se stát pustil nezávisle na EU. Toto byl například případ politik znečištění ovzduší v České republice či regionálních politik v Maďarsku (Schimmelfennig, Sedelmeier 2005: 9).

Model externích podnětů se rovná dynamické iniciativě ze strany EU, která stanovuje pravidla, jakožto i sankce a odměny pro národní aktéry podle toho, jak se adaptují a jak implementují politiky. Model sociálního učení počítá s takovou logikou, při které budou kandidátské země přesvědčené, že implementace pravidel je věc legitimní. Pro stát jsou politiky správné a není třeba užívat metody cukru a biče na uchazeče o členství. Model braní lekcí je původní tranzitologická westernizace nových zemí. Pravidla EU jsou přijímána pro řešení domácích problémů. Tyto modely jsou uplatnitelné hlavně ve sféře *polity* a *policy*. Zároveň jsou to modely externí transformace – motivace národní společnosti není v tomto případě dominantní (Hloušek, Pitrová 2009: 38).

Z hlediska evropeizace střední a východní Evropy je dále zajímavým příkladem volební klání do Evropského parlamentu, konkrétně pro období 2004 - 2009. Teprve až v roce 2002 Evropská unie přijala legislativní rozhodnutí (2002/772/EC)⁶, které upravuje volební proceduru v jednotlivých členských zemích EU. Nakolik se liší procedury voleb ve starých členských zemích a zemích přistoupivších po r. 2004, byť nikoliv všechny mají za sebou komunistickou minulost. Podmínky v těchto zemích zkoumal politolog Jan Outlý. Dospěl k závěru, že tyto dvě skupiny zemí se příliš neliší, což je dáno evropským regulačním rámcem (Outlý 2007: 27 – 45). Dále podle Outlého „země EU-10 tvoří méně heterogenní celek z hlediska velikosti obvodů, stanovené uzavírací klauzule a odvozených parametrů, tedy spodního, horního a efektivního prahu. Zatímco pro původní členské země platí, že největší obvod je 33x násobkem nejmenšího, u nově přistoupivších zemí je toto rozpětí třikrát nižší. 85 % mandátů nových členů EU se rozděluje v podmínkách rovné (5 %) uzavírací klauzule, zatímco u zemí EU-15 se stejná výše klauzule (nulový práh) uplatňuje při rozdělení 58 % mandátů. Rozpětí efektivního prahu v obvodech na území původních členů EU je 0,8 až 18,8 % u nových zemí 1,4 až 12,5 %“ (Outlý 2007: 45).

Pokud zkoumáme dopady evropeizace na stranický systém České republiky, zařadíme ji, jako mnozí autoři současné politologie, do kategorie postkomunistických zemí. Jestliže jsme v předchozím odstavci zmiňovali účinky volebního systému do EP, je pro tuto práci mnohem závažnější odkaz na strukturu tzv. konfliktní linie právě v tomto regionu. Politologové také v případě střední Evropy operují se sociálněekonomickou konfliktní linií. Ta začínala jako spor o to, kdo vytěží z výhod privatizace a liberalizace a kdo bude marginalizován. Tím, jak postupovaly ekonomické reformy, vyčleňovaly se ve společnosti vrstvy, které začaly podporovat pravicové a levicové strany. Jsou to seskupení konzervativně-liberální, jež se vymezují proti stranám socialistickým či sociálnědemokratickým. Slovinsko, Litva, Maďarsko a ČR – zde je socioekonomické linie rozpoznatelná a bližší západoevropské situaci (Kopeček 2005: 28). V bývalém Československu ve volbách 1990 hrála hlavní roli témata transformace. Podle Hlouška však ještě v Polsku 90. let rezidovala konfliktní linie komunismus-antikomunismus. Dále lze ve všech postkomunistických systémech vysledovat linii označovanou nacionalismus kontra regionalismus či etnicita (Kopeček 2005: 27-28).

⁶ Rozhodnutí rady ze dne 25. června 2002 a zde dne 23. září 2002 se mění Akt o volbě zastupitelů v Evropském parlamentu ve všeobecných a přímých volbách, jenž je připojen k rozhodnutí 76/787/ESUO, EHS, Euratom (2002/772/EC, Euratom).

3 Evropeizace stranické politiky

3.1 Evropeizace politických stran

Autory, kteří se věnují evropeizaci politických stran, lze rozdělit do dvou skupin. Tedy podle toho, jak přistupují ke konkrétnímu problému. Jednak skupina, která akcentuje systémový přístup, jednak autoři kteří reflektují politické strany jako individuální aktéry (Havlík 2009: 20).

Irský politolog Peter Maier zpochybňuje interakci politických stran se supranacionální úrovní EU. Přičemž ve své práci vychází z klasika stranictví Sartoriho a jeho teorie stranických systémů. Změny zkoumá ve formátu systému (počet relevantních politických stran) a také v systémovém mechanismu (interakce mezi politickými stranami). Pro Maira je determinující jen národní úroveň stranického systému, protože uznává jen volby do dolní komory parlamentů. Evropská integrace neměla na stranické systémy žádný dopad, neboť od prvních voleb do EP do dneška nevnikla žádná relevantní politická strana, pro něž by byla základním tématem evropská problematika. Rovněž i v mechanismu stranického systému (Mair 2000: 28 - 30).

Peter Mair postrádá existenci evropeizace. Stranický systém by byl působením evropské integrace ovlivněn či změněn za předpokladu, že by evropeizace hrála klíčovou roli v rámci stranické soutěže. To by znamenalo vznik stranicko-politických bloků primárně podle postoje k evropeizaci. To se však neděje a stále hraje primární úlohu ideologické rozlišení (Mair 2000: 30-31). Jestliže evropeizace dosud neměla významný vliv na národní stranické systémy, bylo to proto, že nedocházelo k významnému přelévání (*spillover*) mechanismů a témat na národní rovinu z evropské arény. Postrádáme skutečný evropský stranický systém, díky čemuž se nemůže proměnit rámec národního stranického systému (Hloušek 2004: 99-100).

Mezi další významné teoretiky evropského stranictví a evropeizace patří zejména odborné statě Roberta Ladrecha. Přičemž jeho koncept je orientován na politické strany jako samostatné aktéry politického systému (Havlík 2009: 21). Konání politických stran je podle Ladrecha závislou proměnou a zkoumat by se měly reakce způsobené evropskou integrací. Může tak dojít ke změně strukturální povahy, jakožto i proměně politik či vytváření nových relací (Ladrech 2002: 395).

Podle Vlastimila Havlíka je určující Ladrechův koncept evropeizace politických stran, který je vhodný i pro studium politických stran v České republice. Druhým dechem však připomíná, že byl stvořen pro západoevropské stranické systémy – starých členů EU (Havlík 2009: 22). Zde je výčet pěti oblastí evropeizace politických stran vytyčených Robertem Ladrechem:

1. *Změny v programatice*: do referenčního rámce nově přijímaných zemí se dostává rovina Evropské unie. Posun v programech politických stran je jednak v četnosti výskytu, jednak v kvalitativním srovnání. Evropská unie je důležitým hráčem u těch politik, co dříve patřily do výhradní gesce národního státu, jsou to např.: imigrační politika, zemědělská politika atd.).
2. *Organizační změny*: změny organizačních vzorců a také statusů politické strany vzhledem k evropské integraci. Např. poslanci Evropského parlamentu jsou zvýhodňováni vzhledem k vrcholným orgánům stran. Strany, zvláště potom sociálně demokratické a křesťansko-demokratické, akcentují členství v evropských stranických federacích.
3. *Vzorce stranické soutěže*: podle úrovně evropských debat dané strany se voliči budou rozhodovat, zda strana je nebo není podporovatelkou evropské integrace. Otázka Evropské unie se stane tématem, které rozděluje stranické soupeření – tedy může dojít ke vzniku konfliktní linie (*cleavage*). Ke změně vzorce stranické soutěže by došlo tehdy, pokud by vznikly strany výrazně proevropské nebo naopak euroskeptické.
4. *Vztahy mezi stranami a vládou*: Tím, že vládní činitelé bude participovat na evropské úrovni, může tento fakt ovlivnit jejich vztah k „mateřské“ straně – štěpení postojů mezi lokálními a evropskými funkcionáři. Účast v supranacionálních procesech může vychýlit pozici strany od původních programových bodů. Exekutiva může pocítit tlak na maximální prosazení volebního programu a zároveň odmítání prohloubení integračních politik.
5. *Vztahy nad rovinou národního stranického systému*: evropeizace může vést ke spolupráci národní politické strany členských zemí na úrovni EU. Na rovině Evropské strany lidové, Evropské socialistické strany etc. může spolupráce

nakonec vyústit v hlubší integraci členských stran z hlediska konvergence, institucionální či programové roviny.

(Ladrech 2002: 396-400)

Autoři české politologie – Cabada a Waisová se k aplikaci modelu staví poměrně rezervovaně. Systém nemůže být ve všech bodech aplikován pro Českou republiku a v nových členských státech. Dobrým příkladem z organizační úrovně je role a vliv přenášení pravomocí Evropského parlamentu v národní politické entitě (Cabada, Waisová 2004: 85).

V roce 2004, tedy v době vstupu řady nových členů EU ze střední a východní Evropy, přizpůsobil⁷ brněnský politolog Vít Hloušek výše zmíněnou Ladrechovu koncepci pro situaci kandidátských zemí jako své základní východisko (Hloušek 2004: 103).

1. *Změny v programatice*: Stejně jako v západní Evropě, stala se i v regionu střední a východní Evropy evropská problematika bodem referenčním. Axiomem při členění u nových zemí se politické elity snažili ospravedlnit i mnohá nepopulární opatření. Hloušek soudí, že programové dokumenty subjektů bude nutno dále inovovat.
2. *Organizační změny*: Bude pravděpodobně širšího rázu než ve starých členských zemích. Nově vzniklé elity evropeizace – europoslanci a lobbisté, budou usilovat o vliv ve stranické politice. Nadnárodní zdroje a kontakty mohou převýšit charakter národní úrovně. Předpokládá se, že bude docházet k mocenským bojům nebo se posílí kartelový systém v zemích laekenské vlny.
3. *Vzorce stranické soutěže*: Vít Hloušek měl v roce 2004 obavu, která souvisela s možnou deziluzí občanů ze zemí laekenské vlny. Obavu z rozčarování nad přehnanými očekáváními se vstupem do EU. Očekávání, kterým bylo např.

⁷ „Domnívám se, že pro konceptualizaci úkolů, které stojí před komparativní politologií zabývající se stranickými systémy zemí laekenské vlny v souvislosti s procesem europeanizace v podstatě stejné výzvy jako před výzkumem stran a stranických systémů v západní Evropě. Z tohoto důvodu je možné jako základní východisko, mapující úkoly výzkumu, použít Ladrechovo pětibodové schéma. Je ovšem nutné jednotlivé body blíže okomentovat, neboť konkrétní podoba i relativní význam jednotlivých směrů výzkumu mohou být v zemích laekenské vlny ve srovnání se západní Evropou poněkud odlišné“ (Hloušek 2004: 103).

zvýšení životní úrovně. Tato deziluze může otevřít prostor pro protievropsky orientované subjekty.

4. *Vztahy mezi stranami a vládou*: Může dojít ke změně vztahů mezi legislativou, politickými stranami a vládou. Tenze na národní vládu ze strany EU může způsobit programovou diferenciaci původní stranické linie a aktuální politiky.
5. *Vztahy nad rovinou národního stranického systému*: Strany z nových členských zemí se budou připojovat k již vzniklým evropským stranám a frakcím. Není pravděpodobné, že se budou významně podílet na tvorbě institucí (Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 52 - 53).

Jestliže sumarizujeme Ladrechův koncept, můžeme definovat tři potencionální efekty evropeizace:

1. *programové aspekty*: rétorika stran/nástroje pro volební mobilizaci
2. *organizační aspekty*: změny v organizaci stran – vznik formálních vztahů na úrovni eurostran.
3. *změna formátu mechaniky nebo logiky fungování domácích stranických systémů*: sem spadá potencionální evropská cleaveges kontra jednorozměrná dimenze⁸ stranictví definovaná G. Sartorim. Zde může dojít k postihu nejen politických aktérů, jakožto i vzhled politického procesu (Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 53).

Již zmíněný Robert Ladrech si všiml dvou procesů, které mají vliv na fungování evropských politických stran a souvisí s evropskou integrací. Za prvé se mění prostředí, v němž působí domácí političtí aktéři – strany. Za druhé se pozměňuje styl pro utváření politiky (*policy-making*), což vede k tomu, že se musí adaptovat stranické strategie, jestliže prosazují určitý politický záměr (Ladrech 2001: 2).

⁸ Jednorozměrná dimenze stranictví: podle Sartoriho jde v podstatě o ideologickou stranickou soutěž na ose levice-pravice, která se v Evropě postupně ustanovila po francouzské revoluci (Sartori 2005: 338 – 341).

3.2 Evropeizace stranických systémů

Klasik politického stranictví, Peter Mair, tvrdí, že partikulární témata evropské integrace nevedla k jednoznačné metamorfóze relevantních politických stran a také prostoru stranické soutěže (Mair 2000: 27).

Když Mair hovoří o změně stranického systému, má tím na mysli 70. léta 20. století, kdy došlo v západní Evropě ke fragmentizaci stranických systémů a objevila se řada nových stran. Zároveň toto období spadá i do roku 1979, kdy se konaly první volby do Evropského parlamentu (Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 54).

Jestliže omezíme náš záběr k národním stranickým systémům, které jsou vlastním jádrem této analýzy, potom jsou zde zřejmě dvě cesty, ve kterých by Evropa měla vidět dopad. Evropeizace má postihovat formát těchto systémů, tedy počet relevantních stran ve spojení s národní volební arénou. Jinými slovy: přímý důsledek evropeizace je takový, že nové strany mohou vznikat tak, že budou přidány nebo nahrazeny v počtu již existujících spojení. Zadruhé, Evropa mohla být ovlivněna mechanismem stranického systému, který má takové parametry, že strany komunikují každá s každou v národní volební aréně. Buď úpravou ideologické vzdálenosti, jež odděluje relevantní strany nebo povzbudivým vznikem úplné centrálně evropské dimenze soutěže (Mair 2000: 29-30).

Ukazuje se, že proevropské a protievropské mínění obyvatelstva nedokáže vytvořit štěpící linii (cleavage; srov. Hloušek 2004), jež by překreslila současnou mapu klasických štěpících linií typických pro západoevropské země (Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 54). Hloušek také definovat celkem pět obecných podmínek, které by umožnily určit konfliktní linii evropeizace:

1. „Musejí být přítomny strany, které aktivně mobilizují voliče prostřednictvím tematiky spjaté s evropskou integrací. Tato tematika nemusí být exkluzivním tématem dané strany (jako u některých euroskeptických uskupení typu UKIP). Strany se mohou profilovat i na jiných tématech, ovšem evropská otázka musí být jedním z klíčových zdrojů jejich identity (např. švédská Vänsterpartiet). Takoví aktéři jednak vnášejí aktivně evropskou tematiku do volebního soupeření, jednak mohou napomáhat hledání voličských vazeb (*alignments*) pro občany, jejichž politická identita je (kladně či záporně) spjata s evropskou integrací.

2. ...Uvnitř voličské obce musí být patrná re-strukturace na základě výsledků integračního procesu vytvářející specifické segmenty populace. Není podstatné, zda tyto segmenty vědomě chápou svou identitu jako odvozenou od vlivu evropské integrace, ale je podstatné, aby byla potvrzena elementární stabilita této segmentace a aby byly pečlivě odlišeny zdroje skupinové identity pocházející z evropské integrace od zdrojů jiných.
3. ...Teprve v momentu, kdy existují výše zmíněné skupiny populace a kdy se jejich potřeba reprezentace „protne“ s mobilizační aktivitou stran operujících primárně na ose generované „evropskou“ tematikou, můžeme hovořit o přítomnosti strukturního, normativního i organizačního komponentu a tím o vytvoření „evropské“ konfliktní linie.
4. Taková konfliktní linie se stává politicky relevantní, pokud je společenský segment dostatečně profilovaný a početný a politická strana, která jej reprezentuje, splňuje klasická kritéria stranické relevance. Poté se otevírá možnost, aby taková strana (strany) přinejmenším částečně narušila jednorozměrný charakter stranické soutěže a voličských vazeb strukturovaných primárně socioekonomickou konfliktní linií“.

(Hloušek, 2007: 373 – 374)

Otázka, zda-li existuje konfliktní linie (cleavage), jež má souvislost s procesem evropské integrace, přitahuje k nalezení odpovědi mnoho autorů politické vědy, kteří celou tematiku zařazují do konceptu tzv. „postrokkanovského světa“. V této postrokkanovské politice už neplatí premisy a závěry, které popsal norský politolog Stein Rokkan. Již naplatí klasické štěpící linie (venkov-město, dělníci-kapitalisté, církev-stát), voliči už necítí příslušnost k dané politické straně danou třídním původem. Tento stav je méně čitelný, což kladne nároky na politické strany na nové výzvy, a vede strany k používání politického marketingu nebo přechodu na model kartelu⁹ politické strany. Vztah mezi voličem je individualistický a ovšemže i značně nestálý (Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 55-56).

⁹ S pojmem kartelová politická strana přišli politologové Katz a Mair. Oba autoři používají dialektickou metodu vzniku politických stran. Vzniká v 70. letech 20. století, je ideologicky rozprostřena, její vznik je spojen s existencí masového volebního práva. Strana je podporována státními příspěvky a je prorostlá do struktur státu. Stranu řídí političtí profesionálové nebo jiné elitní skupiny. Členská základna hraje marginální roli resp. zdůrazňuje se role individuálního člena (Katz, Mair 1995: 18).

Z redefinicí klasického rokkanovského pojetí konfliktní linie přišel na počátku 90. let 20. století Peter Mair a Stefano Bartoloni. Vzali v úvahu postrokanovské paradigma stanovili tři kritéria, která musí obsahovat nová konfliktní linie (Bartoloni, Mair 1990: 215).

Mezi kritéria náleží:

1. musí být určen empirický prvek sociokulturní konfliktní linie, jenž má esenci v sociálním vztahu
2. existence normativního prvku – soubor myšlenek, jenž vytvoří společnou identitu
3. Aby byly ustanoveny interakce k politické reprezentaci, musí existovat organizační element

Potencionální reformulace konfliktní linie probíhá dvěma způsoby.

- 1) „shora“ – aplikace nových strategií na politické strany – ty potom pomáhají dotvářet veřejnou diskusi a regulovat množství politických témat
- 2) „zdola“ – proměnou prochází struktura společnosti – eroze tradiční třídní struktury, nová sociální stratifikace obyvatel

(Hloušek 2007: 368).

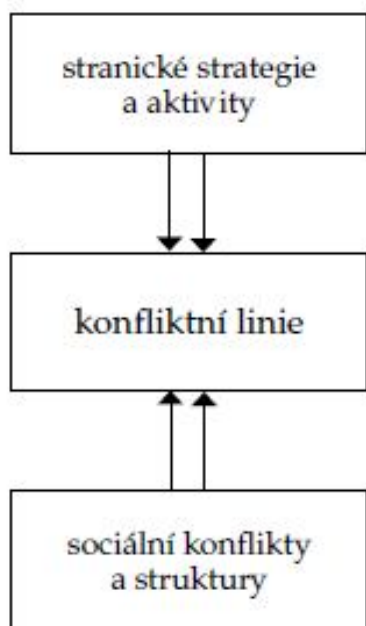

Schéma 2 - Obousměrný proces tvorby konfliktních linií

Zdroj: Hloušek 2007: 368

Politici aktéři a politická aréna aktivizují sociální bázi, kde vznikne štěpení (Bartolini, Mair 1990: 216 – 218). Bartolini rozvinul čtyři teoretická pojetí štěpící linie evropeizace, jež mohou vzniknout na národní úrovni (Bartolini 2005: 402 – 405).

1. přenesení národních konfliktních linií na úroveň EU
2. dvě nesouvislé a oddělené arény – lokální a supranacionální, z nichž každá bude mít své štěpící linie
3. dojde k internacionalizaci evropské politiky, která může štěpit národní strany a přehodnotit tak větší důležitost voleb do EP
4. externalizace – vznik skutečné evropské štěpící linie na lokální úrovni, vznik takového tématu, který bude procházet napříč všemi dosavadními konfliktními liniemi.

(Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 58)

Bartolini jednoznačně počítá s tím, že téma evropeizace bude kombinovat teritoriální, ale i funkcionální dimenzi, která určí dělicí linii kombinující kulturní a

materiální zájmy „nomádských“ (*nomadic*) a „stálých“ (*standing*) hodnot. Konfliktní linie evropské integrace může mít podobu centrum-periferie nebo jím může být funkcionální cleavage mezi vítězi a poraženými nebo se může jednat o opozici vůči byrokratické struktuře EU (Bartolini 2005: 399–402). Na níže uvedené tabulce č. 2 je uvedena matrice společenských konfliktů v kontextu evropské integrace. S dimenzemi evropské politiky pracuje daná strana v závislosti na příslušnosti k rodině politických stran.

dimenze	společenská opozice	stranický kanál voličské mobilizace
<i>teritoriální</i>	regionální/periferní teritoriální identita proti státní identitě obránci státní teritoriální identity proti evropské identitě	regionální strany využívající EU v mobilizaci proti národnímu státu populistické strany nové pravice, tradiční nacionalistické strany a částečně konzervativní strany
<i>funkcionální</i>	ekonomičtí <i>winner</i> s a <i>losers</i> integrace kulturní opozice vůči stírání národních rozdílů	populistické strany nové pravice + část staré i nové levice populistické strany nové pravice, tradiční nacionalistické strany a částečně konzervativní strany
spor mezi různými integračními paradigmaty		

Tabulka 2 - Evropská tematika v teritoriální a funkcionální dimenzi

Zdroj: Hloušek 2007: 371

„Uvedená tabulka se snaží v teritoriální a funkcionální dimenzi zachytit různé aspekty, které mohou vést k mobilizaci politického protestu (*voice*) ve věci evropské integrace. Schéma ukazuje relativní slabost teritoriální dimenze tváří v tvář teritoriálně de-diferencujícímu účinku evropské integrace. Vedle teritoriálního protestu stran operujících se silným akcentem na teritoriální suverenitu (například polské strany Liga polských rodin a Sebeobrana) je možné uvažovat v teritoriální dimenzi již pouze regionální formace periferního protestu, které mohou použít Evropskou unii jako nástroj boje proti centru národního státu, ať už v rovině normativně-symbolické (Evropa se silným důrazem na respektování regionální rozmanitosti), či v rovině „obcházení“ autorit národního státu (Evropská unie jako *opportunity window*) (Hloušek 2007: 371 – 372).

Ve svém odborném článku Koncept konfliktních linií a problematika evropské integrace Víť Hloušek vyslovuje jednoznačný závěr: evropská konfliktní linie se může utvořit pouze tehdy, jestliže vznikne relevantní politický subjekt, který bude disponovat

adekvátním segmentem voličstva, a který postaví svůj program na evropské tematice (Hloušek 2007: 374).

3.3 Základní úkoly při výzkumu evropeizace politických stran

Nyní se zaměříme na otázky výzkumu evropeizace politické strany, neboť analytická část práce bude komparovat dva české stranické subjekty – ODS a KSČM. Nyní budou uvedeny elementární výzkumné otázky, které se týkají programatiky politických stran (Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 62).

1. Kolik prostoru je v programových dokumentech politických stran věnováno evropské integraci?
2. Narostl prostor pro evropskou politiku před spuštěním kampaně před vstoupením do EU?
3. Vnímá stranická programatika EU jako důležitý faktor při řešení politických otázek na lokální úrovni?
4. Zohledňují nějak stranické dokumenty výskyt europoslanců v EP/stranické federaci?
5. Akcentují stranické programy členství strany v internacionále či frakci v EP?
6. Jak velký mají evropští funkcionáři národních politických stran vliv na stranické rozhodování? Jaké vážnosti se ve straně těší? Je pozice dána kontakty nebo tím, že jsou zainteresováni v institucích EU?
7. Využívá a zajímá se politická strana o lobbying na úrovni EU?
8. Jak často straničtí představitelé, ve srovnání s konkurenty, skloňují v debatách evropskou tematiku?
9. Je pro danou stranu evropská tematika konfliktní linií na různých rovinách: region, parlament, komory parlamentu, vláda?
10. Mění se agregace a reprezentace zájmů s probíhající evropskou integrací?
11. Existuje tenze v komunikaci s voliči o evropské problematice?

12. Při hlasování stran v parlamentu existují dlouhodobé koalice stran nebo vznikají ad hoc koalice?
13. Lze pozorovat rozpory mezi členy strany působícími ve vládě a v parlamentu a těmi, kteří působí jen ve stranách (jestliže se jedná top-down proces z EU)?
14. Jak velké distinkce pozorujeme mezi europoslanci/zástupci na úrovni EU a programem strany?
15. Jak intenzivně probíhá komunikace/partnerství se sesterskými stranami v západní Evropě v kontextu situace před a po vstupu do EU?
16. Jsou tyto styky intenzivnější po vstupu do EU právě u nově přistoupivších zemí?
17. Snaží se strana o kontakty s organizací, která je kandidátské zemi (např. Chorvatsko, Turecko)?

(Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 62 - 65)

V přecházejícím textu jsme se zajímali o koncept evropeizace v rovině politics v nových členských zemích EU, tedy zemí střední Evropy, Bulharska, Rumunska Pobaltí a také v kandidátských zemích jako Chorvatsko. Evropeizace je prováděna z různých příčin. Přičemž se jedná o pojetí „identitní“ jakožto i utilitárně přetvářející strategie pro obhajobu zájmů. Šlo nám o vymezení takového rámce evropeizace, který je vhodný pro komparativní politologii – tedy výzkum zacílený na jednotlivé strany (ODS + KSČM). Přesto není možno rezignovat na pojetí institucionálního a formálního rámce (*policy* a *polity*) a počítat jen s *politics* (Fiala, Hloušek, Suchý 2009: 69).

V oblasti výzkumu evropeizace politických stran, neexistuje jasně definovaný či exkluzivně používaný metodologický nástroj, stejně jako v jiných disciplínách společenských věd. Výzkum se může lišit buď podle cíle, který určuje zvolenou výzkumnou metodu, jakožto i preferencí metody daného autora (Havlík 2008: 346). Politolog Leonard Rayem rozlišil čtyři hlavní typologie pro zkoumání postojů politických stran:

1. *Analýza jednání politických stran (behavioral measures)*
2. *Analýza programových dokumentů (textual approaches)*

3. *Analýza postojů příznivců a představitelů politických stran (self-reported postitions)*

4. *Výzkum reputace politických stran (reputational measures)*

(Raye 2007: 14-19).

Jestliže se podrobujeme zkoumání jednání politických stran, je poměrně obtížné identifikovat takové členy/funkcionáře strany, jejichž postoj k evropské integraci by byl relevantní a reprezentativní (Hloušek 2008: 347). Z hlediska projevů evropeizace je nepřehlédnutelná oblast výzkumu i spolupráce (ideově) příbuzných politických stran. To vedlo postupně ke vzniku eurostran neboli evropské federace politických stran. Zároveň probíhala mezistranická spolupráce na úrovni Evropského parlamentu (EP). To, že se poslanci začali sdružovat do stranických frakcí, mělo vliv na formování nadnárodních stranických federací (Hloušek 2008: 347).

Vlastimil Havlík hovoří o tom, že členství v nějaké frakci v EP jakožto determinace postoje k evropské integraci, je těžko uchopitelné z několika důvodů. „První z nich se vztahuje k povaze, resp. dimenzionalitě stranické soutěže na úrovni EP. Je ideová identita poslaneckých frakcí založena (výhradně) na jejich názoru na podobu evropské integrace, nebo vstupují „do hry“ i další dimenze politické soutěže? A pokud je skutečně přístup k evropské integraci tím nejvýznamnějším, nebo dokonce jediným zdrojem ideové výbavy frakcí (což není nesporné, ba naopak empiricky snadno vyvratitelné), je možné skutečně hovořit o „monolitickém“ názoru na evropskou integraci, nebo je vhodnější postoj členské politické strany k evropskému integračnímu procesu „rozložit“ na více dimenzí (pravomoci institucí EU, názor na hospodářskou a měnovou unii, rozšíření EU)? Pokud se přikloníme k druhé variantě, vzrůstá pravděpodobnost interní názorové diverzity v rámci frakcí v závislosti na kontextu jednotlivých dimenzí evropského tématu. Vypovídací hodnota samotného členství v poslaneckých frakcích v EP (nebo eurostranách) v kontextu snahy o identifikaci postoje k evropské integraci se tím ještě snižuje. Druhý problematický aspekt se týká limitace objektu výzkumu, vyplývající z nutnosti omezení výzkumu na politické strany členských států EU (teoreticky lze uvažovat i o zahrnutí politických stran z nečlenských zemí s tzv. přidruženým členstvím v eurostranách nebo se statusem pozorovatele), navíc v případě zaměření se na poslanecké frakce lze do výzkumu zahrnout pouze ty politické strany, kterým se podařilo získat mandát na základě výsledků voleb do EP. Na druhou stranu

nelze opomenout nízké náklady (jak z hlediska materiálního, tak z hlediska časového) na zjištění členství národních politických stran v poslaneckých frakcích a/nebo eurostranách (Havlík 2008: 348 – 349).

4 Evropeizace ODS a KSČM

Rámcem výzkumné analýzy, referenční objekty, budou pro nás Občanská demokratická strana (ODS) a Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM), které pravidelně získávají zastoupení v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (PS PČR). Časová rovina analýzy je ohraničena dvacetiletím 1992 – 2012. Tedy od parlamentních voleb, ve kterých se etablovala ODS, až po poslední parlamentní volby v roce 2010 a dva následné roky turbulencí na poli evropské politiky.

4.1 Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)

Komunistická strana Československa se transformovala do Komunistické strany Čech Moravy 31. 3. 1990 a v prvních demokratických volbách v červnu 1990 získala slušných 13,25 % hlasů. Vladimír Handl nazval několik let po listopadu 1989 „*Obdobím hledání transformační strategie*“ (Handl 2008: 92). Ačkoliv sjezd strany v Olomouci v říjnu 1990 přinesl naději v podobě sympatií s ideály demokratické levice a v rozvoj stranické demokracie (interní referendum zavedené v prosinci 1991), nicméně po volbách 1992 (zisk 14,5% hlasů) narostla, po Kladenském programu z prosince 1992, snaha o posílení komunistické identity. Začalo opět růst konzervativní křídlo a marxleninská ideologie. Tento kurz potvrdil sjezd v Prostějově v červnu 1993, kdy byl zvolen předsedou strany Miroslav Grebeníček (Handl 2008: 92 – 93).

Mezi léty 1993 a 2004 můžeme hovořit o období konsolidace a růstu. V roce 1996 a v roce 1998 volební výsledky do PS PČR korespondovaly s nástupem silného politického konkurenta na levici – ČSSD vedenou předsedou Milošem Zemanem, která získala v roce 1998 vládní odpovědnost. Opětovnou modernizační snahu KSČM, kterou zastával především Jiří Dolejš, Miloslav Ransdorf, Jiří Dolejš, Zuzka Rojbrová a Vlastimil Balín, což se projevilo na V. sjezdu v prosinci 1999 ve Žďáru nad Sázavou. Avšak Miroslav Grebeníček se přiklonil a podporoval konzervativní křídlo. Volební výsledek z června 2002 přinesl 18,5 % hlasů, což potvrdilo postavení předsedy a konzervativců ve straně. V roce 2004 získala KSČM dokonce 20,3 % hlasů při volbách do Evropského parlamentu (Handl 2008: 93). V parlamentních volbách KSČM obdržela 12,85% hlasů, při volbách do EP činil zisk 14,18 % a u voleb do PS PČR jen 11,27 %

hlasů. Od září roku 2005 do současnosti vede stranu Vojtěch Filip. Znovu zvolen byl na VII. sjezdu v květnu 2008 a nakonec na VIII. sjezdu v květnu 2012. Od roku 2004 do posledního sjezdu v tomto roce, ve straně má stále určující pozici a vliv konzervativní křídlo a konzervativní členská základna. Podle Miroslava Ransdorfa ztratila strana jakýkoliv ideologický náboj, nejde toliko o program samotný, ale převládají oportunističtí technologové moci v čele s Vojtěchem Filipem¹⁰.

Před prvními a po dlouhé době demokratickými volbami, které se konaly 8. – 9. 6. 1990, uveřejnila Komunistická strana Československa (KSČ), předchůdkyně nynější Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM)¹¹, volební program s podtitulem *Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat*¹². Celý program je rozdělen do šesti oblastí – kapitol, avšak ani v jedné z nich se nevyskytuje přímý odkaz na evropskou integraci. Z tohoto poměrně velmi stručného programu nás tedy zaujmou především dvě pasáže: v úvodní části programu je tato zmínka: „*Budeme usilovat o důstojné postavení svobodné, demokratické a mírumilovné České a Slovenské Federativní Republiky v Evropě i ve světě*“. Další odkaz na Evropu je v poslední kapitole: *Československo, Evropa a svět. Zde lze nalézt následující formulaci: „Jsme toho názoru, že silná československá levice je nezbytným předpokladem silného Československa i jeho postavení v Evropě*“ (KSČ 1990).

Pro volební klání roku 1992 představila KSČM veřejnosti volební program s názvem *Co chtějí komunisté*¹³? Jednalo se opět o poměrně stručný programový dokument, jenž ve dvanácti tematických bodech rozpracoval různé rezorty politiky (Havlík 2009: 78). Je třeba také říci, že program byl vystaven ještě pod stranickým předsedou Jiřím Svobodou, kterým odmítal stalinistické tendence ve straně směrem spíše k demokratickému socialismu. Odkaz na evropskou integraci nebo spíše na Evropu byl v bodě „*Zůstat i v Evropě sami sebou*“. V odstavci se uvádí: „*Budeme usilovat o to, aby se naše vlast zařadila do sjednocující se Evropy po boku ostatních hospodářsky, politicky a kulturně vyspělých zemí jako jejich rovný partner. Nesouhlasíme se vstupem ČSFR do kteréhokoliv vojenského bloku ani do jednostranné hospodářské nebo politické závislosti.*“

¹⁰ „Dnes ovládá stranu skupina, která je, řekl bych pragmatická. Jí jsou veškeré programy lhostejné a to naprosto. Je to výkon politického řemesla, nic víc, nic míň. Skupina kolem Vojtěcha Filipa představuje tento postoj. To znamená, že programy jsou věc, která je nezajímá. Jsou to jen technologové moci“ (Rozhovor autora s M. Ransdorffem. Praha, 29. 6. 2012).

¹¹ Komunistická stran Čech a Moravy vznikla 31. března 2012 jako právní a ideový nástupce KSČ.

¹² Celý program k dispozici zde: <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>, 13. 5. 2012

¹³ Celý program ke stažení zde: <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program>, 13.5. 2012

Jsme zemí s bohatými tradicemi. Nechceme se jich vzdávat. Vážíme si jich, budeme je rozvíjet a opírat se o ně i v budoucnu“ (KSČM 1992). Dá se tedy říci, že téma, které by se vztahovalo jednoznačně k integraci do Evropského společenství (ES), v programu absentuje.

Jestliže si přečteme volební program pro volby do PS PČR v roce 1996, který tentokrát nesl podtitul *„Socialismus – šance pro budoucnost“*. Hned v úvodu přichází ostré vymezení proti polistopadovým vládám, zejména neoliberalní vládě Václava Klause. Komunisté upozorňovali, že nedemokratické *„...rozbití společného státu Čechů a Slováků stejně nedemokratické rozhodování o vstupu do NATO a EU...“* (KSČM 1996). V posledním desátém bodě (*Mír a spolupráci*), který lze chápat jako pokus o zahraničněpolitický koncept KSČM, se píše: *„Rovnoprávnou a demokratickou evropskou integraci. Odmítnutí takových forem integrace, které by znamenaly podřízení zájmům nadnárodního kapitálu a velmocí, ztrátu národní suverenity a sociální oběti občanů (...)* rozhodování o nejdůležitějších zahraničně politických otázkách, jako je vstup České republiky do NATO a Evropské unie, na základě referenda“ (KSČM 1996). Přestože odkaz na Evropskou unii je stále velmi vágní a obecný, lze od roku 1992 spatřit jednoznačný posun v chápání evropské integrace. Už nejde jen o „návrat do Evropy“ jakožto svého druhu civilizačního okruhu, nýbrž o vstup do konkrétní instituce sdružující v době psaní programového dokumentu 15 členských států. Potencionální integrační proces tak pro KSČM dostal jisté kontury.

Pro volební období 1998 – 2002 byl použit volební *program Jiní o lidech my s lidmi* s podtitulem *Chcete změnu? Volte KSČM!*. Program se skládal ze tří hlavních částí: I. *Podstata změny: zájmy lidí především*, II. *Rozvoj národního hospodářství – práce – prosperita podnikání* a hlavně III. *Pevné místo České republiky v Evropě a ve světě bezpečný domov – otevřený svět*. Zde je z hlediska programatiky klíčový odstavec *Vstup do Evropy ano, ale na demokratickém základě*. KSČM dále rozvíjí svou představu o evropské integraci, jakožto snaze jen demokraticky podmíněné a na základě demokratických základů postavené. *„Podporujeme integraci Evropy na rovnoprávných základech. Nechceme však vstupovat do Evropské unie za podmínek, které by naši republiku stavěly do situace kolonie vnímané silnějšími zeměmi jen jako trh otevřený pro jejich přebytky a zdroj laciné pracovní síly. Požadujeme Evropu sociálních jistot, kultury, vzdělanosti, jednoty i národní suverenity, demokracie a lidských práv, míru, bezpečnosti a spolupráce“* (KSČM 1998). Tato formulace je dále rozvedena do čtyř bodů. KSČM

zdůrazňovala „rovnoprávnou a demokratickou evropskou integraci umožňující rozvoj všech států Evropy (...) odmítat politiku bezpodmínečného a unáhleného vstupu do EU bez diskuse o podmínkách integrace. Požadovat změnu charakteru evropské integrace a prosazení sociálně spravedlivého a ekologicky únosného evropského sjednocovacího procesu (...) Snažit se obnovit vztahy ekonomické spolupráce i s jinými zeměmi, například s Ruskem (...) o vstupu do Evropské unie rozhodnout na základě referenda a objektivní vysvětlovací kampaně“ (KSČM 1998).

Program pro parlamentní volby roku 2002 byl tentokrát pojmenován *S lidmi pro lidi*. Jak správně podotýká Vlastimil Havlík, program byl rozdělen do tří hlavních sekcí, avšak nenalezneme zde priority, které by explicitně týkaly vztahu k Evropské unii (Havlík 2009: 80). V oddíle III. Není svobody, spravedlnosti a bezpečí bez prohlubování demokracie a samosprávy, lze již nalézt konkrétní zmínku, je se týká dotační politiky EU v kontextu fungování regionálních samospráv. „Při uskutečňování programů rozvoje regionů a obnovy venkova využít mezinárodní programy rozvoje a pomoci, zvláště programy zaměřené na rozvoj regionů a obnovu venkova (zejména fondy EU). Stanovit pravidla pro chod regionálních celků vytvořených pro příjem regionální pomoci z EU (tzv. NUTS II)“ (KSČM 2002). V rámci zahraniční politiky a přístupu k členství v Evropské unii se KSČM vymezila takto:

- „Ve věci rozhodování o případném vstupu do EU požadovat vypsání a schválení zákona o referendu v duchu ústavního pořádku ČR. O vstupu ČR do EU musí rozhodnout občané.
- V procesu vyjednávání o případném vstupu do EU uplatňovat český národní zájem a žádat změnu v chování vlády při jednání o přijímacích kritériích, zejména při projednání přechodných období pro pohyb osob, kapitálu, služeb i zboží. Usilovat o změnu podmínek, na jejichž základě by naše případné členství v EU nebylo několik let po vstupu rovnocenné s členstvím současných zemí EU. Znovu podrobně prozkoumat výsledky jednání o přistoupení ČR k EU.
- Jako prioritní při rozhodování o vstupu do EU prosazovat podmínku, že tento krok nepovede v ČR k náhlému a plošnému růstu cen, který by nebyl doprovázen odpovídajícím růstem příjmů obyvatel a vedl by k výraznému zhoršení sociální situace většiny občanů.

- *V rámci vztahu k EU prosazujeme rovné právo občanů ČR na pohyb a zaměstnání v EU, rovné právo na spravedlivou odměnu za práci, rovný přístup pro přípravu na povolání i na penzijní a zdravotní zabezpečení“.*

(KSČM 2002)

Program na období let 2002 – 2006 lze charakterizovat z hlediska kvantity a kvality. Odkazy na integrační proces a EU jsou obecné, kvalitativně program reaguje na soudobé otázky integračního procesu, ale zároveň zde najdeme i obecné formulace (Havlík 2009: 80).

Před volbami nesl program KSČM prozaický název *Volební program Komunistické strany Čech a Moravy na období 2006 – 2010*. Dokument, který dosáhl necelých devatenácti stran, byl tentokrát rozdělen do sedmi kapitol. Program do značné míry zůstal poplatný předchozímu dokumentu z roku 2002. Evropská politika tak opět nereprezentuje cosi podstatného. Nacházíme odkaz na problematiku čerpání evropských fondů a harmonizaci českého práva s evropským. *„Lepší využití finančních prostředků získaných na programy financované z fondů EU na plnění priorit investičních záměrů“* (KSČM 2006). V roce 2006 už dosáhla aktuálnosti otázka zavedení společné evropské měny i v ČR. Připomeňme, že zavedení EURA plánovala vláda Jiřího Paroubka už kolem roku 2010. Zřejmě i proto najdeme tuto formulaci: *„Respektování možností ekonomiky ČR při vstupu do Evropské měnové unie (EMU). Přejít na euro by neměl být na úkor sociální a hospodářské stability země“* (KSČM 2006). Jestliže předešlé kapitoly odkazují na partikulární problematiky, z hlediska zahraniční politiky i ideologického postavení je vodítkem kapitola s tradičním názvem VII. *Svět míru a bezpečí*. Čeští komunisté *„perspektivu vidí v konceptu demokratizace a socializace Evropy, který se neomezuje na současné členské země EU a při jehož prosazování patří významná úloha spolupráci evropské levice (...) Prosazuje, aby členství ani následné upořádání EU nebyly na úkor národních zájmů ČR a byly všestranně využity všechny pozitivní stránky integračních procesů. Prosazuje, aby v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky EU a její členské státy vycházely z mezinárodního práva, vzájemného respektování všech účastníků, usilovaly o snížení všech rizik a postupnou likvidaci zbraní hromadného ničení (...) Plné zajištění rovnoprávného postavení členských zemí v politických institucích EU. Cílevědomě odmítat rozsáhlou byrokratizaci a přetrvávající deficit demokracie v politickém rozhodování EU a odstranit je. Zrušit omezení na pracovním trhu EU“*

(KSČM 2006). Z výše uvedeného vyplývá, že KSČM byla vždy k dosavadní politice evropské integrace dosti kritická resp. se ve své představě členství v EU a integraci do určité míry rozcházela s oficiální vládní doktrínou. Kvalitativní úroveň evropeizace programu dosahuje jednak obecné formulace, jednak vyjádření partikulární (přijetí EURA, vztah k SZBP¹⁴).

Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010 začal úvodním slovem předsedy, Vojtěcha Filipa. Klima politické situace na evropské a světové úrovni začalo být nestabilní zejména v kontextu finanční krize, která započala ve Spojených státech v roce 2007 jak krize hypoteční. „*Vývoj v ČR negativně ovlivňují neblahé následky pravicových reforem spuštěných Topolánkovou vládou a dopady světové finanční a hospodářské krize. Tato krize je jen logickým důsledkem přístupu finanční a hospodářské elity vyspělých kapitalistických zemí k ostatnímu světu a k lidem závislým na obživě z výsledku vlastní práce*“ (KSČM 2010). Text je rozdělen do jedenácti kapitol, z nichž každá vymezuje konkrétní politiky. Ačkoliv na poli evropské integrace a problémů s ní spjatých stále přibývalo, tak i tentokrát zůstal program KSČM velmi obecný s nízkou kvantitativní i kvalitativní dimenzí evropeizace. Z dílčích apelů vyzdvihněme např. „*Ve větší míře orientovat český export mimo země EU, zabránit jednostranné závislosti české ekonomiky (...) Zajistit v rámci EU rovnoprávné podmínky pro české zemědělce; poskytnout daňové úlevy zemědělcům při nákupu státní půdy, v době krize dočasně prominout platby sociálního a zdravotního pojištění pro zemědělce, krátkodobý odkup pohledávek vůči nim (...) Prosazovat v rámci EU, s ohledem na výsledky summitu v Londýně dne 2. 4. 2009, boj proti daňovým rájům, omezit daňový dumping zejména na území zemí EU*“ (KSČM 2010). Z hlediska je evropské integrace a evropeizace programatiky je opět zřejmě nejpřínosnější poslední kapitola XI. *ŽIVOT V MÍRU, BEZ VOJENSKÝCH PAKTU, CIZÍCH ZÁKLADEN A VÁLEK*. „*Emancipovat postavení EU a Evropy vůči USA a nezávislost na agresivní politice impérií; odmítnout jakékoli snahy o pošlapávání suverenity členských států OSN (...) Emancipovat postavení ČR a ostatních malých členských států v rámci EU; překonávat rozsáhlou byrokratizaci a přetrvávající deficit demokracie v politickém rozhodování EU*“ (KSČM 2010). Zajímavou skutečností je, že kvantitativní měřítko evropeizace vykazuje nižší úroveň

¹⁴ „Evropská unie je klíčovým aktérem řady jednání o otázkách světového významu: od globálního oteplování až po konflikt na Blízkém východě. Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU (SZBP) se snaží řešit konflikty a dosáhnout mezinárodní shody především pomocí diplomacie, kterou případně doplňují nástroje obchodní politiky, rozvojové pomoci a bezpečnostní a obranné politiky“ (http://europa.eu/pol/cfsp/index_cs.htm. 13.5. 2012).

odkazů na evropskou integraci a politiky Evropské unie. Ačkoliv se v tomto roce naplno obnažily ekonomické problémy Řecka, hrozící v konečném důsledku bankrotem, institucionální krize EU prakticky vůbec nerezonovala, ba co více, oproti letům 2002 a 2006, vidíme zřetelně sestupující tendenci významu evropeizace pro program KSČM.

V roce 2008 zveřejnil pronikavou analýzu *Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci* politolog Vladimír Handl v rámci sborníku Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989. Existence české komunistické strany je významnou odlišností od stranických systémů v zemích střední a východní Evropy. Jako jediná významnější politická síla v ČR vytrvale vystupovala a vystupuje vůči současnému politicko-ekonomickému uspořádání – kapitalismus a ve svých programových dokumentech tedy hlavně v rovině teoretické považuje za svůj dlouhodobý cíl nastolení socialismu. Jak správně vyvozuje Handl, pro povahu strany vč. charakteru evropeizace bylo zásadní období v letech 1990 – 1993, kdy strana experimentovala a hledala svůj směr a smysl. Objevila se zde dichotomie: na jedné straně uchovat stranu leninského typu, na straně druhé pokus o reformistickou stranu sociálně demokratického západoevropského stříhu (Handl 2008: 91).

Vnitřní diferenciaci strany měla a má vliv na přístup KSČM k otázkám Evropské unie. Konzervativní, marxleninský proud ve straně zaujal euronegativistický postoj. Členství v EU bylo odmítáno a naopak byl prosazován národní stát, který ochrání občany před kapitalistickou Evropskou unií. Paradoxně, v naprosto odlišném ideologickém postavení vůči ODS, staly tyto strany podobné tím, že podpořily státně-nacionální tradici českého politického myšlení (Handl 2008, 108).

Jak stranické tradicionalisty, tak reformisty, charakterizovalo něco, co můžeme nazvat *euroaktivismus*. Ten spočívá v odmítání neoliberálního modelu¹⁵ Evropské unie a tudíž i ve výhradách vůči Evropské ústavní smlouvě. Na straně druhé KSČM podpořila vstup do Evropské unie. A to zejména z důvodu nalezení a vytvoření levicové platformy na evropské úrovni v rámci institucí EU – vnitřní socializací. Od roku 2004 tak pozorujeme

¹⁵ Podle Miloslava Ransdorfa si KSČM představuje následující formu evropské integrace: „Evropa občanů budovaná zdola. Jako volná federace - to co jsme chtěli pro Československo. Nikoliv tedy superstát, ale volná federace, kde se deleguje jenom na národní úroveň to, co centrum může spravovat lépe a co má celoevropské řešení. Tím bylo pro mne např. nepochopitelné chování Merkelové za krize 2008. Reagovala se zpožděním a je pro ni důležité pouze to, co si myslí voliči. Pro KSČM je důležité, aby EU krizi vyřešila. Nejsme rozhodně proto: „čím hůře, tím lépe“. EU by mělo jít o vyšší kvalitu života pro své občany. Je však iluzí, že EU bude všechno regulovat.“ (*Rozhovor autora s M. Ransdorfem*. Praha, 29. 6. 2012).

v KSČM proces „plíživé evropeizace“, který strana často zapírá, je nechtěný, ale i samovolný.

Od roku 1990 do roku 2010 můžeme sledovat nízkou míru programatiky KSČM. Evropeizace se projevuje především v kvantitativní dimenzi spočívající ve velmi obecných proklamacích a slibech. Čeští komunisté po celé dvacetiletí do programu nezpracovali hlubší představy o podobě evropského integračního procesu a nebo jí nepřikládali relevanci. Pouze program z roku 2002 se vymyká obecnému trendu. Důvodem byl zřejmě očekávaný vstup ČR do EU v roce 2004 (Havlík 2009: 81 – 82). Část tradicionalistů se podílí na prorůstání radikální levice do Evropské unie. KSČM participuje v evropských programech na úrovni samospráv. Výrazná byla role komunistických europoslanců, kteří patřili mezi značně agilní členy frakce GUE/NGL (Parlamentní skupina stran radikální levice a severských zelených v Evropském parlamentu). Vliv na evropeizaci KSČM měla německá Strana demokratického socialismu (PDS). Byla to právě tato strana, která investovala značné úsilí pro získání měkkého „NE“ vstupu ČR do EU. To znamená, že KSČM již neodmítala členství principiálně, nýbrž z hlediska dojednaných podmínek (Handl 2008: 108 - 109).

V. sjezd KSČM (1999) uznal pozitivní význam evropské integrace v oblasti životního prostředí, regionálních politik a sociálních politik. VI. sjezd (2004) odmítl euronegativistickou pozici. Členství v EU je již vnímáno jako „menší zlo“ a zmírňuje naši závislost na USA. Přesto anebo právě proto, na mezinárodní konferenci komunistických stran nezmínil Miroslav Grebeníček ani jednu Evropskou unii, zato však 5x hovořil o Číně¹⁶ (Handl 2008: 110). Náznak přetrvávající dichotomie přinesl VI. sjezd i v tom, že se vyslovil za „umírněně federativní“ Evropskou unii (KSČM 2004).

V debatě o Evropské ústavní smlouvě v roce 2005 KSČM již odmítla její implementaci, neboť v ní spatřovala nástroj kapitalistické třídy proti změně systému, kvůli obavám z militarizace EU a taky proti třídnímu tedy kapitalistickému původu EU (Handl 2008: 111). „Po záporném výsledku referend o ratifikaci Smlouvy o Ústavě pro Evropu ve Francii a Nizozemí se ukazuje, že nesouhlas s touto Smlouvou, vyjádřený jednoznačně i naší stranou, je rozsáhlý a že vznikla nová situace, kdy prakticky není pravděpodobné, že by mohla být Smlouva uvedena v život v podepsaném znění včetně data platnosti. Je tedy nutné projednat další postup; KSČM je připravena se takových jednání aktivně zúčastnit

¹⁶ M. Grebeníček vystoupil na mezinárodní konferenci k 60. výročí osvobození, Praha, 23.4. 2005.

a vychází z následujících přístupů: Ratifikace původního textu bezprostředně ztrácí svůj smysl a její pokračování je třeba ujasnit v dalších jednáních orgánů Evropské unie a členských zemí. Pokud by však přes toto stanovisko KSČM bylo v České republice o pokračování ratifikace rozhodnuto, trvá KSČM na tom, že jde o zásadní otázku dlouhodobě ovlivňující život občanů, kteří tudíž mají právo rozhodnout o ní v referendu. Pro co nejmenší náklady souhlasí s jeho konáním souběžně s jiným volebním aktem, například s volbami do Poslanecké sněmovny Parlamentu v roce 2006. V takovém případě bude pokračovat v aktivním objasňování celkových a dílčích aspektů Smlouvy, s alternativními přístupy a v informační kampani s ratifikací spojené“ (KSČM 2005)¹⁷.

Ve Straně evropské levice (SEL)¹⁸ viděli komunističtí euroaktivisté šanci pro levicový projekt na mezinárodní úrovni. Na druhou stranu, euronegativisté, viděli v této aktivitě zápas o povahu strany. Obavy pramenily z toho, že by se komunistická identita na evropské úrovni rozměňovala a ustupovala by z těžce „vydřených“ komunistických pozic. Zřejmě i proto, že konzervativní proud strany vnímal SEL jako stranu eurokomunistickou. Negativní postoj vůči integraci do SEL byl způsoben i snahou oslabit vliv Miloslava Ransdorfa¹⁹ na situaci v KSČM. I když se Vojtěch Filip vyslovil za plné členství v roce 2006, do roku 2007 zůstávala KSČM stále v roli aktivního pozorovatele (Handl 2008: 112). Dodejme, že i v roce 2012, po VIII. sjezdu strany zůstává KSČM pozorovatelem v SEL. Řádným členem je pouze marginální mimoparlamentní subjekt Strany demokratického socialismu.

Z výše uvedeného lze učinit závěr, že za posledních 20 let se stále ve straně udržuje „kulturní hegemonie konzervativního marxleninského křídla na úkor zastánců reformy. Proces globalizace a „plíživé evropeizace“ dal za vznik štěpící linie euroaktivistů – zastánců reformy (např. členství v SEL) a druhé straně euronegativisty s konzervativním pohledem (Handl 2008: 114). Z hlediska impaktu na proces

¹⁷ Celý text k dispozici zde: <http://www.kscm.cz/uvodni-stranka/26646?preiev=archiv>, 10.06. 2012

¹⁸ Více informací zde: <http://www.european-left.org/>, 10.06. 2012

¹⁹ Toto upozadování M. Ransdorfa je patrné po nezvolení jeho samého předsedou v roce 2004 ...“kandidoval jsem a utrpěl zdrcující porážku. Ale pro veřejnost to byl jasný signál, že jsem se odpojil od Miroslava Grebenička. Poté následovala velmi úspěšná kampaň do Evropského parlamentu a já jsem tehdy ty volby vyhrál. Já jsem získal 142. tis. preferenčních hlasů, tj. vůbec nejvíc...“ (*Rozhovor autora s M. Ransdorfem*. Praha, 29. 6. 2012).

evropeizace měl také nezanedbatelný vliv Miloslav Ransdorf, který byl dlouholetým předsedou KSČM pro zahraniční styky²⁰.

4.2 Občanská demokratická strana (ODS)

Prosazování realistické zahraniční politiky bylo Občanským demokratům vlastní již od svého vzniku v roce 1991. Jednalo se o paralelu v pohledu na ekonomickou transformaci zosobněnou Václavem Klausem (Gjuričová 2008: 118). Stanovisko k zahraniční politice bylo vyřčeno na 1. kongresu ODS v Plzni: „*ODS prosazuje, podobně jako v jiných oblastech, pragmatickou zahraniční politiku, zaměřenou na efektivní dosahování vytčených cílů, politiku prostou moralizování, planých gest a poučování druhých, politiku, která je schopná rozlišovat mezi chtěným a možným, politiku, která nám vrátí vážnost v mezinárodním společenství. Naším bezprostředním cílem je integrace Československa do Evropských společenství. Uvědomujeme si přitom náročnost tohoto procesu pro všechny zúčastněné strany. Přizpůsobit se budeme muset nejenom my, ale také společenství samotné. Uvědomujeme si zásadní význam obranné aliance NATO pro zachování míru v Evropě. Zejména její transatlantický rozměr vytváří v sjednocující se Evropě potřebnou rovnováhu. ODS prosazuje vytvoření takových mezinárodně politických podmínek, které by Československu otevřely cestu do severoatlantické aliance, případně zajistily jeho efektivní obranu ze strany NATO. Klíčový význam mají pro nás vztahy se Spojenými státy americkými a dalšími vyspělými demokratickými státy, bez jejichž aktivní účasti si nedovedeme představit vytváření nového, postkomunistického pořádku ve světě a v Evropě. Uvědomujeme si, že spolu s Německem a Rakouskem obýváme jeden historický a civilizační prostor. Máme s těmito sousedy tisíciletou zkušenost ze vzájemného susedství a soužití, v níž kromě stinných stránek je také mnoho dobrého, na co můžeme navazovat. Evropská integrace nám i tady otevírá cestu k nové kvalitě našich vzájemných vztahů. Chceme udržovat přátelské a korektní vztahy se všemi sousedy. S Polskem a Maďarskem nás pojí nynější společné úsilí*

²⁰ „Ve funkci místopředsedy jsem působil od roku 1993. Tu funkci jsem vykonával 11 let do roku 2004. Svou práci pokládám za úspěšnou, protože zahraniční styky jsem vybudoval znovu a z ničeho. Při mém odchodu jsme měli (KSČM) styk se dvěma stovkami stran a hnutí po celém světě. Pomohl jsem tomu, aby KSČM byla mezi levicovými stranami ve světě respektovaná a uznávaná. Současná KSČM tuto funkci nemá, předseda Filip ji na posledním sjezdu zrušil a zahraniční styky podřídil sám sobě!“ (Rozhovor autora s M. Ransdorfem. Praha, 29. 6. 2012).

napravit škody napáchané komunismem. Nedomníváme se však, že integrace Československa s těmito státy je nutnou podmínkou a předstupněm integrace celoevropské“ (ODS 1991)²¹. Podle Alexandra Vondry lze od prvních listopadových dní do současnosti vysledovat prozápadní linii se zdrženlivostí k federalismu²².

ODS spatřovala nosnou ideu v *liberálním nacionalismu*. „*Liberální nacionalismus ve smyslu liberálně konstituovaného vlastenectví, jež vzbudí potřebný občanský entuziasmus při vytváření a konsolidaci liberálně demokratického řádu (...)* Přestože je mu vlastní i *pragmatický záměr, vědomě se varuje hlavních nacionálně populistických, zejména negativních stereotypů a má i sebekritický náboj. Jeho autoři ostatně ve své koncepci viděli východisko z tehdejší česko-slovenské krize, po rozdělení Československa pak výchozí bod úspěšné transformace“ (Gjuričová 2008: 119). Jestliže již v první polovině 90. let vystupoval Václav Klaus poměrně značně kriticky vůči EU (neefektivita, přeregulovanost, „socialistické“ struktury, lobbistické zájmy), ministr zahraničí tehdejšího premiéra, Josef Zienec, zcela nepochybně pracoval na budoucím členství České republiky v EU a NATO, včetně přípravy Česko-německé deklarace²³.*

²¹ <http://www.ods.cz/kongresy/1>, 10.06. 2012

²² Ke kontinuitě ODS v otázkách EU Alexandr Vondra dodává, „že zahraniční politika ODS a její vztah k otázkám evropské integrace je dlouhodobě konzistentní a doznává jistých změn jen v důsledku vývoje na mezinárodním poli a aktuální pozice České republiky. V porevolučních letech tak ODS kladla větší důraz na „návrat ČR na Západ“ a začlenění naší země do mezinárodních struktur jako je právě EU či NATO. V tom byla, dá se říct, hlavní hnací silou. Poté co těchto cílů bylo dosaženo a ČR se stala součástí Evropské unie, se i ODS mohla soustředit více na otázky, jakou pozici by v integrované Evropě ČR měla zastávat, jakým směrem by se integrační proces měl vyvíjet, jak by EU měla fungovat. Samotná EU se za posledních dvacet let významně proměnila, což se odráželo i na charakteru vztahu ODS k ní. Je však zřejmé, že od prvních porevolučních let dodnes ODS vždy zastávala a zastává realistický postoj, který chápe integraci jako nástroj k hospodářskému, sociálnímu či kulturnímu rozvoji členských států, nikoliv tedy jako cíl. To si ODS uvědomovala již v prvních polistopadových letech, kdy rozhodně vstup do EU nepovažovala za všespásný krok, a stejně tak si to uvědomuje dnes, kdy tlak na postupnou politickou integraci či federalizaci Evropy je stále silnější.“ (Rozhovor autora s A. Vondrou. Praha, 10. 7. 2012).

²³ Česko-německá deklarace: „(...)

I

Obě strany jsou si vědomy svého závazku a odpovědnosti dále rozvíjet česko-německé vztahy v duchu dobrého sousedství a partnerství a přispívat tím k utváření sjednocující se Evropy. Česká republika a Spolková republika Německo dnes sdílejí společné demokratické hodnoty, respektují lidská práva, základní svobody a normy mezinárodního práva a jsou oddány zásadám právního státu a politice míru. Na tomto základě jsou odhodláni přátelsky a úzce spolupracovat ve všech oblastech důležitých pro vzájemné vztahy. Obě strany jsou si zároveň vědomy, že společná cesta do budoucnosti vyžaduje jasné slovo o minulosti, přičemž příčina a následek ve sledu událostí nesmějí být opomíjeny.

II

Německá strana přiznává odpovědnost Německa za jeho roli v historickém vývoji, který vedl k Mnichovské dohodě z roku 1938, k útěku a vyhánění lidí z československého pohraničí, jakož i k rozbití a obsazení Československé republiky. Lituje utrpení a krivd, které Němci způsobili českému lidu nacionálněsocialistickými zločiny. Německá strana vzdává čest obětem nacionálněsocialistické vlády násilí a těm, kteří této vládě násilí kladli odpor. Německá strana si je rovněž vědoma, že nacionálněsocialistická politika násilí vůči českému lidu přispěla k

Protože ustavující sněm Občanské demokratické strany se konal až na jaře roku 1991, zúčastnila se ODS parlamentních voleb až v červnu 1992. V tomto roce nesl její volební program název *Svoboda prosperita*²⁴. Poměrně obsáhlý dokument začíná úvodním dopisem Václava Kluase, kde mj. píše: „naše společnost dospěla k velmi závažnému okamžiku, kdy padne rozhodnutí o tom, zda se naše země znovu a definitivně stane součástí Západu, kam patřila po staletí, či zda zůstaneme na další dlouhá léta součástí Východu...“ (ODS 1992). Tento způsob vyjadřování je zcela typický pro dobový kontext počátku 90. let, kdy převažoval politický konsensus zapojit Československo resp. Českou republiku do rámce západního civilizačního okruhu. Slovo „Západ“ je však, bohužel, značně obecné. Vlastimil Havlík tvrdí, že ODS pojímala tyto volby jako potvrzení úspěšnosti a dalšího pokračování transformace společnosti, vč. již zmíněného evropského integračního procesu (Havlík 2009: 89). Toto tvrzení dobře reprezentuje tato pasáž: „*Náš úkol usnadňuje to, že naše cesta je vlastně návratem. Vracíme se ze zaostalého rozhraní Evropy a Asie zpět na západ, k němuž jsme po tisíciletí patřili. Cesta do Evropy je současně cestou domů, k sobě samým, k vlastním demokratickým tradicím, jež se nejplněji ztělesnily ve dvacetileté existenci první Československé republiky. A můžeme se spolehnout na solidaritu, radu i pomoc vyspělých evropských zemí, pomoc zdaleka ne jen materiální*“ (ODS 1992). Ačkoliv se v programu několikrát opakuje zmínka o integraci země do evropských společenství, jakožto i vytvoření vojenské doktríny navázané západní země²⁵, tak k partikulárním aspektům evropské integrace se program nevěnuje (Havlík 2009: 90). V tomto aspektu jde o paralelu s programovým dokumentem KSČM ve stejném období.

Volební program pro volby do PS PČR v roce 1996 obsahoval kromě tradičního dopisu Václava Kluase potencionálním voličům i čtyři hlavní kapitoly, které lze rozdělit

vytvoření půdy pro poválečný útěk, vyhánění a nucené vysídlení.

III

Česká strana lituje, že poválečným vyháněním, jakož i nuceným vysídlením sudetských Němců z tehdejšího Československa, vyvlastňováním a odnímáním občanství bylo způsobeno mnoho utrpení a křivd nevinným lidem, a to i s ohledem na kolektivní charakter přisuzování viny. Zejména lituje excesů, které byly v rozporu s elementárními humanitárními zásadami i s tehdy platnými právními normami, a nadto lituje, že bylo na základě zákona č. 115 z 8. května 1946 umožněno nepohlížet na tyto excesy jako na bezprávné a že následkem toho nebyly tyto činy potrestány.“

(http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/cesko_nemecka_deklarace_o_vzajemnych.html), 10.06. 2012

²⁴ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf, 18.05. 2012

²⁵ „Zásadním způsobem se také mění naše vojenskostrategická koncepce. V minulosti byla naše armáda součástí imperiálního sovětského vojenského systému. Nyní musíme vybudovat vojenskostrategickou koncepci suverénního demokratického státu, schopného účastnit se hospodářské, politické a vojenské integrace Evropy“ (ODS 1992).

na: „Preambuli“, „Pravomoci státu“, „Ekonomika“ a „Občan a stát“. V preambuli ODS, která byla dosud stranou vládní a nositelkou transformace po roce 1992, obhájí svou zahraničněpolitickou koncepci dílčími úspěchy: *„Česká republika vstoupila do OSN a hned na počátku své existence se stala na dva roky nestálým členem Rady bezpečnosti. Byla přijata do Rady Evropy, stala se asociovaným státem Evropské unie s dobrou vyhlídkou na plné členství a patří k nejaktivnějším členům hospodářského sdružení CEFTA²⁶. Pokud jde o vojenskou spolupráci, Česká republika vyslala své jednotky do mírových sborů OSN v bývalé Jugoslávii, přistoupila k programu Partnerství pro mír a usiluje o brzké členství v NATO. Při jednáních na všech úrovních je Česká republika respektována jako důvěryhodný a spolehlivý partner (...) V příštím volebním období chceme udržet a dále rozvíjet dosažené postavení České republiky. Budeme pokračovat v aktivní politice vůči EU a NATO s cílem co nejrychlejšího vstupu do obou organizací. Definitivní zakotvení ČR v západoevropském politickém, hospodářském a kulturním prostoru je pro nás životní nezbytností.“* (ODS 1996). Postoje na evropskou integraci jsou dále rozpracovány v kapitolách „Zahraniční politika“ a „Pravomoci státu“. *„V únoru 1995 se Česká republika stala přidruženým členem Evropské unie, v lednu 1996 pak podala oficiální žádost o členství v Evropské unii. Dnes Česká republika patří mezi čelné kandidáty na budoucí přijetí (...) Plné členství v EU je hlavním zahraničněpolitickým cílem ODS. Vycházíme při tom z přesvědčení, že evropská integrace je perspektivní proces, který občanům členských států Evropské unie zaručuje mír, stabilitu, bezpečnost, svobodu a hospodářskou prosperitu. Naše aktivní zapojení do evropského integračního procesu je proto důležité jak z hlediska postavení České republiky v Evropě, tak z hlediska budoucnosti evropské integrace. Pro naše občany znamená vstup České republiky do Evropské unie možnost získat rovnoprávné postavení se v zemi občany členských států a rozšířit prostor pro své uplatnění. V rámci evropského integračního procesu se hlásíme jak k rozšiřování Evropské unie a její otevřenosti vůči ostatnímu světu, tak k prohlubování politické spolupráce a vytváření jednotného vnitřního trhu uvnitř Evropské unie“* (ODS 1996).

²⁶ CEFTA (Central European Free Trade Agreement) – Středoevropská zóna volného obchodu vznikla v roce 1992 a sdružovala země středoevropské a později jihovýchodoevropské, které nebyly členy EU, ale usilovaly o členství. Rekonfigurace smlouvy doznala zásadní změn v roce 2004, kdy do EU vstoupila řada členů, ale i v roce 2006, kdy se zaměřila hlavně na jihovýchodoevropské země (Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Chorvatsko, Moldávie, Srbsko a Kosova pod názvem CEFTA 2006. Více info zde: <http://www.cefta2006.com/>, 18.05. 2012

Z výše uvedeného vyplývá, že Občanští demokraté vnímali evropský projekt pozitivně, vyslovovali se pro rovnoprávné postavení členů, další rozšiřování prostoru EU, ale i pro konvergenci českého a evropského právního systému. Jako základní jednotku mezinárodního systému ODS považovala národní stát. Proces vstupu do EU a jeho pozitiva byla hodnocena komplexně. Pokud hodnotíme kvantitativní dimenzi evropského integrace tohoto volebního programu, hodnotíme výskyt problematiky evropeizace jako obecný (Havlík 2009: 90 – 91).

Po odchodu okruhu Josefa Zieleniec po roce 1997 se etabloval nový byt' zatím „stínový ministr zahraničí“ Jan Zahradil. Jeho záliba v ospravedlnění současné polity na příkladu historických příkladů se stala určující. Zahradil našel spojence v nacionálně-konzervativním intelektuálovi Miloslavu Bednářovi, jenž poskytl adekvátní ideologický aparát, který reflektoval zároveň autentické české kořeny a současně liberálně-konzervativní myšlení z Velké Británie. Tato linie se projevila i v think-tanku CEP (Centrum pro ekonomiku a politiku) založeného v roce 1998 Václavem Klausem. Až třetina odborných seminářů se zaměřovala na dějiny českého politického myšlení (Gjuričová 2008: 122). Jestliže program ODS byl v rovině ekonomické v podstatě neoliberální, potom v rovině zahraniční politiky pozorujeme příklon k „nacionálnímu konzervativismu“.

Předčasné volby v roce 1998 znamenaly pro Občanskou demokratickou stranu určitý mezník. Strana na podzim procházela štěpením na základě mediálně známé aféry s financováním strany. Vznikl nový pravostředový subjekt Unie Svobody (US), který před volbami vykazoval podporu občanů mezi 10 – 20 %. Nejen že straně vyrostl liberální konkurent z bývalých členů, ale ODS se za úřednického kabinetu bývalého guvernéra ČNB, Josefa Tošovského, stala stranou opoziční. Zřejmě reakcí na bouřlivý vývoj na politické scéně byl volební program s názvem *Hlavu vzhůru*²⁷. O poznání rozsahem kratším programovém dokumentu ODS bilancuje sedm let své vládní role a odpovědnosti v ní, vyjmenovává dosažené úspěchy. Např.: „... Mírumilovným rozchodem se nám podařilo vyřešit vztahy našeho národa s národem slovenským. Je především naším úspěchem, že jako jeden z vybraných států jednáme o plném členství v EU, že jsme před definitivním přijetím do NATO a že jsme členy OECD, která sdružuje 27 nejvyspělejších států světa...“ (ODS 1998). Celý program byl rozdělen do sedmi

²⁷ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf, 18.05. 2012

sekcí: „Preambule“, Nedávnou minulost nevidíme černě a jsme připraveni ji hájit“, „ODS: obrana demokracie i svobody“, „Čtyři poděbradské artikuly“, Hájíme národní zájem“, „Bezpečný stát“ a „Rodina: nabídka pro čtyři generace“.

Názory ODS na zahraniční politiku a evropskou integraci byla uvedena v kapitole „Hájíme národní zájem“. „Za další významný cíl považuje ODS všestranné zapojení České republiky do procesu evropské integrace. Vstupem do EU se nám otevře velký politický a hospodářský prostor. Zastáváme však realistický, nikoliv naivní přístup k integraci. Naším cílem je Evropa národů, založená na svobodném trhu, na partnerství, otevřené soutěži, ochraně stability a prosperity. Nechceme nekriticky kopírovat poměry, s jejichž důsledky dnes mnohé evropské země obtížně zápasí. Jde především o nákladný a nepružný model tzv. sociálního státu, typický pro poslední desetiletí. Nechceme rozpustit náš stát ani v nadnárodních strukturách, ani v Evropě regionů bez zřetelně vymezené státnosti. Nepřejeme si Evropu, uzavřenou světu, obávající se jiných světových center a odmítající reformy, které se jinde ve světě osvědčily. Jsme si však vědomi, že po našem přijetí do EU budeme muset přijmout společná pravidla hry. Proto chceme, aby naši občané byli seznámeni s výhodami i s náklady, které nám plné členství v Evropské unii přinese a na základě těchto znalostí se mohli sami rozhodnout.“ (ODS 1998). Protože ODS deklarovala „zajištění územní celistvosti, politické svrchovanosti a nezávislosti České republiky“, lze její chápání evropské integrace označit jako mezivládní integrační paradigma. Zmínku o evropské integraci z roku 1998 považujeme v programu za obecnou. Ačkoliv ODS měla vlastní představu o formě Evropské unie, nezmiňuje se v dokumentu o kritice jednotlivých politik (Havlík 2009: 91 – 92).

Vhodnou exkurzi do dobového skepticismu ODS k prohlubování a evropského integračního procesu a budoucího členství v EU dobře poslouží pasáže z *Manifestu českého eurorealismu* od autorů Zahradila, Bednáře, Plecitého a Adriána (2001). „...Skutečná debata o našem vstupu do EU se ovšem v ČR nevede. Toto téma se smršlo jednak na technicko-administrativní cvičení v aplikaci komunitární legislativy, jednak na mediální přestřelky, v nich. Samozvaní arbitři rozdělují na základě svých osobních sympatií či antipatií naši politickou scénu na „evropany“ a „antievropany“. Dokonce i zástupci Evropské komise nám doporučují, abychom se debatě o EU vyhnuli, alespoň v rámci příští volební kampaně. Vstup ČR do EU ale není politicky neutrálním krokem, naopak je výsostně politickým rozhodnutím. Půjde o nejrozsáhlejší novodobé dobrovolné

odevzdání části naší státní suverenity na „nadmárodní“ úroveň. Proto se dnes už nelze spokojit se zploštěným chápáním našeho vstupu do EU pouze jako s definitivní a symbolickou tečkou za naším pobytem v bývalém socialistickém impériu či v dnešním dočasném „postkomunistickém“ prostoru. Je třeba vědět, za jakých podmínek budeme vstupovat, jaký je současný stav a pravděpodobný budoucí vývoj EU, jaká její podoba je pro nás výhodná více a jaká méně, jaký model EU budeme po svém vstupu prosazovat. Každá politická strana by měla - pokud je toho schopna - české veřejnosti na tyto otázky nahlas a veřejně odpovědět ještě před volbami. Stručný analyticko-politický dokument, který máte v rukou, je příspěvkem do takové diskuse na půdě ODS a zároveň doplňkem zahraničně-politické koncepce ODS. „Národní zájmy v reálném světě“ z října 1999. Autoři budou v jeho rozpracovávání dále pokračovat. Evropská integrace bezesporu zajistila západní Evropě v jejích dějinách unikátně dlouhé období stability, prosperity a míru. Čtyři základní svobody jednotného trhu – volný pohyb osob, zboží, kapitálu a služeb - se staly úspěšnými nástroji překonávání starých antagonismů a dlouhodobé mírové koexistence evropských národů. Přes tento nesporný fakt si je třeba uvědomit, že se evropská integrace odehrávala, odehrává a bude odehrávat především v rovinách střetů (samozřejmě nenásilných!) nejrůznějších politických, ekonomických i mocenských zájmů. Tyto roviny se navíc prolínají, takže někdy dochází k jejich synergii, někdy naopak ke kontradikci. Jednou takovou rovinou je střet evropských. zájmů (společných zájmů evropské byrokracie a jejích institucí a členských států EU) se zájmy jiných světových center. Druhou rovinou je střet zájmů evropské byrokracie včetně jejích institucí na jedné straně se zájmy jednotlivých členských zemí EU na straně druhé. Třetí rovinou jsou vzájemné střety národních zájmů jednotlivých členských států EU mezi sebou. Další rovinou jsou střety jednotlivých regionálních, lokálních a zájmových uskupení uvnitř jednotlivých členských států i uvnitř EU jako celku (...) V pozadí mnoha dnešních evropských problémů stojí konstruktivistické prvky samotné evropské integrace, ideologicko-politická rezidua evropské minulosti a také dobově podmíněné a dnes již překonané ekonomické a právní názorové rozkoly. V důsledku poválečného vývoje jsou pro evropské státy charakteristické nákladné přerozdělovací a byrokratické procesy, zátěž tzv. sociálního státu a kolektivistické nároky tzv. skupinových práv. Toto vše je navíc vydáváno za specifické evropské hodnoty. V soudobé globální ekonomické soutěži však tyto fenomény snižují konkurenceschopnost evropských ekonomik a podvazují hospodářský růst. Jednotný trh je svázán desetitisíci stránek předpisů stále se rozrůstajícího komunitárního práva (acquis communautaire), které jsou z velké části

produktem především nejrůznějších lobbystických a korporativistických tlaků. Nejde v nich ani tak o dosažení deklarovaných vysokých standardů, jako hlavně o protekcionistickou zbraň na ochranu evropského trhu před vnější konkurencí. Takto se Evropa před globálním trhem v mnoha segmentech spíše uzavírá, ne naopak. Evropské instituce trpí tzv. demokratickým deficitem, vycházejícím z nedostatku běžných demokratických principů. Například vlády národních států, sdružené v Evropské radě (ER) si přisvojují roli evropské legislativy a Evropská komise, jmenovaná bez přímého volebního mandátu, plní úlohu exekutivy. To se odehrává mimo plnohodnotnou parlamentní kontrolu evropských voličů a jde tudíž o ústavní anomálii. Rovněž postavení Evropského soudního dvora a Evropské centrální banky je z ústavního hlediska dělby a kontroly moci velmi problematické. Autorita evropských institucí u veřejnosti je slabá. Může za to jejich netransparentnost a malá kontrolovatelnost (která vyvrcholila např. nedávným korupčním skandálem a pádem celé EK) a dále nízká identifikace občanů členských zemí s celým konceptem evropanství, což se projevuje mj. na stále klesajícím zájmu o volby do Evropského Parlamentu (dále EP) („..“ (Zahradil 2001: 4). Ačkoliv se ODS snažila o politické pojetí národa, které bylo studnicí pro ústavní a státní legitimitu. Nicméně, v Manifestu se vyskytují „tradiční národní stereotypy“ (Gjuričová 2008: 124).

Politiku Občanských demokratů před vstupem do EU v roce 2002 brilantně rozkryla Adéla Gjuričová ve svém textu *Obhajoba národních zájmů v čase východního rozšíření EU. 2002 – „nacionální epizoda“ ODS?* (2008). V roce 2002 rezonovala českou politikou kauza jaderné elektrárny Temelín, jejíž údajná bezpečnostní hrozba eskalovala, díky rakouským činitelům, až do vyšší pater evropské politiky. Na scénu se, s blížícími se volbami do PS PČR a vstupem do EU, vstoupilo téma tzv. Benešových dekretů a jejich případná revize. Klima zostřil nejen předseda vlády Miloš Zeman, který označil odsunuté německé obyvatelstvo za „pátou kolonu“, rakouský parlament zase schválil deklaraci, která vyzývala spolkovou vládu zrušit dekry (Gjuričová 2008: 116). Do parlamentních voleb v roce 2002 neslo program Občanských demokratů jméno s názvem *Volební desatero*²⁸. Jedním z témat desatera byla kapitola *ODS volí české národní zájmy*, které bylo představeno v někdejší baště sudetských Němců – Liberci. Součástí textu je schématická mapa, kde Česká republika je znázorněna žlutou barvou a sousední Německo černě. Mapa je dobrou ilustrací propagandy operující se stereotypy českých obyvatel za použití metody z politické geografie. Podobný zjednodušující

²⁸ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf, 18.05. 2012

koncept používali nacisté krátce před Mnichovskou dohodou. Na obrázku je opět černobíle zobrazen nepřítel – prvorepublikové Československo, které ohrožuje Třetí říši svými možnými nálety svých letadel.

Obrázek 2 - Logo z volebního programu ODS Volební desatero z roku 2002

Zdroj: www.ods.cz

Obrázek 2 - Nacistická propaganda vůči Československu

Zdroj: <http://longstreet.typepad.com>²⁹

²⁹ <http://longstreet.typepad.com/thesciencebookstore/2010/01/nazi-propaganda-the-british-threat-to-germany-prewar-1939.html>, 11.06. 2012

Poté, co je v programu vyjmenováno deset bodů s piktogramy, uvozuje první část programové východisko k evropské integraci nazvané „ODS volí EU“, přičemž celý text je rozdělen do odstavců a je dlouhý asi dvě strany. Co se týče dalšího směřování EU, ODS se vyslovila pro toto pojetí: *„Evropskou unii vidíme realisticky - jako směs liberalizujících a regulujících prvků, jako směs mezivládního a nadnárodního způsobu rozhodování, jako směs spolupráce, ale i nemilosrdného střetu zájmů. Odlišné názory na poměr, v němž budou jednotlivé prvky této směsi namíchány, představují u nás i v celé Evropě jádro politického sporu o budoucnost (..) Chceme se aktivně zúčastnit práce Konventu³⁰ o budoucím uspořádání EU, protože je jednou z cest k prezentaci a prosazování našich vlastních představ o budoucnosti evropské integrace“ (ODS 2002). To, že ODS i v roce 2002 obhajovala mezivládní paradigma, nám připomene hrozba, „že se Evropa pohybuje směrem k superstátu. Eurofederalisté dávají jasně najevo, že je pro ně cílem jednotný, nadnárodní státní útvar. To podle nás nevytvoří harmonické soužití evropských národů, ale může to vyústit do nové vlny národních antipatií, jak se u mnohonárodních či nadnárodních státních útvarů v minulosti v Evropě často stávalo. Národní stát pro nás není nepotřebným přežitkem, ale zcela přirozeným produktem společenského vývoje“ (ODS 2002). ODS neviděla v existenci Evropské unie dogma nebo axiomatické vyústění dějin, spíše chápala Evropu jako prostor pro svobodnou výměnu zboží mezi a spolupráci na mezistátní úrovni: „Dnešní formu EU nepovažujeme za definitivní bod evropského vývoje a za cíl sám o sobě. Je to nástroj k realizaci našich cílů, našich národních zájmů. Těmi jsou především udržení zřetelně vymezené národní identity, upevňování mezinárodního právního řádu (v němž musí platit stejná pravidla pro velké i malé státy), zajištění územní celistvosti, politické svrchovanosti, nezávislosti, stability a bezpečnosti České republiky a otevírání a propojování trhů bez zbytečných překážek. Je to příležitost k budování prostoru svobody, otevřenosti a liberálního řádu,*

³⁰ „Na zasedání Evropské rady v Nice v prosinci 2000 byla přijata deklarace k budoucnosti Unie, tzv. Deklarace z Nice. Cílem této deklarace bylo pokračovat v institucionální reformě nad rámec výsledků Mezivládní konference 2000 (IGC 2000). Deklarace stanovila tři fáze reformy: zahájení debaty o budoucnosti Evropské unie, konvent o institucionální reformě, jehož konání bylo dohodnuto na zasedání Evropské rady v prosinci 2001, a konečně svolání mezivládní konference do roku 2004. Podle Laekenské deklarace, na jejímž základě konvent jednal, bylo cílem konventu projednat čtyři základní otázky budoucnosti Unie: rozdělení pravomocí, zjednodušení smluv, roli národních parlamentů a statut Charty základních práv. Metoda konventu byla v rámci EU úspěšně použita již jednou a to při přípravě Charty základních práv občanů EU. Při diskusích o nutné reformě institucionálního rámce Unie s ohledem na rozšíření byla metoda konventu vybrána jako nejlepší fórum, které by předjednálo všechny zásadní otázky a navrhlo alternativní způsoby jejich řešení. Nespornou výhodou konventu je jeho široký záběr nejrůznějších zájmů, jsou v něm zastoupeny vlády a poslanci členských států, poslanci Evropského parlamentu a zástupci dalších unijních institucí. Důležité pro jeho legitimnost bylo i to, že se jeho zasedání mohli účastnit i zástupci tehdy ještě kandidátských zemí“, http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_212_cs.htm, 18.05. 2012.

nikoliv uzavřené a protekcionistické „pevnosti Evropa“, vymezující se proti USA a ostatním světovým centřům a odmítající reformy, které se jinde osvědčily. Naším dlouhodobým cílem je vytvoření širokého, bezpečnostně, ekonomicky a politicky propojeného euroatlantického prostoru jako jádra světové demokratické civilizace“ (ODS 2002).

Problematikou evropské integrace se dále věnuje kapitola „ODS volí české národní zájmy“. Připomeňme, že kampaň ODS se nesla též v duchu boje evropeizace otázky poválečného odsunu Němců z Československa. Tedy případná revize Benešových dekretů na supranacionální úrovni, která by byla možná z hlediska přistoupení ČR ke smlouvě o Evropské unii (srov. Havlík 2006: 65 – 71). „*Čelíme tlaku na změnu poválečného uspořádání v Evropě jak v symbolické, tak v majetkové a právní rovině a to na účet naší země (..) ODS je odhodlána starat se o naše národní zájmy se stejnou rozhodností, jako to dělají všichni kolem nás. Je to důležité zvláště dnes, v tomto mimořádně citlivém okamžiku českých dějin, kdy se díky vstupu do Evropské unie chystáme nemalé části státní suverenity dobrovolně vzdát. My to připomínáme stále, nikoli jen na jaře roku 2002, kdy se „předvolebně“ probouzejí i někteří naši domácí političtí konkurenti (..) Spor o dekrety prezidenta Beneše, přenesený z Německa, Rakouska a Maďarska na evropskou scénu, je politická vyjednávání, z nichž vzejde budoucí postavení České republiky na evropském kontinentě. Je to čas otázek a čas rozhodnutí. Každý občan na ně svým hlasem ve volbách odpoví. Pro nás je odpověď jasná. Chceme se starat o české národní zájmy“ (ODS 2002).*

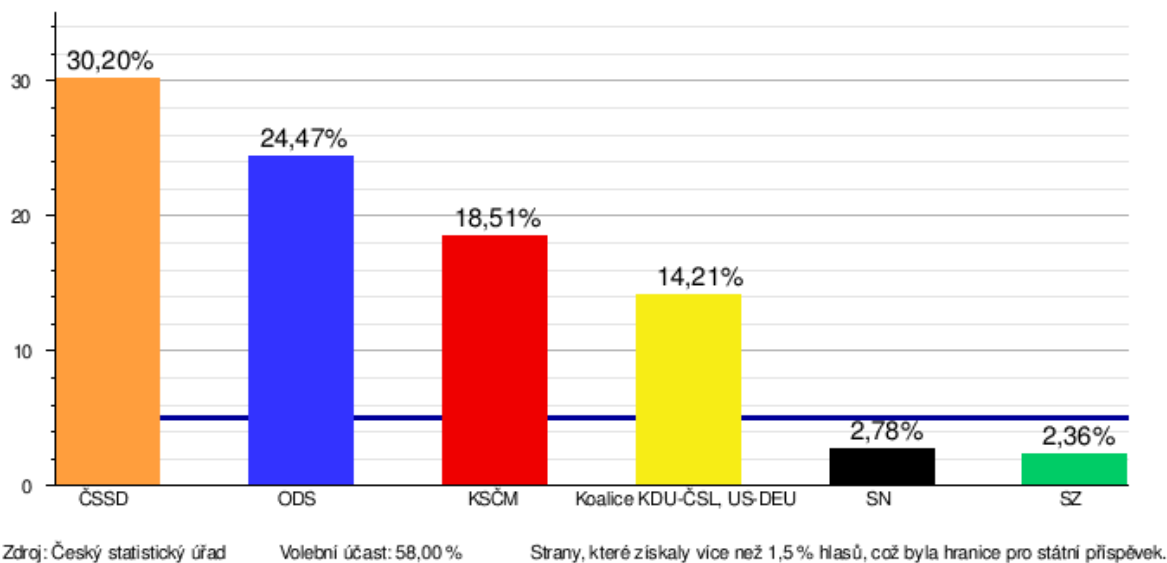
Sázka na nacionalistickou kartu se Občanským demokratům nevyplatil díky volebnímu výsledku, který byl o tři procenta nižší než v roce 1998, zatímco KSČM posílila o 7,2 %, což představovalo více než 220 tisíc nových hlasů. Thnik-tank CEVRO, který je blízký ODS označil antiněmeckou volební kampaň za téma spíše levicového rázu, v kterém pravice (rozumněj ODS) nemohla zvítězit (Gjuričová 2008: 125). Ladislav Mrklas a Petr Sokol se v článku *Na okraj porážky ODS ve volbách aneb co v analýze nebylo* (2002) vyjádřili takto: „V neposlední řadě ODS přenechala levici tak svrchovaně pravicová témata, jakými jsou podpora rodiny (viz nejasné odčitatelné položky u návrhu rovné daně), boj proti kriminalitě, boj s korupcí apod. Vsadila naopak na témata spíše levicová (antiněmecká karta, životní prostředí), ve kterých však nemohla mediálně vyhrát. Tato témata, jak se ukázalo, nepřinesla mnoho nových voličů a naopak rozrušila kmenovou voličskou základnu ODS. Přitom například obrana národních zájmů

je velmi nosným pravicovým tématem, které se ale nepodařilo koncipovat tak, aby nesklouzlo k prezentaci, v níž bylo mediálně omezeno na "antiněmectví", ze kterého však profitovala spíše levice³¹. Tomuto názoru však oponoval brněnský politolog Petr Fiala ve svém komentáři *Nacionalizace české politiky? České politické strany a národní zájmy* (2002) připomíná a obhajuje jednu ze základních funkcí politických stran, tj. artikulovat a agregovat zájmy veřejnosti: „Politickým stranám ve středoevropských zemích ovšem nezbyvá, než tyto společenské nebo národní zájmy agregovat a zohlednit je v zahraniční politice. Teprve jako dostatečně transparentní je potom možno je v rámci mezistátních jednání řešit tak, aby dosažený výsledek byl alespoň ve střednědobé perspektivě zpětně akceptován veřejností. Např. omluva Václava Havla na české straně a do jisté míry i česko-německá deklarace na straně Německa ukázaly, že sebelepší politické gesto, které není alespoň dodatečně podpořeno širším společenským konsensem a souhlasem dotčených společenských skupin, nemůže problémy vyřešit, ale jen je odloží, aby se v jiné konstelaci vrátily zpět s ještě větší silou. V tomto smyslu a v kontextu recidivy minulosti není nutno formulování a obhajobu národních zájmů na české, rakouské či německé straně chápat nezbytně negativně, ale ve střednědobé perspektivě je lze interpretovat jako krok k definitivnímu překonání minulosti³². Kampani voleb do PS PČR 2002 přisuzuje jistou váhu i Alexandr Vondra: „Zmiňovaná „žluto-černá“ kampaň se mi také příliš nelíbila a její poselství bylo spíše defenzivní než ofenzivní. I proto ODS tehdy nevyhrála. Nemyslím si ovšem, že by akcentace „národních zájmů“ byla hlavním prvkem předvolební kampaně ODS, který zapříčinil volební prohru.“³³

³¹ <http://www.revuepolitika.cz/clanky/993/na-okraj-porazky-ods-ve-volbach-aneb-co-v-analyze-nebylo>, 11.06. 2012

³² <http://www.revuepolitika.cz/clanky/955/komentar-nacionalizace-ceske-politiky>, 11.06. 2012

³³ Rozhovor autora s A. Vondrou. Praha, 10. 7. 2012

Graf 3 - Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2002

Zdroj: www.csu.cz

Ve volbách do PS PČR se ODS vyslovovala pro vstup České republiky do Evropské unie (na základě referenda), avšak EU vnímala jako projekt, který zůstane vitálním jen tehdy, bude-li založen na ekonomických zájmech. Rozhodně by neměl směřovat k hlubší politické integraci (Hloušek, Pšeja 2009: 130). ODS se obávala ztráty konkurenceschopnosti ve světle globální ekonomiky a odmítala společnou evropskou daňovou sazbu zdravotního pojištění nebo obecně zdanění právnických a fyzických osob. Tj. především odmítání daňové progresse ve prospěch rovné daně (srov. ODS 1992). Protože Občanští demokraté rozpracovali samostatnou kapitolu evropské integrace, lze hovořit o specificky koncentrovaném výskytu témat EU – kvalitativní dimenze evropeizace volebního dokumentu (Havlík 2009: 93).

Pro volby do Poslanecké sněmovny roku 2006 ODS sestavila rozsáhlý programový dokument *Společně pro lepší život*³⁴, jenž byl rozdělen do čtrnácti kapitol. I když tento dokument věnuje mnohem více domácím politikám než z roku 2002, ODS znovu obhajuje české národní zájmy, i když neodmítá již dovršení členství v EU (Hloušek, Pšeja 2009: 130).

Každá oblast - kapitola začíná přívlastkem „PLUS pro...“ a věnuje se konkrétní politice ve smyslu (politics). Názory na evropskou integraci nejvíce reflektuje kapitola

³⁴ Celý text k dispozici zde: http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf, 18.05. 2012

„PLUS pro českou zahraniční politiku“. „Největší vymožeností EU a základem evropské integrace pro nás stále zůstává jednotný evropský trh a implementace té části evropského práva, která přispěla ke zlepšení právního prostředí v ČR. Členstvím v EU se ČR stává aktivním spoluvůrcem evropské integrace a tuto příležitost musíme využít. Česká republika patří ke středně velkým zemím EU, mezi novými členy k ekonomicky nejvyspělejší. Pozice ČR v dnešní Evropě je navíc relativně výhodná. Rozšíření EU posouvá těžiště EU směrem na východ, a tedy naším směrem. Zároveň si ČR stále udržuje některé komparativní výhody (kvalifikovaná pracovní síla, průmyslová tradice, kulturní a národnostní homogenita atd.). Do budoucna to znamená, že hlavním operačním prostorem pro naši ekonomickou diplomacii nadále je a bude Evropa a jednotný evropský trh. Odmítnutí tzv. Evropské ústavy není pro evropskou integraci katastrofou. Naopak umožní lépe se vyrovnat se současnou vlnou rozšíření EU a otevře prostor pro jednání o takové podobě EU, která by lépe odpovídala výzvám 21. století. Společná evropská zahraniční politika musí být i nadále založena na principu dobrovolnosti a jednomyslnosti. Státy EU by měly koordinovat postoje vůči jejímu nejbližšímu okolí a sousedům EU (severní Afrika, Blízký a Střední východ, Turecko, východní Evropa) a napomáhat tak rozvoji stability a prosperity v těchto oblastech, který přispívá i ke stabilitě a bezpečnosti EU. Podporujeme rozšíření Evropské unie. EU musí zůstat otevřenou strukturou, která bude schopna nabídnout různé formy partnerství včetně plného členství těm ze svých sousedů, kteří o to projeví zájem a splní pro takové partnerství či členství nezbytné podmínky“ (ODS 2006). Kromě toho, průřezově, postulují odkazy na evropeizaci jednotlivými politikami, konkrétně „PLUS pro dopravu“ a dále kohezi Evropské unie – jejími strukturálními fondy³⁵ a jejich čerpání na úrovni regionů v ČR (Havlík 2009: 93). ODS dále požaduje zachování politik daní, důchodového systému či zdravotnictví v kompetenci národních vlád (ODS 2006: 54 – 55). V programu ODS z roku se z roku 2006 se projevila rostoucí míra evropeizace a výskyt samostatné sekce věnující se politikám EU, problematice členství či diskuze nad navrhovanou Evropskou ústavou³⁶ (Havlík 2009: 94).

³⁵ „Evropská unie prostřednictvím politiky soudržnosti usiluje o rovnoměrný hospodářský a společenský rozvoj všech svých členských států a jejich regionů. Cílem je, aby se zmírnily rozdíly v životní a ekonomické úrovni mezi chudšími a bohatšími zeměmi EU a zároveň se zvyšovala schopnost Evropské unie jako celku čelit výzvám 21. století. Ve středu zájmu spolu s důrazem na udržitelný růst, inovace a konkurenceschopnost stojí vytváření otevřené, flexibilní a soudržné společnosti s vysokou mírou zaměstnanosti“, <http://www.strukturalni-fondy.cz/Informace-o-fondech-EU>, 18.05. 2012

³⁶ „V červenci 2003 předložil Konvent o budoucnosti Evropy návrh Evropské ústavní smlouvy. Hlavním úkolem nového ústavního projektu, který v sobě zahrnoval Maastrichtskou smlouvu a zakládající smlouvy

Zatím poslední program pro volby PS PČR z roku 2010 sestával včetně preambule z jedenácti částí a nesl název *Řešení, která pomáhají*³⁷. Celý volební program se poměrně ostře vymezuje proti levicové konkurenci – ČSSD a KSČM. ODS tak, stejně jako v minulosti, deklarovala příslušnost České republiky jako součást západní civilizace: „Občanská demokratická strana se znepokojením sleduje, že mezi mnoha průsečíky společných zájmů ČSSD a KSČM, je i jejich zřetelné nadbíhání zájmům Ruska. Není náhoda, že pád vlády ODS přivítali ruští představitelé příznivě, na rozdíl od ostatních evropských zemí. Titíž představitelé považují opoziční síly, které odvolaly vládu, za daleko vstřícnější vůči Moskvě. To v době, kdy Rusko stále dává najevo, že Česká republika patří spolu s dalšími bývalými zeměmi sovětského bloku do východní sféry jeho zájmu. ODS je pro korektní vztahy se všemi evropskými státy, Rusko nevyjímaje, hodlá však prosazovat svébytnou politiku vázanou na příslušnost k tradiční západní civilizaci“ (ODS 2010).

Občanští demokraté se v programu stavěli do role apoštolů, kteří trvají na programech strukturního přizpůsobení, tj. možnost konkurenceschopnosti vůči rozvíjejícím se trhům v Asii a jinde ve světě (země skupiny BRIC). Kritizují prohloubení integrace a kohezní smysl EU: „Evropská unie v posledních letech naráží na meze svého prohlubování i rozšiřování a jen pomalu a obtížně prosazuje reformy, které mají posílit její konkurenceschopnost ve světě (ODS 2010). V Kapitole „Zahraniční politika“ již tradičně Občanští demokraté prosazují euroatlantické partnerství, jehož institucionálním zhmotněním je Pakt severoatlantické smlouvy (NATO). Z tohoto titulu kritizují vybudování evropských vojenských složek (ODS 2010). ODS sice nezpochybňuje členství v Evropské unii, na druhou stranu odmítá prohloubení integrace na principu federalizace: „...máme výhrady k neblahým jevům, mezi něž patří federalistické tendence, velká míra regulace, snaha o daňovou harmonizaci či jednotná imigrační politika. Domníváme se, že všechny zmíněné jevy budou mít ve svém důsledku na občany negativní dopady. Proto požadujeme návrat ke kořenům. Jsme pro jednotný tržní

Společenství, mělo být zjednodušení stávajícího právního rámce evropské integrace. Evropská ústavní smlouva pak byla hlavním tématem Mezivládní konference, kterou zahájilo italské předsednictví v říjnu 2003. Původně měla být smlouva schválena na prosincovém summitu EU, jednání však skončila fiaskem. Kompromisní dohody se podařilo dosáhnout až o půl roku později. Ratifikační proces byl přerušen a následně zastaven poté, co ústavní smlouvu v referendu v roce 2005 neschválily Francie a Holandsko (..) Po jednáních k tématu bylo zcela upuštěno od projektu jediné smlouvy nahrazující dosavadní smluvní základy, jakou byla právě "Euroústava". Došlo k projednání a v prosinci 2007 k podpisu textu smlouvy novelizační, reformní, jež nese název Lisabonská smlouva“, <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/e/evropska-ustava/1000697/55429/>, 18.05. 2012 .

³⁷ Celý text k dispozici zde: <http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf>, 18.05. 2012

prostor bez bariér, pro volný pohyb osob, zboží a kapitálu, pro mezivládní spolupráci“ (ODS 2010). Kromě toho, vidí strana v současném řízení EU jednoduše hrozbu: „I nelevicové politické síly v EU podlehly dnes duchu politické korektnosti a módních témat. Bojí se jasných postojů a volí nekonečné kompromisy z kompromisů. Tady se pro ODS otevírá nová šance. Nová frakce (ECRG³⁸) v EP a na ni navazující evropská aliance stran a politická nadace jsou k tomu vhodnými nástroji. Rozhodnutí ODS opustit frakci EPP-ED a založit frakci ECRG vidí jako dobrý počín Jan Zahradil, ale i Alexandr Vondra.³⁹

Velmi kladně se naopak ODS staví k dalšímu rozšiřování unie a integraci politicky výbušného a napjatého regionu Balkán a států bývalé Jugoslávie. Argumentuje přitom stabilizací, demokratizací a ekonomickým rozvojem daného teritoria. Má však podmínky: „Nezbytností však je vyřešení vzájemných sporů se sousedy ještě před vstupem do Evropské unie, aby se tato potenciální nestabilita dále do EU nepřelévávala. Další ze zemí, které mají v současné době statut kandidáta, je Turecko. Jako dlouhodobě spolehlivý člen NATO a největší muslimský partner západních států nesmí být odstaveno na periferii. Zamezení jeho přístupu do EU by určitě vyvolalo příklon k radikálnějším muslimským zemím, což by mohlo vést k radikalizaci samotného Turecka a v důsledku ke snížení bezpečnosti samotné EU. Zároveň nelze opominout, že přes tento stát mají v budoucnu procházet důležité energetické trasy a jeho osmdesátimilionový trh by mohl být velmi lákavý pro naše podnikatele. Důležité však je splnění stejných požadavků, jaké jsou a byly kladeny na ostatní kandidátské země“ (ODS 2010). Kromě federalizace ODS vytrvale kritizuje i údajný obchodní protekcionismus EU, demokratický deficit,

³⁸ ECRG – frakce Evropských konzervativců a reformistů. Mezi principy frakce mj. patří principy: „ukončení nadměrné byrokracie, větší transparentnosti a bezúhonnosti institucí EU a při využívání evropských fondů členskými státy; respektu a rovnoprávného zacházení se všemi členskými státy EU – malými i velkými, starými novými; svobodného podnikání, svobodného a férového obchodu a spravedlivé hospodářské soutěže, minimální regulace, nižších daní a minimálního státního aparátu jako konečného prostředku k zajištění individuální svobody, osobní i národní prosperity“ (<http://www.zahradil.cz/assets/files/publikace/ecr-cr.pdf>, 18.05. 2012).

³⁹ „Začlenění ODS do EPP-ED v roce 2004 tak bylo motivováno spíše spoluprací se stranami, s nimiž si je ODS blízká v rámci členění pravolevého spektra. Působení ODS v této frakci bylo pro ni úspěšné (měla zastoupení ve vedení EP i ve výborech atd.), nicméně bylo i poučením, z něhož vyplynula právě iniciace vzniku nové, eurorealistické frakce. ODS zkrátka spolu s dalšími stranami dospěla k názoru, že eurorealistický proud může v EP prosadit daleko více, pokud vytvoří vlastní klub. S odstupem lze hodnotit, že tento krok byl správným směrem a nese své ovoce, neboť náš hlas v tuto chvíli díky silnému spojení s britskými konzervativci a dalšími stranami v Europarlamentu zaznívá daleko silněji. Nenaplnila se ani prorocství, že malá frakce se nemůže prosadit, neboť v tuto chvíli ODS také má místopředsedu EP. Mnoho práce je samozřejmě ještě před námi, ale fungování EKR již v tuto chvíli vnímám velmi pozitivně. Svě by k tomu mohl říct jistě i kolega Zahradil.“ (Rozhovor s A. Vondrou. Praha, 10. 7. 2012)

demografický útlum, příliv přistěhovalců a také „nákladnou zemědělskou politiku“, ba dokonce i „státní kontrolu a centrální plánování“ (ODS 2010).

V porovnání s rokem 2006 lze konstatovat, že stupeň evropeizace si udržuje stejnou míru. Z hlediska kvalitativní dimenze je dobře rozpracována představa o dalším směřování evropské integrace a jejích negativních konotací. Poměrně obsáhlé odstavce zabírají většinu kapitoly „Zahraniční politika“. Z hlediska kvantitativní dimenze je rovněž patrná indoktrinace jednotlivých politik státu (např. regionální a obecní rozvoj), kde strana podporuje čerpání prostředků z kohezních fondů EU. Celý program nese reflexi již v té době dva roky probíhající finanční a hospodářské krize, která se přelila do krize dluhové. Operováno jest hbitě s pojmem „dluh“ či „zadlužení“, které způsobil neefektivní evropský sociální stát.

5 Analýza evropských voleb 2004 a 2009

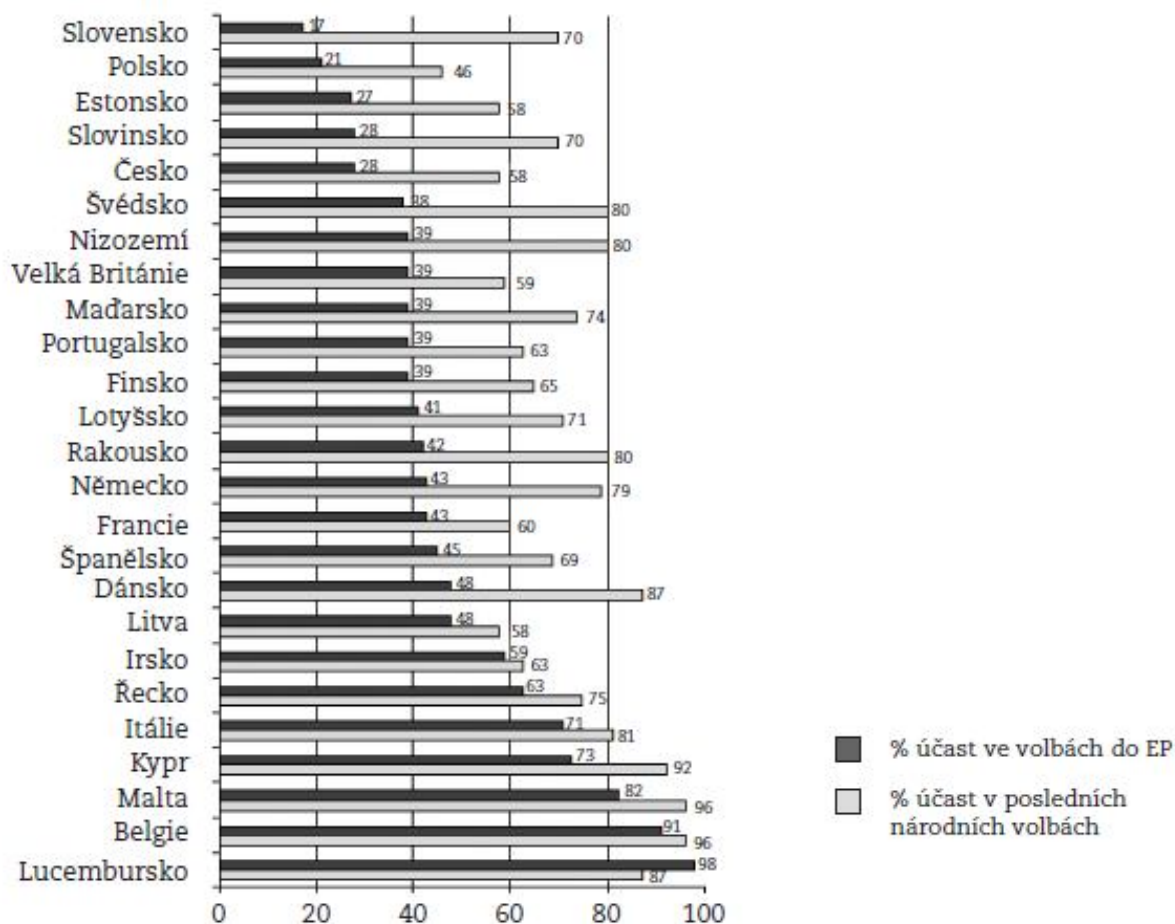
V posledních letech, čím dál tím více, narůstá zjevná dichotomie mezi poměrně rychlým vývojem evropské integrace a politickou vůlí občanů konkrétních členských státech. To dokazuje odmítnutí evropské ústavní smlouvy ve dvou zakladatelských zemích Evropských společenství, jakožto i odmítnutí Lisabonské smlouvy občany Irska v prvním z pořádaných referend. Zájmy evropských občanů jsou na úrovni EU zprostředkovány nepřímo, ba co víc, vykazují ne příliš demokratické prvky. Evropské volby do EP jsou příkladem, který ilustruje demokratický deficit EU, jsou příkladem rozhodující role technologie nad kontextem a smyslem voleb (Fiala 2010: 121 – 122).

Petr Fiala nakonec připouští jistou demokratickou hodnotu evropských voleb, ale zajímá ho reálný význam a jejich strukturálně-funkcionální charakteristika. Proto navrhuje sledovat tři volební proměnné:

1. podmínky a účast v evropských volbách
2. voličské volební strategie
3. systémové konsekvence pro rozhodování voličů

(Fiala 2010: 122).

V politologii hovoříme o volbách prvního řádu (*first-order elections*) a volbách druhého řádu (*second-order elections*), protože volby do EP mnoho politologů klasifikuje jako *second-order elections*. Ty představují pro voliče menší význam než volby do národních parlamentů, volby prezidentů, ba dokonce i volby komunální a regionální. V sekundárních volbách zpravidla ztrácejí strany velké, hlavně vládní, na úkor opozičních i malých partají. Volby jsou pomyslným zdviženým prostředníčkem pro větší strany nebo pro strany vládního establishmentu. Úlohu hrají i rozdílné strategie voličů při hlavních vedlejších volbách. Volební účast do EP vytrvale klesá. V roce 1979 dosáhla průměrná účast 64 % oprávněných voličů, v 80. a 90. letech to bylo okolo 50 % a v roce 2004 již účast klesla na 45,5 % (Fiala 2010: 123).

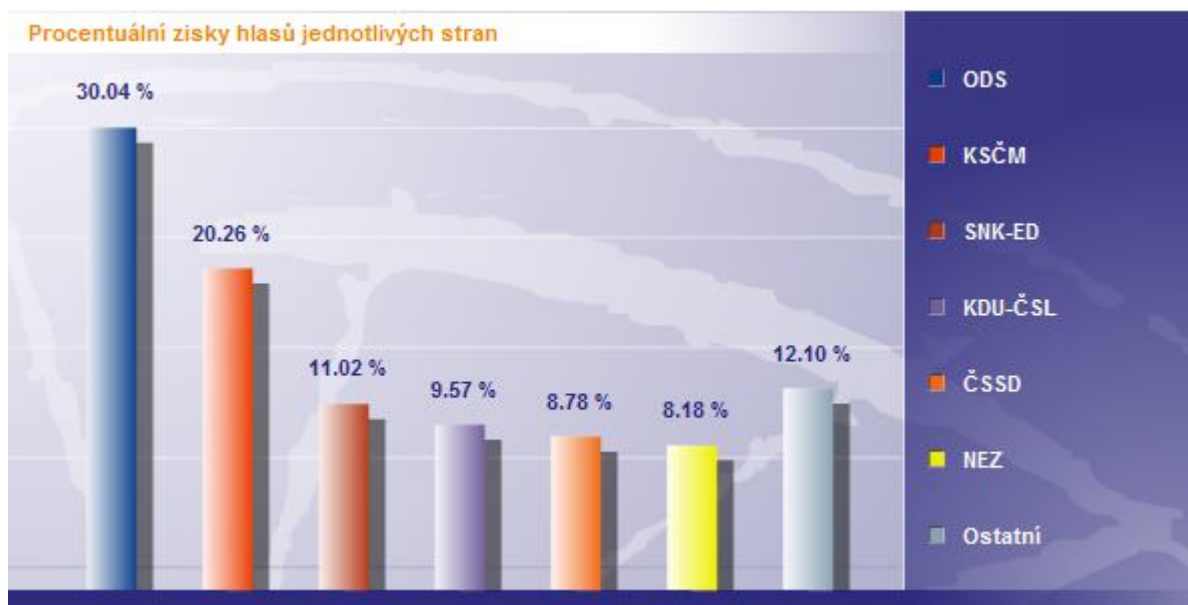

Graf 4 - rozdíl volební účasti v posledních národních parlamentních volbách před červnem 2004, kdy se konaly volby do Evropského parlamentu

Zdroj: www.idea.org, *European Journal of Political Data Yearbook (2000 – 2004)*

V roce 2004 dosáhla volební účast ve starých členských státech 49,1 %, zatímco v nově přistoupených zemích (rozšíření EU k 1. 5. 2004) představovala průměrná účast jen 26,9%. Vyšší účast byla na Maltě, kde je povinná volební účast. Naopak na Slovensku, Slovinsku, Polsku a Česku volila do EP méně než třetina právoplatných voličů (Linek 2004: 12)

Čeští voliči měli první historickou možnost účasti do Evropského parlamentu (EP) ve dnech 10. a 11. června 2004.

Strana	Frakce	Počet hlasů	%	mandáty
Občanská demokratická strana	EPP-ED	700 942	30.04	9
Komunistická strana Čech a Moravy	EUL-NGL	472 862	20.26	6
SNK sdružení nezávislých a Evropští demokraté	EPP-ED	257 278	11.02	3
Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová	EPP-ED	223 383	9.57	2
Česká strana sociálně demokratická	PES	204 903	8.78	2
NEZÁVISLÍ	IND/DEM	191 025	8.18	2

Graf 5 - Procentuální zisky a počet mandátů politických stran, které překročily klauzuli při volbách do EP 10. a 11.06. 2004

Zdroj: www.volby.cz

První volby do Evropského parlamentu v ČR ODS vyhrála. Obdržela 30,04 % se ziskem 9 křesel. V čele kandidátky se objevil kritik současné EU – Jan Zahradil. Strana v té době byla součástí bloku Evropské lidové strany – Evropští demokraté⁴⁰. Její působení zde ale bylo rozporuplné a ODS se netajila záměry vytvořit „více pravicovou“ frakci. Později se stala součástí frakce Evropských konzervativců a reformistů.

Ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 získala KSČM 20,3 % hlasů, které odpovídají 6 křeslům v EP. Leaderem kandidátky se stal proevropský komunista

⁴⁰ Více o straně na jejích domovských stránkách: <http://www.epp.eu/>, 19. 05. 2012

Miroslav Ransdrorf. Přirozené spojenectví našla strana ve Sjednocené evropské levici – Severská zelená levice⁴¹, jež tehdy disponovala počtem 39 mandátů.

Volební účast při prvních volbách roku 2004 dosáhla jen 28 %, což bylo zhruba poloviční číslo ve srovnání s rokem 2002 – tedy nedávno minulých voleb do Poslanecké sněmovny ČR s účastí 58%. Pro naši analýzu je důležité, že ve volebním klání se náskokem deset procentních bodů zvítězila opoziční pravicová Občanská demokratická strana a utržila zisk 30,04 % hlasů tedy 9 křesel. Další opoziční strana, krajně levicová Komunistická strana Čech a Moravy, utržila druhý nejlepší výsledek – 20,26 % a zisk 6 mandátů. Naopak, hlavní vládní strana – Česká strana sociálně demokratické (ČSSD), značně propadla. Volební zisk spadl z 30 % v roce 2002 na 8 %, což se rovnalo dvěma mandátům v EP. Lukáš Linek a Pat Lyons označují ODS stranu eurorealistickou, KSČM potom za euroskeptickou a tvrdí, že volební účast řadí volby do EP do pozice voleb druhého řádu (Linek, Lyons 2005: 217). V již citovaném odborném článku Přesuny voličů ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 v České republice: testování některých implikací teorie národních voleb druhého řádu autoři Linek a Lyons snažili přijít, zda-li teorie národních voleb druhého řádu (*second-order national elections thesis – SOET*) dokáže vysvětlit voličské chování resp. přesun podpory stran s volbami do PS PČR 2002 a volbami do EP v roce 2004. Autoři svou analýzu uzavírají s tím, že volby do EP v roce 2004 opravdu korespondují s předpoklady SOET. Volby druhého řádu jsou chápány nejen voliči, ale i samotnými aktéři. Přesto měly výsledky vliv na výměnu-odstoupení sociálnědemokratického premiéra Špidly s nástupcem v osobě Grosse. Na situaci tak mělo vliv víceúrovňové vládnutí a SOET je pouze jedním pilířem vysvětlující vzniklou situaci (Linek, Lyons: 2005, 218 – 239).

V roce 2010 již citovaní autoři Kubini a Kučerová poskytli analýzu evropeizace českých parlamentních stran (*Evropská integrace, evropeizace a politické strany – Česká republika a Slovensko*), přičemž komparovali výsledky dvou volebních klání do Evropského parlamentu v letech 2004 a 2009. Položili si tuto otázku: které politické strany podporují integraci více, a které méně (Kubini, Kučerová 2010: 16)? Z našeho úhlu pohledu by nás měly zajímat především aspekty, které ovlivnily ODS a KSČM – strany z opačné polohy osy levice-pravice – obě značně vyhraněné proti *politics*

⁴¹ Více o straně na jejích domovských stránkách: <http://www.guengl.eu>, 19. 15. 2012

Evropské unie a evropské integrace obecně. Zde jsou některé závěry, ke kterým mladí badatelé dospěli, když porovnávali české eurovolby 2004 a 2009:

1. Co se týče negativní orientace na evropskou integraci, na prvním místě, ale opačném postavení spektra se ocitla ODS a KSČM
2. KSČM byla jedinou relevantní stranou, která vytrvale odmítala Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a její vojenskou sekci, jakožto i začlenění do vojenských struktur NATO – Pakt severoatlantické smlouvy
3. ODS a KSČM kategoricky odmítaly prohloubení role nadnárodních institucí EU.
4. Nejmenší míra pozitivních vyjádření o „současné podobě EU“ vykazovaly ODS a KSČM, přičemž strany navrhovaly rozsáhlé reformy, ODS dále odmítala navýšení rozpočtů EU resp. přehodnocení transferu subvencí k příjemcům
5. V roce 2009 oproti 2004 pozorujeme citelný úbytek evropských témat ve volebních programech, což prý bylo důsledkem konání předčasných voleb⁴² do PS PČR v říjnu 2009

(Kubini, Kučerová 2010: 16 – 18).

Co se týče volební geografie v roce 2004, ta „volební podpora ČSSD a KSČM je nejrovnoměrněji rozprostřena po celé republice, přestože u obou stran došlo mezi oběma volbami k celkovému poklesu volební podpory (v případě ČSSD pokles ze 17,5 % na 2,5 % celkového počtu oprávněných voličů a v případě KSČM z 10,7 % na 5,7 %). Voliči KSČM byli v roce 2004 mnohem rovnoměrněji rozptýleni po republice než před dvěma lety, což je částečně způsobeno relativním posílením strany v Praze. Rozptýlenost volební podpory ODS zůstala – stejně jako v případě ČSSD – obdobná jako před dvěma roky. V případě ostatních stran, jmenovitě KDU-ČSL (Křesťansko-demokratická unie – Československá strana lidová), SNK-ED (Sdružení nezávislých kandidátů – Evropští demokraté) a US-DEU (Unie svobody – Demokratická unie), je volební podpora výrazně rozptýlena (hodnoty variačního koeficientu 30–63). Zatímco voliči SNK-ED a US-DEU jsou převážně z Prahy (v případě SNK-ED ještě například z Libereckého a Středočeského

⁴² Po zásahu rozhodnutí Ústavního soudu resp. vyhovění stížnosti se volby nakonec musely konat v řádném termínu v květnu 2010.

kraje), tak voliči KDU-ČSL se nacházejí převážně na Moravě. Z územního hlediska se volební podpora KDU-ČSL a US-DEU vhodně doplňovala v letech jejich volební spolupráce (2000–2002)“ (Linek 2004: 39 – 40). „Nízká volební účast, ať už byla způsobená jakýmkoli důvody, zapříčinila celkový pokles volební podpory jednotlivých stran. Tento pokles nebyl uniformní, tj. volební podpora většiny stran poklesla v strukturně odlišných částech republiky jiným způsobem. Tyto ztráty voličské podpory mohly být způsobeny nejen celkově nižší volební účastí, ale i přesuny podpory z jedné strany k druhé (oba tyto procesy potom byly ovlivněny sociální strukturou společnosti). Vliv volební neúčasti výrazně pozměnil míru podpory jednotlivých stran a vedl v největší míře ke ztrátám ČSSD (téměř 75 % voličů ČSSD z roku 2002 se voleb v roce 2004 nezúčastnilo). Ostatní strany již na volební neúčasti v takové míře jako ČSSD netratile, neboť vliv neúčasti na jejich podpory byl obdobný. Pokles ČSSD nebyl způsoben pouze nízkou volební účastí, ale zároveň tím, že její voliči se identifikují velmi slabě s touto stranou a ani tak malá část voličů ČSSD z roku 2002, která se voleb v roce 2004 zúčastnila, nebyla loajální k ČSSD a hlasovala pro KSČM. Analýza třídní struktury ukázala, že to byli převážně voliči z nižších tříd, kteří se od ČSSD odklonili ke KSČM“ (Linek 2004: 67). Naproti tomu Christian Lequesne a Michel Perottino tvrdí, že vysoká neúčast byla způsobena konkrétním volebním systémem – tedy jistá komplikovanost, kdy volič na jedné kandidátce může zakroužkovat až dva kandidáty, kde každý, kdo dostane alespoň 5% hlasů, přesouvá se do čela kandidátky⁴³. Nicméně, podobná technika je užitá i při volbách do Poslanecké sněmovny. Autoři tak jedním dechem připouštějí, že důvodů bylo více (Lequesne, Perottino 2004).

Pokud se týče voleb do EP konaných v červnu 2009, politoložka Helena Hricová, kromě jiných autorů, řadí volby EP v České republice jako volby druhého řádu (Hricová 2009: 60). V roce 2009 ještě o něco poklesla volební účast, a sice na 28,22 % hlasů oprávněných voličů⁴⁴. Nízká volební účast mohla souviset s podzimními předčasnými volbami, která se však nakonec nekonaly. Během kampaně do eurovoleb 2009 rezonovala domácí témata nad těmi evropskými (zvláště institucionální reforma). Dalším důvodem pro nízkou účast může být nechuť účastnit se často opakující se volební procedury.

⁴³ „Do Evropského parlamentu volí každá země dle svého vlastního volebního systému. V České republice je pro

tyto volby používán poměrný systém s pětiprocentní uzavírací klauzulí. Rozdíl oproti sněmovním volbám je však v tom, že se volí v rámci jednoho (celostátního) obvodu. Pro přepočítání hlasů na mandáty je využíván d'Hondtův volební dělitel (počet hlasů se dělí čísly 1, 2, 3 a vždy o jedno vyšším)“ (www.cevro.cz/dwn/210497/212723_D_cs_14denik_2009_10.pdf, 21.05. 2012)

⁴⁴ <http://www.volby.cz/pls/ep2009/ep11?xjazyk=CZ>, 11.7. 2012

Kromě výše jmenovaného přinesla volební kampaň oproti roku 2004 mnohem větší zapojení internetu vč. sociálních sítí – facebook, twitter, youtube aj. Strany, uspěly v roce 2004, nominovaly na svá místa první místa kandidátek „eurospeciality“, kteří již měli praxi s politikou v EU. Volby 2009 byly také velkým neúspěchem pro malé strany, což znamená, že 25 % hlasů propadlo (Hricová 2009: 61 - 64).

Strana		Počet mandátů	v %
číslo	název		
4	Občanská demokratická strana	9	40.91
33	Česká strana sociálně demokratická	7	31.82
21	Komunistická strana Čech a Moravy	4	18.18
2	Křesťanská a demokratická unie - Československá strana lidová	2	9.09

Graf 3 - Procentuální zisky a počet mandátů politických stran, které překročily klauzuli při volbách do EP 5. a 6. 6. 2009

Zdroj: www.volby.cz

5.1 Programatika ODS a KSČM při volbách do EP 2004

Podle Lequesne a Perottino, ODS, která byla v té době opoziční stranou, si vyzkoušela faktickou podporu mezi voliči. Volba volebních témat šla do otázek vnitropolitických zřejmě i proto, že ODS se snažila zakrýt své protievropské postoje, ačkoliv elektorát byl do velké míry orientován proevropsky. KSČM měla obavu o nezájem o evropské volby mezi svými příznivci a voliči. Proto otevřela stranickou kandidátku i pro nečleny strany. Druhé místo např. obsadil bývalý československý kosmonaut Vladimír Remek. Ať už KSČM nebo ODS, obě vsadily na nacionalistickou strunu, vtělily se do role ochraňovatelé českých národních zájmů vč. obavy z revize Benešových dekretů. Zejména u KSČM toto pojetí politiky nekoresponduje s bohatou tradicí internacionalismu. Opoziční strany se také vyhranily proti reformám sociálnědemokratické vlády Vladimíra Špidly (Lequesne, Perottino 2004).

Před evropskými volbami v červnu 2004 sestavili Občanští demokraté osmistránkový volební dokument s názvem *Modrá šance pro Evropu*⁴⁵ s liberálním podtitulem *Stejně šance pro všechny*. Program je rozdělený do tří kapitol: Budoucnost Evropské unie, Česká republika a Evropská unie a konečně nejdelší část Priority ODS v Evropském parlamentu.

ODS varuje před bezhlavým prohlubováním evropského integračního procesu, zejména před jednodimenzionální federalizací Evropy, „další „papírové“ konstrukce nových funkcí a orgánu, pokračující jednosměrná unifikace nejrůznějších politik. Rychle se měnící svět vyžaduje pružnost, přizpůsobivost, schopnost rychlé reakce. To musí být základní pilíře, na nichž bude postavena evropská spolupráce v budoucích letech. Takovým požadavkům odpovídá představa flexibilní Evropy – tedy Evropy, v níž jsou jednotlivé skupiny států propojeny v různých stupních a tempech integrace podle vlastních zájmů a priorit. Takového integračního modelu není třeba se obávat a rozhodně neznamena krach evropské integrace jako takové“ (ODS 2004: 1). Přesto nebo právě proto spatřovali Občanští demokraté velkou výzvu v plném členství, zejména zdůrazňovali rovnoprávnost členů a často nedůstojné postavení kandidátské země do EU. Program apeluje na aktivní úlohu České republiky, neboť geograficky i obyvatelstvem z hlediska ostatních členů, bude nadále platit za středně velké země. ODS také volala po analýze současného fungování EU institucí namísto uspěchaného vizionářství. Pro Českou republiku ODS vytýčila čtyři priority:

1. *„Musíme tedy prosazovat takové institucionální uspořádání EU a takové rozhodovací procedury, které zajistí co největší dosažitelnou rovnoprávnost mezi všemi členskými státy EU, bez ohledu na jejich velikost a počet obyvatel.*
2. *Proto nemáme důvod přebírat takový legislativní rámec sociální politiky, který ani v EU nemá dlouhodobou perspektivu. Naopak musíme trvat na zachování fiskální, daňové a sociální politiky v pravomoci národních vlád a parlamentu, což zajistí vzájemnou konkurenci těchto systémů uvnitř EU a z toho vyplývající nezbytnou dynamiku.*
3. *Proto prosazujeme změnu strukturální politiky EU a efektivní přerozdělování finančních prostředků tak, aby byly smysluplně využity. Znamená to především zásadně reformovat společnou zemědělskou politiku EU (CAP), která je v*

⁴⁵ Celý text k dispozici zde: 20.05. 2012

současnosti diskriminační vůči zemědělcům z nových členských zemí, výrazně deformuje tržní prostředí uvnitř EU a je závažnou překážkou liberalizace světového obchodu.

4. *Naším zájmem je proto nejen podporovat a posilovat bezpečnostní vazbu mezi Evropou a USA (zejména NATO), ale také přispívat k vytváření společného, politicky, ekonomicky i bezpečnostně propojeného euroatlantického prostoru jako jádra světové demokratické civilizace“*

(ODS 2004: 2 – 3).

Poměrně obšírně rozvádí strana své priority v Evropském parlamentu, které shrnula do deseti bodů. ODS tvrdí, že je stranou „konzistentní politiky“, že zřetelně a srozumitelně bude pracovat prostřednictvím svých zástupců – poslanců – na půdě EP, přičemž nepodceňuje jeho úlohu v rámci struktur EU (ODS 2004: 3).

1. *„ODS bude v Evropském parlamentu spolupracovat se všemi politickými silami, s nimiž bude schopna nalézt dostatečný programový průnik. Politika ODS v Evropském parlamentu bude nicméně vždy vycházet z národního programu ODS. Jako dlouholetý člen uskupení pravicových stran EDU (European Democrat Union) a IDU (International Democrat Union) považuje ODS za nejdůležitější, přirozené a tradiční své partnerství s nejsilnější politickou frakcí pravého středu v Evropském parlamentu – frakcí EPP-ED.*
2. *(...) ODS bude vyvíjet politický tlak a hledat spojence (zejména mezi novými členy) za účelem co nejrychlejšího odstranění diskriminačních podmínek, zavedených vůči novým členským zemím během jednání o jejich přístupu do EU, například v oblasti volného pohybu osob, služeb, podpor zemědělcům v nových členských zemích a dalších oblastech.*
3. *(...) ODS podporuje zjednodušení a zpřehlednění smluvní základny EU, ale nepovažuje za nezbytné vytvořit pro EU ústavní text. Bude-li vývoj v EU směřovat k ústavní smlouvě, bude ODS prosazovat, aby její text v žádném směru nezhoršoval postavení České republiky oproti stávajícímu stavu, sjednanému v dohodě o přístupu ČR k EU. Poslanci EP za ODS nepodpoří takový text ústavní smlouvy, který by byl v zásadním rozporu s obecnými principy politiky ODS a v rozporu s národními zájmy ČR. Návrh smlouvy, který byl odmítnut Mezivládní*

konferenci v prosinci 2003, považuje ODS za nevyhovující z hlediska obou výše uvedených kritérií.

- 4. (...) ODS je přítelem jednoduché a přehledné legislativy, proto bude podporovat rozsahem i věcně omezenou evropskou legislativu. Návrhy legislativního aktu, předkládaných do Evropského parlamentu, budou poslanci ODS posuzovat jednak z hlediska jejich dopadu na život občanů České republiky a dále z hlediska jejich dopadu na fungování jednotného vnitřního trhu EU a na liberalizaci ekonomického prostředí uvnitř i vně EU, včetně přínosu k liberalizaci světového obchodu.*
- 5. (...) ODS je přesvědčena o tom, že zárukou míru a svobody v Evropě je transatlantická vazba a bezpečnostní záruky, poskytované v rámci NATO. Přejeme si, aby EU a USA vzájemně úzce spolupracovaly a aby nevznikaly pokusy vytvářet z nich světové konkurenty.*
- 6. (...) Akty mezinárodního terorismu ODS považuje za bezprecedentní hrozbu pro celý svobodný a demokratický svět.*
- 7. (...) ODS považuje za nepravděpodobné, že by se v budoucnu zvýšil podíl evropského rozpočtu na celoevropském HDP (dnes 1,24 %), naopak považuje za možné, že dojde k jeho poklesu. ODS proto konstatuje, že celkový objem finančních prostředků, přerozdělovaných přes evropský rozpočet, se nijak výrazně nezvýší, zatímco se zvýší počet adresátů finanční pomoci z EU. ODS se proto domnívá, že stupeň a rozsah aktivit EU na evropské úrovni je třeba přizpůsobit reálnému finančnímu rámci, nikoliv plánovat další ambiciózní aktivity, na jejichž realizaci se nedostává prostředků („EU toho musí dělat méně, ale lépe“). ODS bude také prosazovat efektivnější přesměrování rozdělovaných prostředků, včetně změn strukturální politiky EU.*
- 8. (...) ODS je přesvědčena o tom, že stávající podoba Společné zemědělské politiky (CAP) EU je v rozporu se zájmy evropských spotřebitelů i daňových poplatníků, deformuje tržní prostředí v EU, brání liberalizaci světového obchodu a navíc diskriminuje převážně zemědělsky orientované země třetího světa.*
- 9. (...) ODS považuje za nezbytné přehodnotit priority při využívání finanční podpory EU a zohlednit přitom přirozené výhody ČR – kapr. Její polohu jako*

jednoho z přirozených dopravních uzlu Evropy. Finanční prostředky je třeba nasměrovat k regionálním rozvojovým projektům krajů, měst a obcí, k investicím do infrastruktury včetně napojení na evropskou dálniční a železniční síť a dobudování České dálniční a železniční sítě, k investicím v oblasti ochrany životního prostředí včetně dobudování vodovodních a kanalizačních sítí a čistírenských zařízení povrchových i odpadních vod, k investicím, podporujícím rozvoj cestovního ruchu. ODS bude trvat na tom, aby volba energetických zdrojů zůstala ve výlučné pravomoci národních orgánů, včetně rozhodování o dalším využití jaderné energetiky.

10. (...) ODS bude bez výjimky prosazovat, aby daňová politika v oblasti zejména přímých daní a struktura fiskální politiky, včetně zdravotních, sociálních a penzijních systémů, zůstala ve výlučné pravomoci národních orgánů. ODS nepodpoří zavádění tzv. „evropské“ daně či přímé daňové odvody do rozpočtu EU. ODS naopak podpoří postupné odstraňování asymetrických prvků v rozpočtovém systému EU, které nesystémově zvýhodňují některé země...“.

(ODS 2004: 4 – 6).

„Autoři programu pro eurovolby upozorňují, že vstupem (do EU) se republika stává aktivním spolutvůrcem evropské integrace a přestává být jejím, leckdy nedůstojným pasivním příjemcem, jako tomu podle autorů bylo v průběhu přístupového procesu. Tuto šanci je podle nich třeba využít, a proto v soupisu svých priorit požadují flexibilní Evropu ctící různé stupně kooperace, dle zájmů a priorit jednotlivých členských států, rovnoprávnost mezi členskými zeměmi nehledě na velikost a lidnatost, udržování propojenosti evropské bezpečnosti s NATO, ale i zachování fiskální, daňové a sociální politiky v pravomoci národních vlád a parlamentů. Zajímavé je, že tento volební příslib vůbec nereaguje, ani pozitivně, ani negativně na politickou konkurenci. Tematickou diskusi, z pohledu evropské problematiky tento text nijak významně neposouvá“ (Kubáček, 2009: 62).

5.2 Programatika ODS a KSČM při volbách do EP 2009

Pro červnové volby do Evropského parlamentu v roce 2009 ODS sestavila 36ti stránkový programový dokument *ODS.EU volby 2009*. Dokument je tradičně uvozen slovem předsedy – Mirka Topolánka. Ten v něm vyzvedává kladnou a úspěšnou roli, které ODS hrály během prvních měsíců roku 2009 (zejména tzv. „plynová krize“), tedy během půlročního předsednictví EU České republiky, jakožto i roli pozitivní při reakci na finanční krizi, jež se naplno projevila na podzim 2008. Předseda rovněž zdůrazňuje pozitivismus programu: „...*ústředním slovem volebního programu ODS je slovo řešení*“ (ODS 2009). Nicméně si Mirek Topolánek neodpustil resentment, když kritizoval roli opozice: „*ČSSD a KSČM neodpovědně zabránily pokračování našeho předsednictví a nenávratně tak poškodily postavení naší země v Evropě. Je smutné, že dvě desítky let po pádu železné opony a pět let po přijetí do EU jsme byli společným hlasováním socialistů a komunistů vrženi zpět směrem na východ, že zvítězil revanšismus a závist nad demokratickou zralostí a odpovědností vůči půl miliardě Evropanů*“ (ODS 2009). Domnívám se, že jde o zajímavý příklad z praxe českého stranického systému a parlamentní politiky. Připomeňme si, co se stalo. Při hlasování o nedůvěře vlády v březnu 2009 vládní koalice ODS, KDU-ČSL a Strana zelených (SZ) nezískaly potřebnou většinu, což vyvolalo následný pád vlády během již zmiňovaného předsednictví. V tomto se okolnosti národní politiky (pád vlády je v parlamentních demokraciích běžný) přenesly na úroveň evropské politiky. Pád vlády měl mnohem složitější kontext. Jednak měl vliv na samotné předsednictví ČR v EU, jednak se tento fakt promítl do volební kampaně do voleb do Evropského parlamentu. Kromě úvodního slova předsedy, přibylo poselství i leadera kandidátky, dosavadního europoslance, Jana Zahradila. Ten se především nebývale ostře, ale s logikou věci, ostře vymezil proti politice ČSSD, zejména stylu předsedy Jiřího Paroubka: „*Ti, kdo se zaklínají Evropskou unií a evropskou integrací na každém kroku – zejména Jiří Paroubek a ČSSD – ukázali, že se jedná jen o prázdnou rétoriku. A není to jediný příklad. Sociální demokraté se rádi ohánějí svými volebními tezemi a svým mezinárodním zakotvením. Ve skutečnosti ale nejsou schopni vytvořit vlastní, autonomní evropský program pro Českou republiku. Ve všem se plně podřizují nadnárodním stranickým centrálám- at' už je to Socialistická Internacionála nebo Strana evropských socialistů. Činí tak bez ohledu na to, zda je to pro náš stát a jeho občany výhodné či nikoliv. Jenom důsledně opisují a papouškují to, co někde jinde vytvořil a vymyslel někdo jiný*“ (ODS 2009). Zahradil staví do popředí preference potenciální

voliče a nepokrytě zdůrazňuje národní zájem: „žádná nadnárodní politická organizace pro nás nikdy nebude víc, než náš závazek vůči naší zemi a vám – naším voličům. To je to zásadní, co nás odlišuje od ČSSD“ (ODS 2009).

Přestože by se mohlo jevit, že evropská politika se stala důležitým tématem Občanských demokratů, není tomu tak. ODS vlastně recyklovala obvyklá hesla o realistické straně, která má zdravý odstup od EU a zabývá se předně praxí. Upřednostňuje zájem národní, evropská integrace má být funkcionální – tehdy, pokud to bude výhodné pro ČR (Kubáček 2009: 63).

Programový dokument je rozdělen do pěti kapitol:

1. *Řešení proti krizi,*
2. *Řešení pro zachování pracovních míst,*
3. *Řešení pro spravedlivý sociální systém,*
4. *Řešení pro energetickou bezpečnost, Řešení pro ČR v EU.*

Pro budoucnost Evropy viděla v roce 2009 „strana modrých křídel“ v roce v zásadě dvě východiska:

- a) „budovat uzavřený mocenský regionální blok s co největší mírou právní, politické ekonomické jednoty – jakýsi „stát Evropa“,
- b) jít cestou pružného, ekonomicky otevřeného a dále se rozšiřujícího celku, který povede ke koncepci „flexibilní“ či „variabilní“ integrace“ (ODS 2009).

Jak již může být čtenáři z kontextu patrné, ODS se postavila do role obhájkyně druhého „realistického“ směru. ODS definovala dva přístupy k EU:

1. „Národní zájem

Tam, kde nebude možno dosáhnout dohody na úrovni EU nebo tam, kde se individuální opatření ukáží jako účinnější, nebude ODS váhat s prosazováním vlastní národní strategie, ať už jde o opatření proti ekonomické recesi nebo sociální ochranu občanů (...)

2. Silná Evropa

Naopak nepochybujeme, že jsou oblasti, kde se možnosti individuálních států ukazují jako naprosto nedostatečné a kde bude nutné integraci naopak prohloubit. Ani zde nebudeme váhat s prosazováním co „nejevropštějšího“ postupu. Typickým příkladem je oblast dosud podceňované energetické politiky a bezpečnosti“

(ODS 2009). Z těchto dvou principů byly následně odvezeny hlavní principy ODS:

- jak se budeme potýkat s ekonomickou krizí,
- jak ubráníme vysokou zaměstnanost a životní úroveň občanů,
- jak vybudujeme spravedlivý sociální systém,
- jak zajistíme energetickou bezpečnost, jak budeme Českou republiku a její zájmy hájit v EU.

(ODS 2009).

Jestliže se začteme do první kapitoly Řešení z krize, neubráníme se zcela evidentnímu faktu, že čteme vlastně program, ve kterém dominují témata národní politiky. Jsou zde uvedeny konkrétní návrhy na snižování daní, sociálního pojištění pro firmy, změna insolvenčního zákona, podpora rekvalifikace pracovníků. Na jednu stranu program reaguje na složitý dobový kontext. V roce 2009 se skutečně české hospodářství dostalo do útlumu a mnoho lidí ztratilo práci, mnohé podniky zkrachovaly. Avšak na stranou druhou, sociální a fiskální politika nadále zůstávala v gesci národních institucí a nebyla relevantní ve vztahu k boji o mandáty v Evropském parlamentu. Jan Zahradil přece nebude schvalovat zrychlení odpisů podnikatelům. Ačkoliv ODS chtěla představit „řešení“, napadá konkurenci: „Vše nasvědčuje tomu, že ČSSD opět hodlá navázat na „osvědčené“ postupy: zvyšování daňové zátěže zaměstnavatelů, neochota zpružnit pracovní trh a krátkodeché „uplácení“ voličů zvýšenými sociálními dávkami. Důsledkem nemůže být nic jiného než stagnace, pasivita a ztráta konkurenceschopnosti. Tedy dlouhodobě vysoká nezaměstnanost a nebezpečné tempo zadlužování státu (...) vlády sociální demokracie po sobě zanechaly nepružný pracovní trh, který nemotivoval lidi k aktivnímu chování. I díky tomu od roku 1999 do roku 2006 nezaměstnanost vysoce přesahovala 400 tisíc, přestože ekonomika České republiky rostla a nebyla zasažena dopady vnější ekonomické krize jako nyní. Od srpna 2002 do srpna 2006 činila průměrná

výše nezaměstnanosti 515 tisíc, v únoru 2004 dosáhla rekordní hodnoty 570 tisíc, což výrazně přesahuje současné hodnoty (ODS 2009).

6 Závěr

V prvních dvou teoretických kapitolách byla pozornost věnována zobrazení fenoménu evropeizace v rámci společenských věd. Kapitola *Politická věda a evropeizace* přispěla od zcela obecného významu evropeizace v politických vědách až po kapitolu druhou – *Evropeizace politických stran* – která se zabývá již partikulárním fenoménem – impakty procesu evropeizace na stranický systém a politické strany v měřítku členských států Evropské unie v období dvou uplynulých desetiletí; částečně do roku 1979, kdy se konaly první volby do Evropského parlamentu. I když různé koncepty o evropeizaci operují s podobnými proměnnými, nemůžeme definitivně hovořit o jednotné platformě či šabloně, jež by převládala na poli společenských věd, konkrétně v politologii při výzkumu politických aktérů resp. politického stranictví. Jak dokazují četné odborné práce domácích i zahraničních politologů, zdaleka největšího věhlasu na tomto poli dostala koncepce Roberta Ladrecha, která definuje pět oblastí, v nichž se vyskytuje evropeizace politických stran: 1) změny programatiky, 2) organizační změny, 3) proměny ve vzorcích stranické soutěže, 4) posuny ve vztazích strana a vláda a konečně 5) vztahy nad úrovní stranického systému. Ladrechův koncept poskytl i rámcovou inspiraci při analýze evropeizace u ODS a KSČM.

Mezi ústřední referenční činitele rozboru, jak název práce napovídá, byly zařazeny: Občanská demokratická strana (ODS) a Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM). Na těchto dvou aktérech českého politického spektra byla vysledována proměna jejich vnitřní struktury v závislosti na čase, který byl vymezen od jejich založení, etablování, vstupu do EU až stranickými volebními výsledky nejen u voleb národních, nýbrž především u klání do voleb evropských v roce 2004 a 2009.

Pečlivý rozbor ODS a KSČM v kontextu volebních období do PS PČR v letech 1992 resp. 1990 – 2010 a volebních období do voleb do EP v letech 2004 – 2009, přinesl celou řadu údajů a nezvratných faktů, na jejichž základě je možné učinit výstup, který jsem se rozhodl formulovat do konkrétních odpovědí, které se týkají otázek položených během výzkumu a uvedených v úvodu této diplomové práce. Na výzkumné otázky se snažím odpovědět formou argumentační interpretace.

1.) *K jakým změnám programatiky ODS a KSČM docházelo v souvislosti s nástupem evropského integračního procesu od raných let devadesátých do současnosti?*

Během let 1990 – 2012, na základě předložené analýzy, docházelo ke zřetelným změnám z hlediska stranické programatiky jak u Občanských demokratů, tak také u Komunistické strany Čecha a Moravy. ODS se jako jasně definovaná politická strana konzervativně-liberálního proudu oddělila od Občanského fóra v roce 1991 a plně tak zasáhla až do parlamentních voleb v roce 1992. Od tohoto volebního období, zhruba do roku 1997, vykazovala proevropské rysy. V počátcích byl v programu uveden velmi obecný rámeček, do kterého by měla ČR patřit. Oním mnohohrstevným cílem byla pro ODS sounáležitost k „západu“. Spíše než konkrétní politiky nově vznikající Evropské unie, šlo o to vytyčit směřování zahraniční politiky na země západní Evropy a USA – její struktury EU a NATO. Po celá devadesátá léta lze v programových dokumentech číst sounáležitost k evropskému projektu jako ospravedlnění ekonomické transformace, jejíž autoři byli z ODS. Jinými slovy: příklon k západu včetně EU, rovná se legitimita pro tržní hospodářství a liberalizaci ekonomiky. V programu pro volby do Poslanecké sněmovny PČR 1998 je cítit hořká pachuč, která vedla k rozpadu koalice na konci roku 1997. Je zde připomenuto, že to byla právě ODS, která se díky svému předsedovi stala přidruženou zemí NATO, byla nestálým členem rady bezpečnosti OSN, ale zejména podala přihlášku o členství v EU v únoru roku 1996. Po roce 1997 také díky skandálu s financováním strany odchází Josef Zeileniec. S příchodem stínového ministra zahraničí Jana Zahradila odchází doktrína „*liberálního nacionalismu*“ a nastává období „*nacionálního konzervatismu*“. Nejpozději ve volebním programu z roku 1998 lze také rozpoznat příklon k mezivládnímu paradigmatu evropské integrace. V roce 2001 Jan Zahradil (tehdejší stínový ministr zahraničí) a konzervativní filozof Miloslav Bednář přicházejí s literárním textem pod názvem *Manifest českého eurorealismu*. V něm je rozveden právě tento konzervativní pohled na evropský projekt, stejně jako se obdobné tendence projevovaly v think-tanku Centrum pro politiku a ekonomiku (CEP) blízko ODS. V kontextu rezonujících témat zahraniční politiky roku 2002, nesla se i kampaň ODS do voleb do poslanecké sněmovny. ODS vsadila na nacionalistickou kartu (do značné míry pod vlivem veřejného mínění), což se projevovalo údajnou hrozbou z poválečného uspořádání Československa a tzv. Benešových dekretů. Před národními volbami roku 2006 se již vyskytuje tenze programu k jednotlivým evropským politikám, otázkou způsobu členství a pasáže o tzv. Evropské ústavě. Národní zájem se stává trvalou obhajobou programu, i když strana akceptuje členství v EU. Volební program pro volby

PS PČR 2010 se nesl v duchu zvýšené polarizace domácí politické scény, pod tíhou krize Evropské unie a v neposlední řadě nesl znaky až odplaty vůči ČSSD, která nesla vinu za konec Topolánkovi vlády během předsednictví. Míra evropeizace zůstává na stejné hladině a po r. 2007 se do popředí zahraniční politiky ODS dostává Alexandr Vondra. Z výše uvedeného lze vyvodit vývoj ODS, který je závislý na mezinárodním rámci, aktuálních politikách domácích i evropských a lídrech, kteří mají aktuální dominanci ve straně. Přesto od založení do současnosti vykazuje strana svou maximu, která se projevuje v konzistenci chápání zahraniční koncepce: na mezivládní spolupráci evropských států. Liberálně-demokratické režimy v EU není třeba více integrovat, pokud mezi nimi existuje čilá ekonomická výměna. Vstřícnější politika druhé Topolánkovy vlády v letech 2007 – 2009 souvisí s utvořenou vládní koalicí proevropských stran – tedy Strana zelených a Křesťansko-demokratické unie – Československé strany lidová⁴⁶.

Volební program KSČM (strany, která vznikla v březnu 1990) do parlamentních voleb v roce 1990 a ještě v roce 1992 nesl jen obecné proklamace a prakticky nezmiňuje bližší politiky tehdy ještě Evropského hospodářského společenství (EHS) a následný integrační vývoj po Maastrichtské smlouvě. První dvě polistopadová léta se nesla v duchu hledání identity strany, což bylo charakteristické odklonem od stalinismu a částečným popřením členské základny směrem k radikální (trockistické) levici. V roce 1990 padl apel na silnou čs. levici, která by byla nezbytná pro silné postavení země v Evropě. O dva roky později už komunisté apelují na členství v EU, kategoricky však odmítají účast v jakémkoliv vojensko-politickém paktu (NATO). V této otázce se tak KSČM rozcházela s ODS. Mezi léty 1993 – 2004 lze hovořit o období konsolidace a ustálených volebních výsledků do PS PČR. Po celá devadesátá léta je odkaz na EU vágní, po roce 1998 chce KSČM sjednocování Evropy na základně sociálních a humanistických ideálů, nikoliv pod převládající doktrínou neoliberalismu a tento trend je i díky Miloslavu Ransdorfovi, platný až do dnešních dnů. Program pro období 2002 – 2006 již vykazoval zvýšenou míru evropeizace v rovině kvalitativní a kvantitativní analýzy. Tento trend lze připočíst s blížícím se vstupem do EU vč. souvisejícího referenda 2003. I v letech následujících se nelze setkat s propracovanými programy, ve kterých by rezonovaly evropské politiky. Zájem o evropeizaci zaznamenal v KSČM v letech 2006 – 2010 sestupnou tendenci.

⁴⁶ „Součástí Topolánkovy vlády byly dvě hluboce prointegrační strany, což mělo jistě zásadní dopad na vliv ODS na řešení „evropských otázek“, a to především s ohledem na křehkou většinu, kterou tato vláda disponovala v Poslanecké sněmovně. V současné vládě ODS v tomto směru má větší manévrovací prostor a její zdrženlivost v evropských otázkách se tak prosazuje snáze.“ (Rozhovor autora s A. Vondrou. Praha, 10. 7. 2012).

Dokonce ani po roce 2008 nevidíme přílišný posun v pragmatice v tom smyslu, že by byla reflektována světová hospodářská krize a její a kořeny. Akcent na zahraniční politiku v současné KSČM upadá. Na květnovém sjezdu strany nebyl vyčleněn místopředseda pro tuto problematiku a předseda Vojtěch Filip vzal agendu zahraničních styků do své gesce. Základní programová východiska a postoje k vývoji integrace zůstávají konzistentní. KSČM prosazuje federální uspořádání států a zároveň deleguje co nejvíce pravomocí pomocí principu subsidiarity na národní úroveň.

K proměně volební pragmatiky u obou subjektů – ODS a KSČM tedy docházelo, přičemž ODS v je tomto směru důslednější, jde více pod povrch a nabízí alternativy. Většinově oportunní KSČM dokládá, stejně jako socialistické strany napříč Evropou, že levicové síly jsou v hluboké krizi nejen myšlenkové, nýbrž zejména v absenci leadershipu. Ideologové a leadeři nevědí, o co by vlastně měli bojovat, kam společnosti posouvat. Současná pravice je často paradoxně progresivní silou.

Jak se vyvíjel postoj ODS a KSČM k evropské integraci v dobách před vstupem do EU a po roce 2004?

Na druhou otázku již částečně odpověděli pasáže výše uvedené. Profilace ODS byla v raných 90. letech více liberální, což bylo způsobenou postavou ministra zahraničí Josefa Zieleniece, který usiloval o členství v unii. I když o členství v EU požádal v roce 1996 Václav Klaus. Po roce 1998 lze spatřovat tendence vedoucí k jevu, který lze označit jako příklon ke *konzervativnímu nacionalismu*, který se projevoval především rétorickou „obranou českých národních zájmů“. Právě na konci devadesátých let a počátkem nového tisíciletí se formuje proud, který označuji slovem eurorealismus. Toto doktrinální pojetí *polity* našlo svoje pomyslné pozadí v textu *Manifest české eurorealismus* zveřejněného v roce 2001. Následná populistická předvolební kampaň pro parlamentní volby 2002 zasadila ODS ránu v podobě prohraných voleb. Tehdy byl nejvíce patrný odklon od mainstreamového diskurzu evropské integrace. V referendu konaném v červnu 2003 se emeritní předseda, tehdejší prezident republiky, Václav Klaus, jednoznačně nevyslovil pro vstup či odmítnutí přistoupení ČR do EU. Smlouva o přistoupení k EU vstoupila v platnost 1. května 2004. Pozice ODS po roce 2004 započala pragmatickou politikou symbolizovanou europoslancem Janem Zahradilem. Mezi úspěchy ODS patřilo i vítězství ve volbách do EP v červnu 2004. Posun k větší konstruktivnosti v politice ODS zaznamenáváme po volbách 2007 resp. během druhé Topolánkovi vlády mezi léty 2007 a

2009. Zahraniční politika jakožto i evropeizace je v rukou Alexandra Vondry, který chvíličku působí jako ministr zahraniční, aby poté usedl do funkce místopředsedy vlády pro evropské záležitosti. Realismus, přes veškerý pokrok, zůstává doménou ODS. Viděli jsme je v problematickém postoji ve věci *Lisabonské smlouvy*, založení nové frakce v EP společně s britskými konzervativci, ale i v odmítání *Paktu stability a růstu* ve vládě Petra Nečase v roce 2012, ať už před vstupem ČR nebo poté, ODS podmiňuje postupnou integraci mnohými argumenty, které na domácí půdě rezonují.

Jestliže Adéla Gjuričová nazvala evropeizaci KSČM „plíživou“, lze toto hodnocení potvrdit. Po nadějných polistopadových letech narůstá od roku 1993 do roku 2005 dlouhé předsednictví Miroslava Grebeníčka. Ačkoliv se ve straně objevuje kritika stalinismu z řad intelektuálů působících v KSČM, důležitý není toliko vliv ústředního výboru na formování politik komunistů, nýbrž vliv okresních tajemníků⁴⁷, kteří zase reprezentují konzervatismus členské základny. I přesto jsem dospěl k závěru, že vliv na artikulaci a praktickou politiku v oblasti zahraničních vztahů představovala činnost Miloslava Ransdorfa, který se v květnu 2004 pokusil kandidovat na předsedu KSČM. Ransdorf na úkor Filipa (následníka linie Grebeníčka) utrpěl drtivou porážku. Přesto se stal tento politik lídrem kandidátky do EP, jakožto i místopředsedou pro zahraniční styky. Podle jeho slov⁴⁸ má na půdě EP relativní autonomii na KSČM i po volbách 2009, neboť není ve straně příliš odborníků, kteří se v této problematice orientují. Po roce 2004 komunističtí europoslanci aktivně participují na poli Evropského parlamentu. Před vstupem do EU strana hájila mezinárodní spolupráci socialistických a komunistických stran nejen napříč Evropou. Tyto vztahy existují do současnosti. Evropeizace vstoupila na pole KSČM postupnou evolucí a tato strana se chytla příležitostí, které znamenaly vstup ČR do EU v roce 2004.

⁴⁷ Ransdorf přisuzuje velký vliv okresním tajemníkům KSČM v roce 2005 a nyní: „Ti tvořili větší počet delegátů sjezdu, tj. že člověk, který vede okres, do značné míry určuje to, s čím tam jede. Pro okresy Grebeníček a Filip byli garanty toho, že se nic nezmění, že bude stabilita. Oni se báli změny. Teď je situace jiná. Oni by už změnu chtěli, ale neshodnou se, kdo by měl být nástupcem Vojtěcha Filipa. Proto zůstal logicky dál ve své funkci.“ (*Rozhovor autora M. Ransdorfem*. Praha, 29. 6. 2012).

⁴⁸ „Mně neporadí nikdo, žádné instrukce od ústředí čekat nemůžu. Nikdo tomu nerozumí. Jste ve výsadku a musíte si poradit sám. Tuto autonomii vedení strany toleruje.“ (*Rozhovor autora M. Ransdorfem*. Praha, 29. 6. 2012).

Existuje relace mezi ideologickým ukotvením ODS a KSČM a jejich názoru na evropskou integraci?

V případě třetí výzkumné otázky nelze hovořit o banální shodě na negativismu k Evropské unii. Obě strany jsou součástí českého establishmentu, obě participují na půdě obou komor národního parlamentu a Evropského parlamentu. Jejich negativistické stanovisko vychází a priori v oblasti rétoriky, i když větší akcent lze zaznamenat u ODS. Zkoumané politické strany musely fenomén evropeizace pojmout za svou integrální součást, chtěly-li participovat na vývoji v EU a přispívat k formování veřejného mínění i jednotlivých politik. V rovině praktické politiky se ideologické axiomy – Marxovo učení či liberalismus Friedmana a Hayeka poněkud rozplývají. Modernistické křídlo v KSČM je pro internacionalismus, má však značné výhrady k sjednocování a prohlubování evropské integrace na současné ideologické rovině – neoliberalismu a pouhé politiky škrtů bez ohledu na dopady obyvatelstva. Ač by na první pohled tento trend v EU ODS konvenoval, vidím zřetelný ústup ke konzervativnímu nacionalismu a důraz na transatlantickou spolupráci (hlavně v pojetí Alexandra Vondry). V některých ohledech lze nalézt podobný myšlenkový potenciál i u KSČM, ač oficiální stranické dokumenty o tom nehovoří. Pro řadu členů z řad komunistické strany je rámec národního státu a významu národa nadřazen zájmům panevropanství. V KSČM se snoubí vlivy modernistů a konzervativních členů. Vedení KSČM je ovšem pragmatické a nechce agregovat tenze, které do KSČM přicházejí z různých směrů. Navíc, je pro něj současné postavení plně vyhovující a v souladu s jeho strategií. Pravicová ODS pochází z ideologicky zcela odlišného tábora a její vznik a vývoj byl dosti odlišný. Nemůže se honosit členskou základnu, která by korelovala s masovou stranou, avšak má za více než 20 ti leté působení na české politické scéně bohaté zkušenosti s působením ve vládě a utvářením zahraniční politiky ČR. Její vztah k EU byl mnohem bouřlivější. Negativistickou shodu k EU lze tedy spíše nalézt v nacionalistickém akcentu, nikoliv v ideologické bázi a už vůbec ne v praktických politikách.

7 Literatura

7.1 Odborná literatura

Bartolini Stefano; Mair, Peter: 1990. *Identity, Competition, and Electoral Availability: the stabilisation of European electorates 1885-1985*. Cambridge University Press: Cambridge.

Bartolini, Stefano: 2005. *Restructuring Europe*. Oxford University Press: London.

Börzel, Tanja; Risse, Thomas: 2003. Conceptualizing the Domestic Impact of Europe." In: Kevin Featherstone; Claudio M. Radaelli (eds.): *The Politics of Europeanization*. Oxford University Press Oxford: Oxford, 57-80.

Cabada, Ladislav; Waisová Šárka: 2004. Czech Political Parties and Their Position to The Institutions to the Institutions of The European Union – Debate Before The First EP Elections. In: Cabada, Ladislav; Krašovec, Alenka (eds.): *Europeanisation of National Political Parties*. Aleš Čeněk: Plzeň, 83 – 94.

Dančák, Břetislav; Fiala, Petr; Hloušek, Vít: 2005. Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace. In: Dančák, Břetislav; Fiala, Petr; Hloušek, Vít (eds.): *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. Brno: IIPS, 11-25.

Hricová, Helena: 2009. Česká republika. In: Cabada, Ladislav; Hloušek Vít (eds.): *Eurovolby 2009: Prostor pro evropeizaci politických stran ve středovýchodní evropě?* Aleš Čeněk: Plzeň, 41 – 66.

Featherstone, Kevin: 2003. In the Name of Europe. In: Featherstone, Kevin; Radaelli, Claudio (eds.): *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 3–26.

Fiala, Petr; Hloušek, Vít; Suchý, Petr: 2009. Teorie a analýzy evropeizace politických stran a zájmových skupin. In: Fiala, Petr (eds.): *Evropeizace zájmů: Politické strany a zájmové skupiny v České republice*. IIPS: Brno, 45 – 68.

Fiala, Petr: 2010. *Evropský mezičas*. Barrister & Principal: Brno.

Gjuričová, Adéla: 2008. Obhajoba národních zájmů v čase východního rozšíření EU. 2002 – „nacionální epizoda“ ODS? In: Gjuričová, Adéla; Kopeček, Michal (eds.): *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Paseka: Praha; Litomyšl, 116 – 132.

Handl, Vladimír: 2008. Transformace komunistické strany: Od „strategie levicového ústupu“ k evropeizaci. In: Gjuričová, Adéla; Kopeček, Michal (eds.): *Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989*. Paseka: Praha; Litomyšl, 91 – 114.

Havlík, Vlastimil: 2009. *České politické strany a evropská integrace: Evropeizace, evropanství, euroskepticismus?* IIPS: Brno.

Hloušek, Vít; Pitrová Markéta: 2009: Evropeizace politických stran v České republice. In: Fiala, Petr (eds.): *Evropeizace zájmů: Politické strany a zájmové skupiny v České republice*. IIPS: Brno, 117 – 152.

Hloušek, Vít; Pitrová Markéta: 2009: Pojem evropeizace a jeho konceptualizace. In: Fiala, Petr (eds.): *Evropeizace zájmů: Politické strany a zájmové skupiny v České republice*. IIPS: Brno, 15 – 37.

Kopeček, Lubomír: 2005. Politické strany a stranické systémy ve srovnávací a teoretické perspektivě. In: Strmiska, Maxmilián; Hloušek, Vít; Kopeček, Lubomír; Chytilík Roman (eds.): *Politické strany moderní Evropy*. Portál: Praha, 431 – 602.

Kubáček, Jan: 2009. *Tématika Evropské unie a evropské politiky ve volební komunikaci českých politických stran – fenomén evropeizace ve volebních programech a marketingu českých politických stran od roku 1989*. In: Brunclík, Miloš; Klíč, Zbyněk (eds.): *Z Periferie do centra Evropy: 20 let vývoje vztahu ČR k EU*. CEVRO Institut: Praha, 16 – 51.

Kubini, Kamila; Kučerová Lucie: 2010. *Evropská integrace, evropeizace a politické strany – Česká republika a Slovensko*. FSV UK: Praha.

Linek, Lukáš; Lyons, Pat: 2005. Přesuny voličů ve volbách do EP v roce 2004 v ČR: Testování některých implikací teorie národních voleb druhého řádu. In: Dančák, Břetislav; Fiala, Petr (eds.): *Evropeizace: Nové téma politologického výzkumu*. IIPS: Brno, 216 – 242.

Outlý, Jan: 2007. Volební systém pro volby do Evropského parlamentu. Srovnání původních a nově přistoupivších zemí. In: Šaradín, Pavel (eds.): *Evropské volby v postkomunistických zemích*. Periplum: Olomouc, 27 – 46.

Říchová, Blanka: 2000. *Přehled moderních politologických teorií*. Portál: Praha.

Sartori, Giovanni: 2005. *Strany a stranické systémy*. CDK: Brno.

Schimmelfennig, Frank; Engert, Stefan; Knobel, Heiko: 2005. „The Impact of EU Political Conditionality. In: Schimmelfennig, Frank; Sedelmeier, Ulrich (eds.): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press: London, pp 29 – 50.

7.2 Články v odborných periodikách

Börzel, Tanja.; Risse, Thomas.: 2000. *When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change*. European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4, pp. 1 – 24. Dostupné z <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

Havlík, Vlastimil: 2008. Jak je měřit? *Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci*. Středoevropské sociální studie X(4), 340 – 369.

Hix, Simon; Goetz, Klaus H: 2000. *Introduction: European Integration and National Political Systems*. West European Politics 23(4), 1 – 26.

Hloušek, Vít: 2004. *Proces europeizace a politické strany v kandidátských zemích*. Sociální studia 1/2004, 93 – 108.

Hloušek, Vít: 2007. *Koncepce konfliktních linií a problematika evropské integrace*. Sociologický časopis 43(2), 361 – 378.

Ladrech, Robert: 2001. *Europeanization and Political Parties: Towards a Framework for Analysis*. School of Politics, International Relations and the Environment (SPIRE) Keele University.

Dostuné z:

www.keele.ac.uk/media/keeleuniversity/group/kepru/KEPRU%20WP%207.pdf [cit. 18. 5. 2012].

Ladrech, Robert: 2002. *Europeanization and political parties*. Party Politics 8, 4, 384-403.

Ladrech, Robert: 2009. *Europeanization and political parties*. Living Reviews in European Governance, Vol. 4, No. 1, 5 – 16.

Mair, Peter: 2000. *The Limited Impact of Europe on National Party Systems*. West European Politics, 23(4), 27 – 51.

Radaelli, Claudio M.: 2000. *Whither Europeanisation? Concept stretching and substantive*. European Integration online Papers 4(8). Dostupné z <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008.htm> [cit. 18. 5. 2012].

Ray, Leonard: 2007. *Validity of Measured Party Positions on European Integration: Assumptions, Approaches, and a Comparison of Alternative Measures*, Electoral Studies, Vol. XXVI, No. 1, pp. 11-22.

Katz, S. Richard; Mair, Peter: 1995. *Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party*. Party Politics 1995; 1; 5. Dostupné z: <http://arts.anu.edu.au/sss/abjorensen/pols2067/cartelKatzMair.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

Taggart, Paul; Szczerbiak, Aleks: 2002. *Europeanisation, Euroscepticism and party systems: Party-based Euroscepticism in the EU candidate countries of Central and Eastern Europe*. Perspectives on European Politics and Society 3(1), pp. 23 – 41 [cit. 18. 5. 2012].

7.3 Elektronické dokumenty

KSČM 1990. *Za spokojený život všech, kteří chtějí poctivě pracovat a tvořit*. Volební program pro parlamentní volby 1990. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 1992. *Co chtějí komunisté?* Volební program pro parlamentní volby 1992. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 1996. *Socialismus – šance pro budoucnost*. Volební program pro volby do PS PČR 1996. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 1998. *Jiní o lidech, my s lidmi*. Volební program pro volby do PS PČR 1998. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2002. *S lidmi pro lidi*. Volební program pro volby do PS PČR 2002. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2004. *S VÁMI A PRO VÁS, DOMA I V EU*. Volební program pro volby do Evropského parlamentu 2004. Dostupné z <http://www.kscm.cz/viewDocument.asp?document=3075> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2006. *Volební program KSČM pro volby do Poslanecké sněmovny 2006*. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2009. *Otevřený volební program KSČM pro volby do Evropského parlamentu 2009*. Dostupné z <http://krhk.kscm.cz/article.asp?thema=4188&item=42201> [cit. 25. 6. 2012].

KSČM 2010. *Otevřený volební program KSČM pro volby do PS PČR 2010*. Dostupné z <http://www.kscm.cz/politika-kscm/volebni-program> [cit. 25. 6. 2012].

Lequesne, Ch.; Perottino, M.: 2004. *Evropské volby: Češi neprojeví velký zájem*. Dostupné z <http://www.euractiv.cz/print-version/clanek/evropsk-volby-ei-neprojevili-velk-zjem> [cit. 25. 6. 2012].

ODS 1992. *Svoboda a prosperita*. Volební program pro parlamentní volby 1992. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_1992.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 1996. *Svoboda a prosperita*. Volební program pro volby do PS PČR 1996. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_1996.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 1998. *Hlavu vzhůru*. Volební program pro volby do PS PČR 1998. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_1998.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2002. *Volební desatero*. Volební program pro volby do PS PČR 1996. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2002.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2003. *Když do EU tak s ODS*. Programový leaflet k referendu o vstupu ČR do EU. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/leaflet_EU.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2004. *Stejné šance pro všechny*. Volební program pro volby do Evropského parlamentu 2004. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2004e.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2006. *Společně pro lepší život*. Volební program pro volby do PS PČR 2006. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2006.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2009. *Řešení místo strašení*. Volební program pro volby do Evropského parlamentu 2009. Dostupné z http://www.ods.cz/docs/programy/program_2009ep.pdf [cit. 25. 6. 2012].

ODS 2010. *Řešení, která pomáhají*. Volební program pro volby do PS PČR 2010. Dostupné z <http://www.ods.cz/docs/programy/volebni-program2010.pdf> [cit. 25. 6. 2012].

Slámová, Kateřina: 2011: *Volby druhého řádu v ČR v kontextu členství v EU - magisterská práce*. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/119789/fss_m/text_final_B.pdf [cit. 25. 6. 2012].

Thatcher, Margaret: 1988. *Speech to the College of Europe ("The Bruges Speech")*. Bruges Belfrey, Bruges. Dostupné z: <http://www.margaretthatcher.org/document/107332> [cit. 25. 6. 2012].

Zahradil, Jan; Plecíty, Petr; Adrián, Petr; Bednář, Miloslav: 2001. *Manifest českého eurorealismu*. Dostupné na www.zahradil.eu/assets/files/publikace/manifest_eurorealismu.pdf [cit. 25. 6. 2012].

7.4 Ostatní elektronické zdroje

<http://www.businessinfo.cz>

<http://www.cefta2006.com/>

<http://www.cevro.cz>

<http://europa.eu>

<http://longstreet.typepad.com>

<http://www.volby.cz>

<http://www.guengl.eu>

<http://www.idea.org>

<http://www.revuepolitika.cz>

<http://www.strukturalni-fondy.cz>

<http://www.zahradil.cz>

7.5 Ostatní prameny

Rozhovor autora s Miloslavem Ransdorfem. Praha, 29. 6. 2012.

Rozhovor autora s Alexandrem Vondrou. Praha, 10. 7. 2012.

Přílohy

Rozhovor autora s Miloslavem Ransdorfem

Praha, 29. 6. 2012

Dobrý den, pane europoslanče,

1. Jak se zpětně díváte na Vaše působení místopředsedy KSČM pro zahraniční styky a jak se pod Vaším vedením vyvíjela zahraniční politika strany?

MR: Ve funkci místopředsedy jsem působil od roku 1993. Tu funkci jsem vykonával 11 let do roku 2004. Svou práci pokládám za úspěšnou, protože zahraniční styky jsem vybudoval znovu a z ničeho. Při mém odchodu jsme měli (KSČM) styk se dvěma stovkami stran a hnutí po celém světě. Pomohl jsem tomu, aby KSČM byla mezi levicovými stranami ve světě respektovaná a uznávaná. Současná KSČM tuto funkci nemá, předseda Filip ji na posledním sjezdu zrušil a zahraniční styky podřídil sám sobě!

2. Můžeme současnou KSČM rozdělit na frakce dle přístupu k Evropské unii? Někteří politologové používají dichotomii tradicionalistického „marxleninského křídla“ s euronegativistickým přístupem a „křídlo europozitivistické“ neboli skupinu euroaktivistů (např. Dolejš, Ransdorf).

MR: Já bych řekl, že role tradicionalistů se přeceňuje. Dnes ovládá stranu skupina, která je, řekl bych pragmatická. Jí jsou veškeré programy lhostejné a to naprosto. Je to výkon politického řemesla, nic víc, nic míň. Skupina kolem Vojtěcha Filipa představuje tento postoj. To znamená, že programy jsou věc, která je nezajímá. Jsou to jen technologové moci.

3. Vraťte se nyní do historie, a sice k VI. sjezdu KSČM v roce 2004. Kandidoval jste tehdy na předsedu KSČM a také poprvé do EP. Co z této zkušenosti vyvozujete?

MR: Ano, kandidoval jsem a utrpěl zdrcující porážku. Ale pro veřejnost to byl jasný signál, že jsem se odpojil od Miroslava Grebeníčka. Poté následovala velmi úspěšná kampaň do Evropského parlamentu a já jsem tehdy ty volby vyhrál. Já jsem měl 142

tis. preferenčních hlasů, tj. vůbec nejvíc. Jenže volby 2004 se lišily v tom, že jsem si mohl dělat volební kampaň sám. Zatímco v roce 2009 to Vojtěch Filip svěřil agentuře Profil. Takže tam já jsem měl spoutané ruce.

4. Proč si v roce 2004 nakonec delegáti zvolili za předsedu Miroslava Grebeníčka a Vojtěcha Filipa (korunní princ)?

MR: Protože rozhoduje aparát strany – funkcionáři okresů. Ti tvořili větší počet delegátů sjezdu, tj. že člověk, který vede okres, do značné míry určuje to, s čím tam jede. Pro okresy Grebeníček a Filip byli garanty toho, že se nic nezmění, že bude stabilita. Oni se báli změny. Teď je situace jiná. Oni by už změnu chtěli, ale neshodnou se, kdo by měl být nástupcem Vojtěcha Filipa. Proto zůstal logicky dál ve své funkci.

5. Je nějaká šance, že by se současná strana posunula k bližšímu proudu radikální levice (jakou vidíme třeba v současném Řecku – SYRIZA)?

MR: Dnešní strana, to není ani konzervativismus. To je mimo jakékoliv programové platformy. Jsem přesvědčený, že tam zraje změna. Překvapivě dost hlasů získal mladý kandidát Martin Juroška.

6. Myslíte, že současná levice na půdě EP by stále měla mít za cíl socializovat evropský projekt? Není kontext současné EU jiný. Vidím zde spíše tendence k neoliberalismu.

MR: Ono to tak není. Dnes je krize, to všichni přiznávají. Martin Schulz řekl, že je třeba zkrotit šelmu v podobě kapitálu. Sociální aspekty má i Lidová strana. Z Česka to vypadá vše jinak. Když přijede do EP Václav Klaus, tak vypadá jako exotická figura. Kope do parlamentu a hledá spojence proti komisi. V EP nikdy není dána většina. Většina je tvořena k aktuálním projektům. Můžete být malá frakce, a přesto můžete získat podporu pro danou věc. Záleží na tom, jak umíte argumentovat a hledat podporu pro projekty. Dělicí čára není dopředu daná. Není jedno, kdo je ve výsadku v Bruselu. EU má správné cíle, ale deformují je instituce. Pokud se má EU pohnout, tak musí přijít institucionální reforma. Nicméně stojí před námi volba, jestli tady bude Evropa elit nebo Evropa občanů. Současná opatření se dělají bez ohledu na občany, v podstatě se vyhovuje bankám. Bank je v EU celkem 8 tisíc, z toho 2 tisíce jsou v Německu a prostředky v krizi směřovaly vlastně tam. Co je příčinou krize? Ta je

pořád stejná. Selhal neoliberální projekt, který znamenal, že se 30 let privatizovaly zisky a nacionalizovaly ztráty.

7. Jak hodnotíte vaše působení v Evropském parlamentu?

MR: Byl jsem místopředsedou a předsedou řady výborů. Za velký úspěch pokládám regulaci roamingu. To byla moje iniciativa. Tak dlouho jsem to opakoval, až ti komisaři pochopili, že to můžou dobře prodat občanům. Nyní se budou zavádět regulace i SMS a počítačových dat. Dále jsem prosadil III. energetický balíček. Byl jsem také u regulace chemického průmyslu REACH. Tam jsem normu podepisoval. Také jsem řešil povinné zásoby ropy. Byl nově stanovený požadavek pro povinné zásoby ropy. Pobaltské a ostrovní státy (Kypr) však nemají zásoby na svém území. Také jsem byl u jednání o nanotechnologiích. Tam má zatím Evropa pořád ještě technologický náskok. Na druhou stranu mě v EP překvapuje skepse až nenávisť vůči vědě a technice, která vede velkou část EP k postojům, které popírají vědecký pokrok. Je to hlavně u frakce zelených. Zde funguje, řekl bych, až obchodování se strachem.

8. Jste místopředsedou frakce Skupiny konfederace Evropské sjednocené levice a Severské země (EUL / NGL), jak se díváte na její působení a volební propad v roce 2009?

MR: Můžeme hrát významnou roli navzdory tomu, že Itálie propadla. Máme zde řadu osobností jako Jean Melançon. Lidé, kteří jsou schopni komunikovat se širokým spektrem partnerů, jsou pro stranu přínosem. Problémem jsou tradicionalisté třeba jako řecká komunistická strana, která v národních volbách totálně propadla: z 8% klesla na 4,5%. A to proto, že Evropě chybí lídři.

9. Jak se dívá ÚV KSČM na Vaši skupinu europoslanců?

MR: V EP je velký příval agendy. V našem výboru Pro průmyslový výzkum a energetiku bylo 1810 pozměňovacích návrhů. Mně neporadí nikdo, žádné instrukce od ústředí čekat nemůžu. Nikdo tomu nerozumí. Jste ve výsadku a musíte si poradit sám. Tuto autonomii vedení strany toleruje.

10. Není vedení strany spokojeno s tím, jak jste byl „odstrčen“ do EP?

MR: Ano, máte pravdu. Toto zopakovalo více komentátorů. Já jsem se soustředil na to, že sepisuji knihy a také působení v EP je časově náročné. Trávím zde 3-4 dny.

11. Jak se KSČM dívá na další možnosti/směry evropské integrace?

MR: Evropa občanů budovaná zdola. Jako volná federace - to co jsme chtěli pro Československo. Nikoliv tedy superstát, ale volná federace, kde se deleguje jenom na národní úroveň to, co centrum může spravovat lépe a co má celoevropské řešení. Tím bylo pro mne např. nepochopitelné chování Merkelové za krize 2008. Reagovala se zpožděním a je pro ni důležité pouze to, co si myslí voliči. Pro KSČM je důležité, aby EU krizi vyřešila. Nejsme rozhodně proto: „čím hůře, tím lépe“. EU by mělo jít o vyšší kvalitu života pro své občany. Je však iluzí, že EU bude všechno regulovat.

12. Existuje kontinuita zahraniční politiky KSČM? Kam směřujete?

MR: To je problém. Předseda Filip vzal na sebe funkci místopředsedy pro zahraniční styky, ač po mém soudu v této problematice moc orientovaný není. Existuje v KSČM komise pro zahraniční styky, ale nemá vliv. Nicméně trend v základních stanoviscích je vcelku rozumný. Samozřejmě, někdy jsou tam určité rozpory ve vyjádřeních – viz. Lybiská krize. V zásadě je kontinuita směřování, tj. s kritickými výhradami podpora evropské integrace.

Rozhovor autora s Alexandrem Vondrou

Praha, 10. 7. 2012

Dobrý den, pane ministře,

1. Charakterizujte vztah ODS k Evropské unii po založení strany v roce 1991, za dob ministra Josefa Zieleniece a poté za éry opoziční smlouvy?

V této době jsem ještě nebyl členem ODS. Domnívám se však, že zahraniční politika ODS a její vztah k otázkám evropské integrace je dlouhodobě konzistentní a doznává jistých změn jen v důsledku vývoje na mezinárodním poli a aktuální pozice České republiky. V porevolučních letech tak ODS kladla větší důraz na „návrat ČR na Západ“ a začlenění naší země do mezinárodních struktur jako je právě EU či NATO. V tom byla, dá se říct, hlavní hnací silou. Poté co těchto cílů bylo dosaženo a ČR se stala součástí Evropské unie, se i ODS mohla soustředit více na otázky, jakou pozici by v integrované Evropě ČR měla zastávat, jakým směrem by se integrační proces měl vyvíjet, jak by EU měla fungovat. Samotná EU se za posledních dvacet let významně proměnila, což se odráželo i na charakteru vztahu ODS k ní. Je však zřejmé, že od prvních porevolučních let dodnes ODS vždy zastávala a zastává realistický postoj, který chápe integraci jako nástroj k hospodářskému, sociálnímu či kulturnímu rozvoji členských států, nikoliv tedy jako cíl. To si ODS uvědomovala již v prvních polistopadových letech, kdy rozhodně vstup do EU nepovažovala za všespásný krok a stejně tak si to uvědomuje dnes, kdy tlak na postupnou politickou integraci či federalizaci Evropy je stále silnější.

2. Před více než 10 lety zveřejnil Jan Zahradil a konzervativní filozof Miloslav Bednář *Manifest českého eurorealismu*. Považujete stále tento dokument v jeho základních myšlenkových liniích za platný a použitelný pro současný politický kontext – tedy jak v rámci politického spektra ČR, tak na poli Evropské unie a jejích institucí?

Zmíněný text nemám v tuto chvíli před sebou, abych vážil každé jeho slovo. Vzhledem k tomu, že v loňském roce vyšla jeho reedice, určitě jde o dokument stále živý a čtivý.

3. Jak s odstupem deseti let vnímáte volební kampaň ODS do parlamentních voleb 2002 a použití rétoriky ochrany „národních zájmů“? Podle odborné studie vypracované současným ministrem školství, Petrem Fialou, byla tato předvolební strategie chybná.

Zmiňovaná „žluto-černá“ kampaň se mi také příliš nelíbila a její poselství bylo spíše defenzivní než ofenzivní. I proto ODS tehdy nevyhrála. Nemyslím si ovšem, že by akcentace „národních zájmů“ byla hlavním prvkem předvolební kampaně ODS, který zapříčinil volební prohru. Toto téma bylo jen jedním z deseti, která ODS v této kampani zdůrazňovala. Je samozřejmě velmi těžké to nyní hodnotit bez hlubší analýzy politické situace a společenské atmosféry, ve které se volby konaly, neboť i ta měla jistě velmi významný vliv na výsledek voleb. Obecně lze jen říci, že prohrané volby lze málokdy hodnotit jako úspěšné, stejně jako kampaň, která jim předcházela.

4. Jako přední expert na zahraniční politiku ODS, máte šanci porovnat vývoj strany k otázkám Evropské unie před vstupem ODS do vlády v roce 2006 a poté. V první Topolánkově vládě jste zastával post ministra zahraničí, ve II. pozici ministra pro evropské záležitosti. Od roku 2010 jste v Nečasově vládě ministrem obrany. Jak hodnotíte proměny zahraniční politiky ODS během zmíněného období?

Nedomnívám se, že by vývoj ODS v evropských otázkách v tomto období byl nějak dramatický. Tato dvě období se liší spíše možnostmi, které strana v rámci koaliční vlády měla. Součástí Topolánkovy vlády byly dvě hluboce prointegrační strany, což mělo jistě zásadní dopad na vliv ODS na řešení „evropských otázek“, a to především s ohledem na křehkou většinu, kterou tato vláda disponovala v Poslanecké sněmovně. V současné vládě ODS v tomto směru má větší manévrovací prostor a její zdrženlivost v evropských otázkách se tak prosazuje snáze.

5. Jak hodnotíte s odstupem působení České republiky v rámci předsednictví Evropské unie v prvním pololetí roku 2009?

Nebyli jsme v jednoduché situaci. Velké státy a zastánci myšlenky federalizace Evropy v době našeho předsednictví prosazovali Lisabonskou smlouvu a na našem předsednictví chtěli demonstrovat, že střední a menší země takový úkol nemohou

dobře zvládnout. Těmto snahám napomohlo zcela jistě i shození vlády M. Topolánka uprostřed předsednictví. To v Evropě vyvolalo, mírně řečeno, rozpaky a bylo zapříčiněno zcela bezprecedentním a nezodpovědným jednáním opozice, která byla ve srovnání s důležitostí naší mise na evropském poli vedena naprosto zanedbatelnými motivy. Přesto se domnívám, že naše země v této pro ni zcela nové roli obstála a neutrhla si ostudu co se samotného výkonu týče. Pokud by se podařilo udržet vládu po celý půlrok, zcela jistě by vnější efekt byl nadprůměrný a hodnocení zahraničních médií a politiků by nám nemělo co vytýkat. Shození vlády však oslabilo její mandát a posílilo mnohdy neopodstatněné kritiky našeho předsednictví a jeho priorit.

6. Pokuste se shrnout vytyčení cílů předsednictví a jejich splnění.

Hlavními prioritami našeho předsednictví byly ekonomika, energetika a postavení Evropy ve světě pod heslem „Evropa bez bariér“. Se zpětným hodnocením se ukazuje, že tyto otázky jsou stále živé a aktuální a bylo správné o nich hovořit, rozvíjet řešení v těch oblastech, kde bylo nalezeno, a hledat je tam, kde ještě nalezeno nebylo. V ekonomické oblasti jsme v situaci, kdy se Evropa nacházela na pokraji krize, mohli jako pravicová vláda poukázat na to, že jediným východiskem z této situace je liberalizace a posilování principů volného trhu, nikoliv protekcionismus či bezbřehé nalévání peněz do ekonomiky. V oblasti posilování energetické bezpečnosti a soběstačnosti Evropy nám dala za pravdu již zmíněná plynová krize, a to hned zkraje roku 2009. Dojednali jsme další liberalizaci na trhu s energiemi, prosadili jsme investice do nových plynovodů a plynových zásobníků a dohodou o budoucím plynovodu Nabucco jsme přispěli k potřebné diverzifikaci zdrojů a přepravních cest. A rovněž v otázce postavení Evropy a EU ve světě jsme nešlápli vedle, neboť Evropa dlouhodobě stagnuje a je jen a jen na ní, jakou roli bude hrát v globalizovaném světě 21. století. Domnívám se tedy, že vytyčení priorit i jejich naplnění lze považovat za úspěšné.

7. Co bylo hlavní příčinou vzniku *Evropské konzervativní a reformní frakce* v Evropském parlamentu v roce 2009 a jak hodnotíte její fungování?

Tyto otázky spolu do značné míry souvisí. Od roku 2004, kdy ODS poprvé získala zastoupení v EP, silně pocítujeme, že reformní postoj k evropské integraci nenachází v Europarlamentu většinový ohlas. Pravolevá koalice, jejímiž hlavními představiteli

jsou frakce EPP-ED a PES, dlouhodobě prosazuje prointegrační a profederalistickou politiku, s níž se ODS neztotožňuje. Začlenění ODS do EPP-ED v roce 2004 tak bylo motivováno spíše spoluprací se stranami, s nimiž si je ODS blízká v rámci členění pravolevého spektra. Působení ODS v této frakci bylo pro ni úspěšné (měla zastoupení ve vedení EP i ve výborech atd.), nicméně bylo i poučením, z něhož vyplynula právě iniciace vzniku nové, eurorealistické frakce. ODS zkrátka spolu s dalšími stranami dospěla k názoru, že eurorealistický proud může v EP prosadit daleko více, pokud vytvoří vlastní klub. S odstupem lze hodnotit, že tento krok byl správným směrem a nese své ovoce, neboť náš hlas v tuto chvíli díky silnému spojení s britskými konzervativci a dalšími stranami v Europarlamentu zaznívá daleko silněji. Nenaplnila se ani prorocství, že malá frakce se nemůže prosadit, neboť v tuto chvíli ODS také má místopředsedu EP. Mnoho práce je samozřejmě ještě před námi, ale fungování Evropské konzervativní a reformní frakce již v tuto chvíli vnímám velmi pozitivně. Svě by k tomu mohl říct jistě i kolega Zahradil.

8. Zkuste stručně charakterizovat hlavní směr zahraniční politiky Občanských demokratů pod vedením současného předsedy Petra Nečase?

Hlavními prioritami ODS v zahraniční politice jsou: prosazování zájmů ČR v Evropě a ve světě, spolupráce v rámci EU především na ekonomické bázi, silná transatlantická vazba.

9. Lze říci, jaké stanovisko za současné situace upřednostňuje vedení ODS k případnému přijetí společné evropské měny? Je odpověď tak jasná a čím argumentujete?

Odpověď na tuto otázku je skutečně jasná. Zavedení Eura v ČR je pro ODS přijatelné ve chvíli, kdy to pro naši ekonomiku a naše občany bude výhodné a kdy naše země bude připravena. Současný ekonomický vývoj Evropy ukazuje, že není kam spěchat, stejně tak fungování stávajícího měnového systému nás nenutí ke zbrklým a obtížně vratným krokům.

10. Německý profesor Markus Kerbera přišel s návrhem alternativní evropské měny nazývané *Guldenmark*, kterou by používaly země, které zatím nemají problém splácet své dluhy resp. mají důvěru investorů. Jednalo by se o tyto

země: Německo, Finsko, Lucembursko, Rakousko. Jak se ODS staví k tomuto návrhu, který zavádí „dvourychlostní Evropskou unii“?

Obecně myšlenka vícerychlostní Evropy, tedy takové kde každý stát má možnost účastnit se té formy integrace, která nejlépe vyhovuje jeho zájmům, je ODS dlouhodobě vlastní. Je třeba podotknout, že díky mnoha výjimkám v jednotlivých smlouvách vícerychlostní Evropa funguje již dnes.

11. Pokud dojde k destrukci evropské měny a evropského projektu vůbec, je třeba zachovat alespoň společný trh a volný pohyb zboží služeb a kapitálu. Toto je názor Jana Zahradila. Jste v tomto ohledu více realista nebo optimista? Co očekáváte od dalších měsíců?

Nevím přesně, co ve Vašem pojetí znamená „optimista, či realista“. S názorem J. Zahradila se však v této věci ztotožňuji. Ukáže-li se, že některý ze stupňů integrace selhal, je třeba se vrátit k poslednímu fungujícímu. A tím každopádně společný trh je, i když má své nedostatky jako vše.

12. Podle europoslance Miloslava Ransdorfa je dluhová krize v EU dílem finanční deregulace a neoliberálních politik v uplynulých třiceti letech. Státy sanovaly bankovní sektor – tj., že dluhy byly socializovány a zisky zprivatizovány. Veřejná kontrola na bankovním sektorem chybí. Státy jsou zadlužené a banky zase vydělávají. Co se říkáte tomuto výkladu vzniku dluhové krize?

Omlouvám se, ale názory Miroslava Ransdorfa nebudu komentovat.

13. Pokud se bude prohlubovat evropská integrace směrem k větší integraci, lze definitivně čekat odmítavé stanovisko ODS?

Větší integrace v tuto chvíli není řešením. Systém „integrace nefunguje, musíme integrovat víc“ selhává. Nicméně chce-li eurozóna dovést proces integrace až na úroveň federace, nechť tak učiní. Ostatní ale nesmí být nuceni do tohoto svazku povinně vstupovat. Jak by se v takový moment zachovala ODS, nechci nyní předjímat. Jsem přesvědčen, že na federalizaci není EU připravena a že silový postup může vést jen k nárůstu napětí.